

OBČINA
RAVNE NA KOROŠKEM

podeljuje

**ČASOPISU
KOROŠKI FUŽINAR**

**ZLATO PREŽIHOVO
PRIZNANJE
OBČINE RAVNE NA KOROŠKEM
ZA LETO 2001**

za petdeset let izhajanja in
predstavljanja zgodovine in
sedanjosti na vseh področjih.

Ravne na Koroškem, 11. aprila 2002

Občinski svet Občine
Ravne na Koroškem
Županja
Ivana KLANČNIK

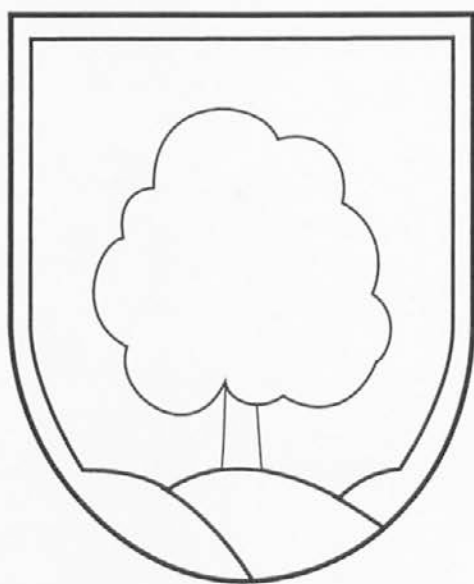
Ivana Klančnik

KOROŠKI FUŽINAR

ZGODOVINA
KULTURA
PORTRETI
ŠTUDIJE
ZDRAVJE
ZANIMIVOSTI

POKROVITELJI

OBČINA RAVNE NA KOROŠKEM

Gačnikova pot 5
2390 Ravne na Koroškem

OBČINA MEŽICA

Trg svobode 1
2392 Mežica

OBČINA ČRNA NA KOROŠKEM

Center 101
2393 Črna na Koroškem

podjetje za proizvodnjo, storitve,
usposabljanje in zaposlovanje invalidov

Koroška cesta 14
2390 Ravne na Koroškem

- GRAFIČNA DEJAVNOST
tel.: 02 82 15 078
- LESARSKA DEJAVNOST
tel.: 02 82 15 730

Koroški fužinar je ustanovila Železarna Ravne leta 1951. Ta številka je izšla s pomočjo objavljenih pokroviteljev. Izdal in založil jo je Fužinar Ravne, d. o. o., Koroška cesta 14, Ravne na Koroškem. Uredništvo: glavna in odgovorna urednica mag. Andreja Čibron-Kodrin, tehnična urednica Jelka Jamšek. Lektoriranje: Miran Kodrin, prof.
Tel.: (02)-82-21-131, int. 6305 (urednica).

Elektronski naslov: Andreja.Cibron@sz-metal.si

Naslov uredništva: Fužinar Ravne, d. o. o., Koroška cesta 14, 2390 Ravne na Koroškem.

Tisk: ZIP center, d. o. o., Ravne na Koroškem.

Na podlagi Zakona o davku na dodano vrednost (Ur. list RS št. 89/98) sodi časopis med proizvode, za katere se obračunava davek na dodano vrednost po stopnji 8,5 %.

Ponatis prispevkov ni mogoč brez dovoljenja uredništva.

ISSN C500-0610

VSEBINA

- ✓ JUBILEJ MESTA
RAVNE NA KOROŠKEM 2
Karla Oder
- 50 LET KOROŠKEGA FUŽINARJA
"Trijančilo mu je redko,
zvonilo večkrat" 6
Andreja Čibron-Kodrin
- POL STOLETJA "ŠTUDIJSKE"
NA RAVNAH
Zbornik ob 50-letnici Koroške osrednje
knjižnice dr. Franca Sušnika 10
Marjan Kolar
- ZNANJE ZA SEDANJE IN PRIHODNJE
RODOVE
Domoznanska dejavnost
Koroške osrednje knjižnice 13
Majda Kotnik-Verčko in Simona Šuler Pandev
- MUZEJ NISO LE ZBIRKE
Pomen in vloga pedagoškega dela in
dela z obiskovalci v Koroškem muzeju
na Ravnah na Koroškem 16
Lilijana Suhodolčan
- PET LET PREŽIHOVE USTANOVE ... 18
prof. Stane Vrtič
dr. Matjaž Kmecl
- UNIVERZA ZA TRETJE ŽIVLJENJSKO
OBDOBJE NA KOROŠKEM
Za dejavnejšo vključitev starejših v
socialno okolje 20
Polona Poberžnik
- OD GLEDALIŠKE USPEŠNICE DO
ZGOŠČENKE S KOROŠKIMI PESMIMI
Uspešno delo Kulturnega društva
Prežihov Voranc v letu 2001 22
Miroslav Osojnik
- NAGRAJENCI OBČINE RAVNE NA
KOROŠKEM ZA LETO 2001 25
- UMETNIK KOT ČLOVEK ALI ČLOVEK
KOT UMETNIK
Portret slikarja in grafika
Stojana Brezočnika 30
Simona Javornik
- MILAN KAMNIK:
"PREŽIH IN JAZ" 32
Miroslav Osojnik
- V SPOMIN VZGOJITELJU KOROŠKIH
GLASBENIKOV FRANCU MRAVLJAKU
Predanost in navdušenje nad čarobnim
glasbenim napojem 34
Brane Širnik
- NA OBISKU PRI STAROSTI
PREVALJSKIH PLANINSKIH
ODBORNIKOV FRANCU KEŠPRETU
"Med planinci mi je bilo vedno lepo" 35
Andreja Čibron-Kodrin
- VOLINJAK
Moja srečevanja z njim in njegovo
soseščino 37
Štefan Lednik
- "V POLITIČNEM OZIRU JE NAPREDNO
USMERJEN"
Karakteristike delavcev v
letih 1949–1950 44
Marjan Kolar
- NEVARNOSTI KAJENJA
Tobak je škodljiva droga 47
Davorin Benko, dr. med.
Vanja Benko

JUBILEJ MESTA RAVNE NA KOROŠKEM

Karla Oder

Ravne na Koroškem so pred nekaj leti praznovale 750-letnico prve pisne omembe Guštanja, ki je v 14. stoletju dobil status trga in danes predstavlja staro jedro mesta. Že v srednjem veku se v trgu omenja žebljarska dejavnost. V drugi polovici 18. stoletja so ob reki Meži postavili fužinarske obrate, ki so prišli v roke gofov Thurnov. Ti so posodobili proizvodnjo in jo usmerili v izdelovanje kvalitetnih plemenitih jekel. Ob fužinah se je počasi razvijal tudi trg. Ta je v 20. stoletju postal središče političnega, kulturnega, športnega in družabnega življenja v spodnjem delu Mežiške doline.

V zadnjih petdesetih letih smo priča hitremu razvoju jeklarske industrije, usmerjenemu v proizvodnjo plemenitih jekel, urbani rasti mesta in naselij v okolici. S tem so povezane tudi novogradnje objektov za delovanje javnih ustanov, kot so šole, lekarna, zdravstveni dom, knjižnica, muzej in druge. Nastala so številna kulturna društva, ki so z raznoliko dejavnostjo bogatila življenje pod Uršljo goro ter dosegala uspehe doma in v tujini. Tudi telesna kultura ni zaostajala, kar nam dokazujejo številni uspehi na svetovnih tekmovanjih in celo olimpijskih igrah.

Le sedem let po koncu druge svetovne vojne so Guštanj preimenovali v Ravne na Koroškem, trgu pa dodelili status mesta. V Jeklarni Guštanj, zdaj Železarni Ravne, so pod vodstvom direktorja Gregorja Klančnika zgradili jeklolivarno z večtorskimi pečmi, uvedli večtorskostiskalnice, gradili ozkotirne železnice in žerjavne proge ... Opustili so izdelavo podkev in betonskega železa ter se usmerili v proizvodnjo novih kakovostnih izdelkov za avtomobilsko industrijo in za industrijo krogličnih ležajev.

Na obrobju nekdanjega trga so na terasi, na Čečovju, že stali novi bloki. Skoraj čisto na robu so postavili Dom železarjev s kavarno in z restavracijo, ki je postal središče družabnega življenja in mesto pomembnih srečanj politikov, gospodarstvenikov, kulturnikov, športnikov ...

Trg s sedežem občine je bil kot gledališki oder, na katerem so nastopali gasilci, godbeniki, folkloristi, tu so potekali Koroški festivali, proslave, brucovanja, Koroška ovset in dirke motoristov.

V tem desetletju so zgradili novo stavbo zdravstvenega doma in reševalne postaje. Na gradu Ravne so pod vodstvom dr. Franca Sušnika delovale tri pomembne inštitucije: knjižnica, muzej in gimnazija. Slednji so leta 1953 na robu grajskega parka odprli vrata novih prostorov.

V šestdesetih letih so v železarni povečali kovačnico, odprli srednjo progo nove valjarne, odprli nova obrata: jeklovlek in vzmetarno, v kemijskem laboratoriju pa pridobili kvantometer ... Izdelovali so prek 200 različnih orodnih, konstrukcijskih in specialnih jekel ter širili zmogljivosti proizvodnje surovega jekla.

Za varnejše delo so že uporabljali nad 80 vrst zaščitnih sredstev. Leta 1964 so prvič podelili jubilejno nagrado. Že naslednje leto pa so imeli velike težave zaradi svetovne krize v jeklarski industriji. V ta čas segajo prvi dogovori o združevanju železarn na Slovenskem.

V Gramoznici so zrasli novi bloki, v Dobji vasi in na Šancah so gradili nove hiše. Mesto je dobilo nov gasilski dom in lekarno, osnovnošolci pa novo šolo. Nov DTK s pokritim bazenom in s štadionom je v mesto privabil športnike in posameznike iz drugih krajev Slovenije. Naši športniki pa so takrat tekmovali na svetovnih prvenstvih in olimpijskih igrah.

Dramska skupina KUD Prežihov Voranc je leta 1964 v Titovem domu uprizorila opereto Radovana Gobca Hmeljska princesa. Z mednarodnim kiparskim simpozijem Forma viva so Ravne za nekaj dni postale prizorišče ustvarjalnosti umetnikov. S pevsko revijo Od Pliberka do Traberka se je začelo vsakoletno čezmejno druženje pevskih zborov Koroške.

Že na začetku sedemdesetih let se je Železarna Ravne povezala v koncern Slovenske železarne in postala vodilna jeklarna plemenitih jekel v SFRJ. Proizvodnjo so usmerili v izdelavo specialnih litin, uvedli so avtomatično obdelavo podatkov s pomočjo računalnika ter zgradili računski center. Direktor Franc Fale je s skupino sodelavcev zastavil in začel izvajati program varovanja okolja. Tovarniški obrati so segali že do Dobje vasi. Na robu zgornjega dela tovarniškega kompleksa so zgradili novo upravno stavbo podjetja, na drugi strani, ob mestu, pa sta se potrebam cestne ureditve morala umakniti pokopališče in Sokolski dom.

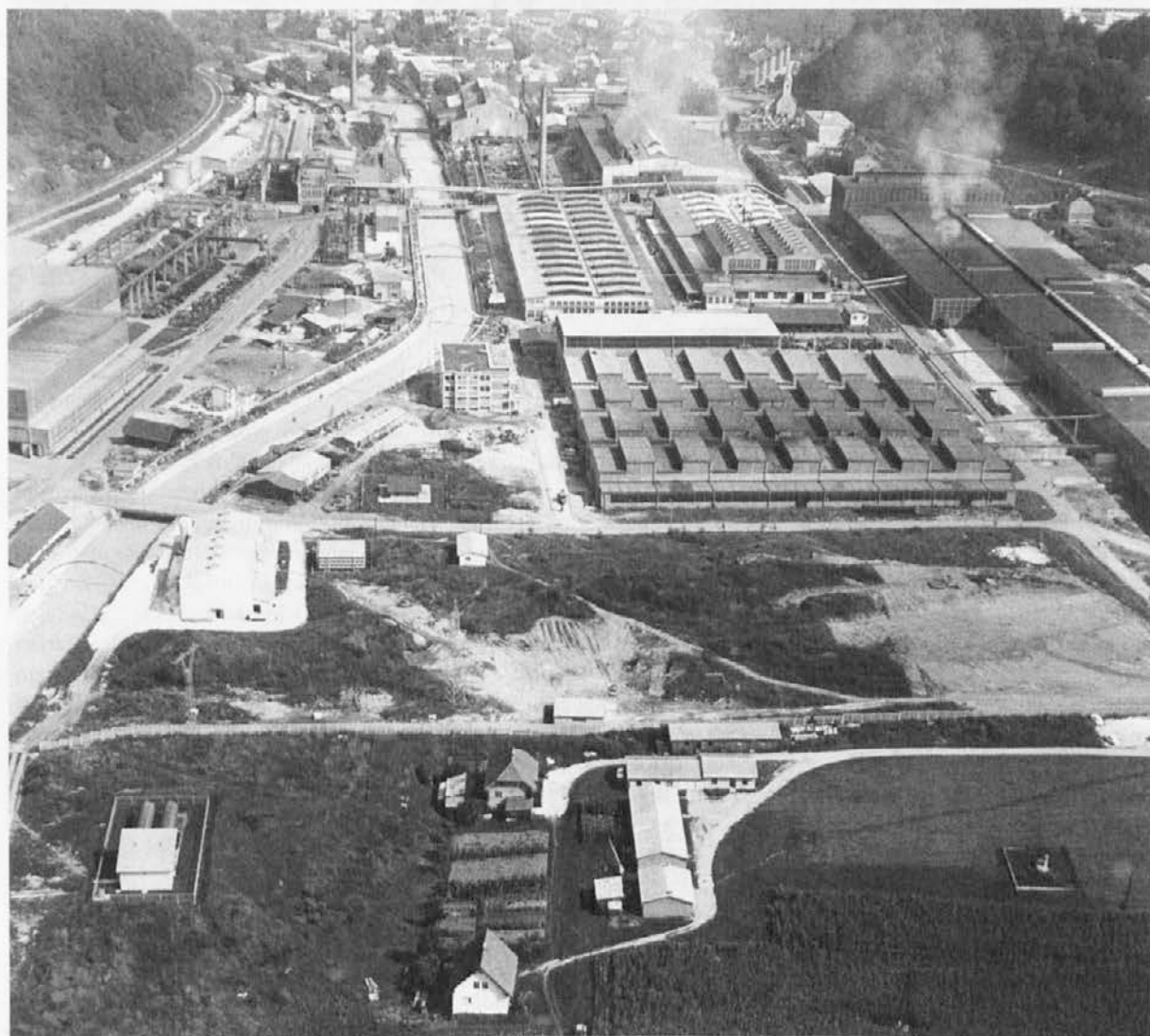
V središču mesta so zrasle nove trgovine. Zgradili so naselje Javornik, Janeče in Dobji dvor. V urbano okolje so namestili jeklene in železne skulpture Forma viva. Trg svobode in grajski park sta še vedno odprto prizorišče nastopov kulturno-umetniških skupin, udeležencem slikarskih kolonij pa dajeta ustvarjalni navdih. V Domu železarjev so potekali maturantski plesi, leta 1972 pa so gostili predsednika države Josipa Broza – Tita ob njegovem obisku v Železarni.

Folklorna skupina KUD Prežihov Voranc in Pihalni orkester ravenskih železarjev sta z nastopov v tujini prinesla visoka odličja. Športniki so dosegli pomembne uspehe v kegljanju, odbojki, plavanju in smučanju. Spomladi leta 1979 je z Raven na Koroškem na pot krenila Titova štafeta, v jeseni pa so na Ravnah potekali Vorančevi dnevi.

V osemdesetih letih je železarna je razširila proizvodni program v druge kraje, na Ravnah pa uvedla postopek EPŽ in računalniško vodenje izdelave jekla v pečeh. Izdelovali so kakovostne industrijske

nože in številne metalurške proizvode, del proizvodnje so usmerili v vojaške namene. V obratih so vzpostavili medfazno in končno kontrolo kvalitete, uporabljati so začeli ultrazvočno defektoskopijo. Na področju varstva okolja so zmanjšali emisijo SO₂, tako da so agregate priključili na zemeljski plin, v jeklarni "zagnali" Fläktovo odpraševalno napravo in zgradili toplovodno omrežje. Kontrolirati so začeli tudi odpadne vode.

Nova naselja so rasla zunaj mesta, v Kotljah in v Strojski Reki. Gimnazija Ravne ter Srednja strojna in tehnična šola sta bili v tem desetletju za nekaj let združeni. Gimnaziji so dogradili prizidek, v mestu pa zgradili novo pošto. Na Ravne je pripeljal »Vlak bratstva in enotnosti«. Kulturno in športno življenje je obogatilo povezovanje železarjev Raven, Jesenic in Štor. Slovenske železarne so organizirale zimske in poletne športne igre, srečanja pihalnih orkestrrov, pevskih zborov, gledaliških, folklornih in drugih skupin.

Železarna Ravne v 60. letih prejšnjega stoletja

(Foto: arhiv Koroškega muzeja)

Proslava ob 30-letnici ravenske gimnazije

(Foto: arhiv Koroškega muzeja)

Pihalni orkester ravnških železarjev je z mednarodnega tekmovanja že drugič prinesel zlato odličje. Doma pa so smučarska tekmovanja potekala na Poseki in na Ošvenu, Ivarčko jezero pa postalo priljubljena športno-rekreacijska točka.

V devetdesetih letih ima jeklarna sodobne naprave za zunajpečno in vakuumsko izdelavo vseh vrst kvalitetnih in plemenitih jekel. Izdelujejo zahtevnejše vrste jekla za strojno industrijo, gradbeništvo, avtomobilsko industrijo, energetiko, rudarstvo in vojaško industrijo. Del jekla uporabijo podjetja na območju železarne za izdelavo strojev, stiskalnic, valjev, nožev in drugih izdelkov.

Osamosvojitve Slovenije in druga dogajanja so vplivala na ukinitev pojma Železarna Ravne, ki je desetletja veljal kot sinonim za vsa dogajanja v tem prostoru. Podjetje je zajel proces privatizacije, osnovno vodilo pa postane izvoz jekla v EU, ZDA, na Daljni vzhod in v jugovzhodno Evropo.

Mesto Ravne na Koroškem zaradi krize v gospodarstvu rešuje probleme brezposelnih in socialno ogroženih. Kulturne in športne aktivnosti počasi usihajo, kljub temu je Pihalni orkester ravnških železarjev iz Kerkradeja ponovno prinesel odličje, pevske skupine slavijo jubileje. Koroški muzej je z aktivno in s strokovno

razstavno dejavnostjo pomembno sooblikoval odnos do kulturne dediščine. S čezmejnimi sodelovanjem pa je stopil ob bok Koroški osrednji knjižnici.

K rasti mesta so v zadnjih petih desetletjih s svojim znanjem in hotenjem pripomogli številni posamezniki, med njimi Gregor Klančnik, dr. Franc Sušnik, Jožko Herman, Ivan Kokal, Maks Dolinšek, Franc Boštjan pa Franc Fale, Hedvika Jamšek, Ervin Wlodyga, Florijan Kotnik, Jaroslav Kotnik, Mitja Šipek, Marjan Kolar, Janez Mrdavšič, Tone Golčer. Seznam zaslužnih je veliko daljši, kot pa ga je mogoče objaviti na tem mestu. Mesto in občina Ravne na Koroškem se je številnim zahvalila za njihov prispevek k rasti mesta in razvoju občine z občinsko nagrado, Prežihovo priznanje je poklonila posameznikom, društvom ter ustanovam za dosežke na področju kulture in Klančnikovo priznanje za dosežke na področju športa. Koroški muzej Ravne na Koroškem je tudi ob 50-letnici mesta Ravne na Koroškem pripravil pregledno razstavo ter sodeloval pri izdaji posebne številke Ravnških razgledov. S tem je javnosti predstavil le majhen del bogatega in obsežnega fonda fotografskega in drugega gradiva iz zgodovine mesta Ravne na Koroškem.

Motociklistične dirke na Ravnah v 50. letih

(Foto: arhiv Koroškega muzeja)

RAVNE NA KOROŠKEM

Slovenija

Takšne pa so današnje Ravne na Koroškem – razglednico s panoramo mesta je izdala Galerija ARS B, fotograf je bil Tomo Jeseničnik.

50 LET KOROŠKEGA FUŽINARJA

"Trijančilo mu je redko, zvonilo večkrat"

Besedilo: **Andreja Čibron-Kodrin**

Fotografije: **Tomo Jeseničnik**

29. novembra 1951. leta sta skupaj izšli prva in druga številka Koroškega fužinarja. Petdesetletnico izhajanja glasila ravenskih železarjev oziroma Mežiške doline smo počastili 29. novembra 2001 v Koroški osrednji knjižnici dr. Franca Sušnika Ravne na Koroškem. Prireditvam smo organizatorji: Fužinar Ravne, d. o. o., Koroška osrednja knjižnica dr. Franca Sušnika Ravne na Koroškem, Koroški muzej Ravne na Koroškem, Občina Ravne na Koroškem in Gimnazija Ravne na Koroškem nadeli skupno ime "Trijančilo mu je redko, zvonilo večkrat", saj slikovito ponazarja Fužinarjevo usodo.

Uvod v praznovanje polstoletnega jubileja je bila okrogla miza, ki je podrobno razkrila značilnosti obdobja, v katerih je Koroški fužinar nastajal, uredniške koncepte in težave ustvarjalcev časopisa (natančno so zgodovinski razvoj Koroškega fužinarja opisali njegovi zadnji trije uredniki že v lanski drugi številki). V prostorih Knjižnice je bila na ogled razstava o Koroškem fužinarju, ki so si jo obiskovalci lahko ogledali še do konca leta. Tretji dogodek je bila slovesnost v Likovnem salonu, na kateri smo tudi podelili priznanja sodelavcem oziroma zahvale za podporo.

Kdor je prisluhnil pogovoru za okroglo mizo, dobro pozna Fužinarjevo življenjsko pot, njegove vzpone in padce. Mirko Osojnik iz Koroškega muzeja je zadnjim trem urednikom: Marjanu Kolarju (urednik v letih 1964–1975 in 1990–1992), Jožetu Šaterju (Koroški fužinar je urejal med letoma 1975 in 1990) in sedanji urednici Andreji Čibron-Kodrin postavljala podrobna in zanimiva vprašanja.

O izkušnjah pri urejanju in izdajanju podobnih publikacij so spregovorili tudi gostje: Franc Podnar iz muzeja v Škofji Loki, ki ureja Loške razglede, urednik Šaleških razgledov Ivo Stropnik iz Velenja in Alojz Krivograd, urednik Koroškega zbornika. Predstavitev Idrijskih razgledov je pripravila Ivana Leskovec, ki se prireditve ni mogla udeležiti, vendar je poslala prispevek.

Bibliotekarka Simona Šuler Pandev je pripravila pregledno razstavo Koroški fužinar 1951–2001 z zanimivimi dokumentarnimi drobci.

Slavnostni govornik na osrednji slovesnosti je bil dr. Matic Tasič, predsednik uprave koncerna Slovenskih železarn in župan Občine Prevalje. Glasilo je ocenil kot pomembno in potrebno ter mu obljubil podporo.

Recitatorji z Gimnazije Ravne: Jure Janet, Saša Kos, Marjana Marič in Vesna Milošević so pod mentorstvom Silve Sešel paberkovali po starih letnikih Koroškega fužinarja in pred poslušalce razgrnili vso pestrost objavljenih člankov. Citrarka Tina Pandev je poskrbela za glasbene premore.

Kantavtor Milan Kamnik je zapel tri svoje pesmi: Dolina smrti, Uršji gori in Je še kdo srečnejši kje?.

Med udeleženci prireditev so bili mnogi sodelavci, podporniki in prijatelji Koroškega fužinarja.

Častitljiv jubilej je bil tudi priložnost za zahvalo vsem, ki so s Koroškim fužinarjem v teh letih najbolj ustvarjalno sodelovali in ga moralno ter materialno podpirali. Tem so bila namenjena priznanja in zahvale.

ZAHVALE SPONZORJEM

Občina Ravne na Koroškem
Občina Črna na Koroškem
Občina Mežica
Občina Prevalje
Odvetniška pisarna Kos in
partnerji
ZIP center, d. o. o.
SŽ-METAL RAVNE, d. o. o.
SŽ STO RAVNE, d. o. o.
SŽ NOŽI RAVNE, d. o. o.
ENERGETIKA RAVNE, d. o. o.
SALUS, d. o. o.
STYRIA VZMETI, d. o. o.
OPREMA RAVNE, d. o. o.
IKD, d. o. o.
TRANSKOR, d. o. o.
VOGARD, d. o. o.
KOROŠKI RADIO
BIRO ZA VARNOST PRI
DELU-RAVNE, d. o. o.
STANOVANJSKO PODJETJE

PREJEMNIKI PRIZNANJ

UREDNIKI

Marjan Kolar
Jože Šater
Avgust Kuhar – posthumno
Andreja Čibron-Kodrin

FOTOGRAFI

Franci Kamnik
Maruša Ugovšek
Rado Vončina
Alojz Krivograd ml. –
posthumno
Maks Dolinšek – posthumno

PISCI

Rudi Mlinar
Jože Borštner
Jože Žunec
Janez Mrdavšič

Silva Sešel
Franci Telcer
Ervin Wlodyga
Rok Gorenšek
Mitja Šipek
Tone Sušnik
Alojz Krivograd
Franc Gornik
Karla Oder
Mirko Osojnik
Andrej Lodrant
Maks Hudopisk Merkač
Jernej Krof – posthumno
Bogdan Žolnir – posthumno
Ivan Dretnik – Ajnžik –
posthumno
Mojca Potočnik – posthumno
Ivan Modrej – posthumno
Milan Vošank
Marijan Mauko
Marijan Lačen
Majda Kotnik-Verčko
Greta Jukič
Jožica Ačko
Jelka Jamšek

POL STOLETJA "ŠTUDIJSKE" NA RAVNAH

Zbornik ob 50-letnici Koroške osrednje knjižnice dr. Franca Sušnika

Marjan Kolar

KOROŠKA POTREBUJE ZA NAPREDEK DOBRO KNJIŽNICO

Kot evropsko razgledan mož je dr. Franc Sušnik vedel, da se kulturna stopnja kakšnega naroda meri razen po njegovih šolah tudi po številu in kakovosti knjižnic. Zato je že leta 1945, ko je spodbudil nastanek gimnazije na Ravnah, vedel, da bo na daljši rok uspešna le, če bo imela v bližini knjižnico, ki pa bo dobra samo, če bo skrbela tudi za napredek vse pokrajine. Tako je leta 1949 dosegel še ustanovitev študijske knjižnice. Obe ustanovi je namestil v ravnem gradu. Začetki so bili seveda skromni:

700 knjig profesorske knjižnice pa kupi zavržene nemške klasike, ko je bilo na metre uniformno zeleno vezanih zbranih del Goetheja, Schillerja, Lessinga in drugih. Ker v Ljubljani med vojno knjig niso sežigali, se je dalo iz tamkajšnjih antikvariatov marsikaj nabaviti. Tako je knjižni fond rasel in nedolgo po ustanovitvi štel že blizu 10.000 enot. – Ob 50-letnem jubileju je dosegel neverjetnih 240.000 enot. Na začetku sta bila delu kos še dva knjižničarja, danes znaša skupno število zaposlenih 17.

"IME, ZAPISANO V PODOBO KRAJA"

Tako so ravenske bibliotekarke poimenovalе zbornik, ki so ga napisale in izdale ob tej priložnosti. V njem so na 86, s fotografijami bogato opremljenih straneh prikazale razvoj Koroške osrednje knjižnice. Zbornik ima letnico izida 2001, predstavljen pa je bil februarja 2002. V njem ima levji delež ravnateljica Majda Kotnik-Verčko, druge avtorice pa so Simona Šuler Pandev, Darja Molnar, Tanja Rodošek, Marija Suhodolčan-Dolenc, Simona Vončina in Vlasta Zaberčnik.

Ker ima knjižnica danes v občinah Ravne, Prevalje, Mežica in Črna 10 zunanjih enot, je razen zgodovinskega pregleda knjižnic v pokrajini posebej predstavljena matična skrb za njihov razvoj. Prikazane so tudi vezi s Slovenci onstran meje, ki pa so se s časom tudi na knjižničarskem področju zelo osamosvojili.

Mecenom ravenske kulture se nikoli ni zdelo smotno, da bi razen v obnovo in razvoj študijske knjižnice vlagali še v gradnjo večnamenskega kulturnega doma, ki bi ob dvorani za gledališke predstave (dolga leta Titov dom) pod isto streho združil še umetnostno galerijo in klubske prostore za manjše prireditve. Zato je knjižnica razen svoje (zelo razvejene) osnovne dejavnosti zelo zgodaj začela skrbeti tudi za likovne razstave, literarne večere, predstavitve knjig domačih avtorjev ter za tematske razstave v vitrinah in na panojih; to dejavnost opravlja še danes.

DOMOZNAVSTVO JE TEMELJNA NALOGA KNJIŽNICE

To, kar Koroško osrednjo knjižnico razlikuje od drugih knjižnic podobne velikosti, je že od vsega začetka njena skrb za zbiranje, hranjenje in obdelavo domoznanskih gradiv v zelo širokem pomenu besede. Zares razmahnilo pa se je to področje lahko šele po letu 1994, ko so v prostorih nekdanje glasbene šole postavili domoznansko zbirko in ustanovili samostojen oddelek.

Ta dejavnost je silno obsežna, saj poleg preteklosti obsega tudi sedanost. V oddelku hranijo okoli 10.000 enot – monografije, periodiko, šolska glasila, raziskovalne in diplomske naloge, magistrska dela in doktorske disertacije.

Drobni tisk obsega plakate, vabila, turistične prospekte, zemljevide in specialke Koroške.

V **fototeki** so fotografije, razglednice in diapozitivi koroških krajev. Posebno dragoceno je gradivo iz življenja grofov Thurnov, Prežihovega Voranca, dr. Franca Sušnika in drugih pomembnih Korošcev.

Audiodiovideoteka hrani filme in dokumentarce o Koroški ter zvočne zapise koroških glasbenikov in glasbenih skupin.

Bogata je zbirka **rokopisov** in **dragocenosti**, ki obsega Črnjanski rokopis iz 2. polovice 17. stoletja, dva Drabosnjakova rokopisa, Prežihove in Meškove rokopise itn.

Hranijo Dalmatinovo Biblijo, Valvasorjevo Slavo vojvodine Kranjske, Topographio Archiducatus Carinthiae in mnoge druge.

Sem spadajo tudi Prežihova, Kotnikova in Suhodolčanova soba.

OD BIBLIOGRAFIJ IN LASTNIH IZDAJ DO ARTOTEKE

Knjižnica je od nekdanj posebno znana po najrazličnejših bibliografijah (med njimi je npr. več bibliografij dr. Franca Sušnika, Bibliografije Leopolda Suhodolčana, Bibliografija Pavla Žavcerja – Matjaža, Bibliografija Vestnika koroških partizanov itn.). Veliko večino je sestavila Marija Suhodolčan-Dolenc,

nekaj pa Simona Šuler Pandev. Seznane novosti Koroške osrednje knjižnice, ki so bili večinoma objavljeni v obeh Fužinarjih, so sestavile Suhodolčanova, Meta Boštjan in zlasti veliko Darja Molnar.

Trajnega pomena so knjižne izdaje raznih bibliografij Suhodolčanove, zbornik Odmev živega človeka in krajine, Mrdavšičeva Krajevna in domača imena v Črni na Koroškem in njeni širši okolici, Zbornik ob stoletnici dr. Franca Sušnika in Hermana Vogla izbrane pesmi V pajčevini spomina.

V zborniku je opisana tudi dejavnost Društva bibliotekarjev Koroške, pregled razstav Likovnega salona in Artoteka – seznam likovnih del v stalni zbirki knjižnice. Teh del je sicer veliko, škoda le, da je med njimi malo vrhunskih avtorjev, kar preveč pa npr. Pavla Florjančiča (18) in Gruice Lazarevića (10).

Razen domoznanskega oddelka deluje v knjižnici **centralna obdelava** knjig in serijskih publikacij, **izposoja** s čitalnico, sobo enciklopedij, z družboslovnim oddelkom in s časopisno bralnico. **Katalogi** se delijo na klasične in računalniške.

VELIK NAPREDEK V ZADNJIH 10 LETIH

V zadnjem desetletju prejšnjega stoletja je Koroška osrednja knjižnica dosegla izredno velik

GRAD RAVNE
Ravne na Koroškem

V gradu Ravne domujeta Koroška osrednja knjižnica in Koroški muzej, ki je tudi založil priobčeno razglednico. (Foto: Tomo Jeseničnik)

napredek, saj se je takrat začelo računalniško opremljanje regijskih knjižnic. Ravenska knjižnica je začela vnašati bibliografske opise knjižničnega gradiva v lokalni katalog, hkrati z drugimi pa je začela sooblikovati kooperativno bibliografsko bazo podatkov – COBIB. Mariborčani so razvili sistem COBISS, v katerem so lokalne baze podatkov samostojne celote, obenem pa del skupne kooperativne baze.

Knjižnica je intenzivno razvijala lokalno mrežo v matični knjižnici in načrtno izvajala retrospektiven vnos knjižnega gradiva. Zato je lahko že leta 1996 uvedla avtomatizirano izposojno in omogočila bralcem dostop do računalniških katalogov. Posledica uvajanja računalnikov v knjižničarsko delo je bila vključevanje zunanjih oddelkov.

S tem so postale storitve za bralce mnogo boljše. Kljub tako velikemu napredku pa čaka knjižnico še veliko nalog. To sta predvsem dogovor o financiranju domoznanskih dejavnosti in posebnih nalog osrednje knjižnice. Izredno zahteven je projekt obnove grajske stavbe, ki naj bi zagotovila dodatne funkcionalne prostore za sodobno knjižničarsko dejavnost.

NAGRAJENA POLITIČNA DEJAVNOST

Čprav v kroniki pomembnih dogodkov nikjer ni omenjeno gostovanje Medobčinskega študijskega središča za Koroško v knjižnici (od leta 1978 do 1990), ki je bilo nekakšen regionalni marksistični center in politična šola obenem, je njegovo navzočnost mogoče zaslediti posredno. Če povzamem oznako tistega časa iz knjige Jugoslavija Jožeta Pirjevca iz leta 1995, so bila takšna središča ena od oblik prenove ZK, ki se je leta 1972 začela z Dolančevimi besedami v Splitu: "Vsi se morajo zavedati, da so v Jugoslaviji na oblasti komunisti."

Dve leti kasneje je 10. kongres ZKS zapovedal "demokratični centralizem" in "leninistično disciplino". Iz leta 1975 izvira zapoved "samoupravna kultura mora biti namenjena množicam, ne elitam", na 8. kongresu jugoslovanskih pisateljev pa je bila svoboda misli in besede ožigosana kot napad na ustaljeni red in partijsko interpretacijo obstoječega.

Z otvoritvijo marksistične bralnice leta 1976 in s kasnejšo vselitvijo tega središča se je začelo politično najbolj angažirano obdobje knjižnice. Vedno več je bilo razstav s političnimi poudarki, npr. v zvezi s Titom, o kongresih ZK, o NOB, o pobratenih občinah itn. Vsa ta dejavnost je bila tudi ustrezno nagrajena.

Če je namreč knjižnica od svoje ustanovitve leta 1949 do leta 1970 prejela samo dve priznanji, jih je za delo od leta 1978 do 1991 prejela kar enajst. Zadnje, plaketa Zveznega odbora Zveze združenj borcev NOB Jugoslavije, je bilo podpisano v Beogradu 4. julija 1991, torej še med našo osamosvojitveno vojno.

Od takrat do danes zbornik ne omenja več nobenega novega priznanja.

BRALCEV ZA ENO OBČINO

O bralcih zvemo iz zbornika naslednje:

leta 2000 je bilo članov 6.922, obiskovalcev 107.874, število izposojenih enot 282.843. Domoznanski odderek obišče letno okoli 1.500 ljudi.

Ob pogledu na gnečo v izposojevalnici bi človek sicer rekel, da med bralci prevladujejo gimnazijci, vendar zbornik ne daje podatkov ne o starostni, ne o socialni sestavi obiskovalcev, ne odkod prihajajo (kakšno je, npr., razmerje med Ravenčani, Prevaljčani, Mežičani, Slovenjgradčani, Mislinjčani, Radeljčani). Prav tako ne zvemo, po kakšnih knjigah segajo (leposlovje, strokovna literatura), ne koliko diplomskih del domačinov je zraslo zvečine iz gradiva knjižnice. Ta tema bo gotovo še prikazana ob drugi priložnosti.

STOLETJA NA TEHTNICI

Iz povedanega se vidi, da je knjižnica v preteklih 50 letih opravila ogromno delo. Pri tem ji je vsak od njenih dosedanjih treh ravnateljev (Sušnik 1949–1979, Mrdavšič 1979–1994, Kotnik-Verčková od 1994 naprej) vtisnil svoj prepoznavni pečat.

Laik si preprosto ne more predstavljati, kako velikansko število podatkov morajo knjižničarji obdelati brez napake, da se potem bralcem s pritiskom na nekaj tipk računalnika prikažejo zaželeni podatki.

Da je DOMOZNANSTVO pisano z veliko in je zato nosilec številnih akcij, je glede na usmeritev knjižnice razumljivo. Da pa je ta pojem že po svoji naravi trajno na nasprotnem polu od zmeraj bolj aktualne GLOBALIZACIJE, je prav tako jasno. Kako vedno znova najti ustvarjalno ravnotežje med obema, ostaja trajna naloga.

Čprav je lokalni marksistični center hvala Bogu vzel slovo, pa se včasih v besedju kakšne obletniške prireditve zazdi, kakor da njegov duh še zmeraj straši po gradu. V tistih časih se je pač mnogo raje bombastično slavilo, kakor tiho raziskovalo.

Ko knjižnici (v kateri sem pet let stalno honorarno delal tudi sam) čestitam ob njenem visokem jubileju, z zadovoljstvom vidim, da je po svoji tehnologiji krepko v Evropi 21. stoletja. Iskreno ji želim, da bi to tehnologijo zmeraj dohajala tudi duhovno.

ZNANJE ZA SEDANJE IN PRIHODNJE RODOVE

Domoznanska dejavnost Koroške osrednje knjižnice

Majda Kotnik-Verčko in Simona Šuler Pandev

Domoznanstvo pomeni v knjižnicah posebno dejavnost, ki obsega zbiranje, proučevanje, obdelovanje in hranjenje knjižničnega gradiva, ki se nanaša na določeno geografsko območje. To dejavnost naša knjižnica izvaja že od ustanovitve leta 1949.

Domoznanski oddelk knjižnice opravlja še številne druge naloge, ki bistveno presegajo okvire zgornje definicije; je specializiran informacijski center za področje domoznanstva, izvaja pa tudi referenčno dejavnost.

Posebno skrb posvečamo celotni koroški krajini (Dravska dolina, Mežiška dolina in Mislinjska dolina) ter slovenski Koroški v Avstriji. Obravnavamo in zbiramo gradivo z vseh področij človekove dejavnosti in skrbimo za posredovanje domoznanskih informacij uporabnikom v širšem slovenskem prostoru, ukvarjamo se še z informacijsko, dokumentacijsko, razstavno in raziskovalno dejavnostjo.

Lokalna bibliografija Koroške

Dokumentacijska (analitična) obdelava je temeljni pogoj za izvajanje domoznanskih nalog in poglobljena ločnica med lokalnimi in domoznanskimi zbirkami, zagotavlja tudi popolnost in stopnjo kvalitete (razvitosti) domoznanske dejavnosti.

Lokalna bibliografija Koroške šteje 50.000 bibliografskih zapisov v klasični obliki, ki so urejeni po predmetnih in geografskih geslih (do leta 1994), od leta 1994 je to baza kreiranih člankov (17.342), dosegljiva v sistemu COBISS.

Za splošne knjižnice Dravograd, Radlje in Slovenj Gradec predstavlja baza podatkov, iz katere črpajo informacije, prevzemajo zapise, npr. samo za svoje območje in lažje oblikujejo svoje lokalne zbirke (pridobivanje gradiva).

Nacionalna knjižnica lahko preveri kakovost zapisov in prevzema ustrezne podatke za nacionalno bibliografijo.

V bazi COBIB se uporabljajo predmetne oznake v strukturiranih poljih od 600-609. Polje 607 je namenjeno geografskim geslom: Koroška krajina,

Slovenska Koroška v Avstriji, Dravska dolina, Mežiška dolina, Mislinjska dolina.

Za posamične občine smo, upoštevajoč teritorialno in upravno ureditev, določili gesla, npr. Mežica (občina), Dravograd (občina), katerim dodajamo oziroma sproti oblikujemo predmetne oznake iz splošnega geslovnika.

Z vključevanjem splošnih knjižnic v sistem COBISS in avtomatizacijo obdelave domoznanskega gradiva smo dosegli najširšo obliko ponudbe domoznanskih informacij, najhitrejše posredovanje informacij in večjo dostopnost gradiva.

V letu 2001 smo v bazo COBIB vnesli 2073 člankov iz časnikov, časopisov, revij in monografij. Članke dokumentiramo za vse občine koroške regije:

Črna (občina): 49;
 Dravograd (občina): 71;
 Mežica (občina): 42;
 Mislinja (občina): 26;
 Muta (občina): 33;
 Podvelka (občina): 23;
 Prevalje (občina): 106;
 Radlje (občina): 49;
 Ravne (občina): 228;
 Ribnica (občina): 10;
 Slovenj Gradec (občina): 310;
 Vuzenica (občina): 12;
 Dravska dolina: 7;
 Mežiška dolina: 26;
 Mislinjska dolina: 10;
 Koroška krajina: 899;
 Slovenska Koroška v Avstriji: 172.

Razstavna dejavnost predstavlja del referenčne domoznanske dejavnosti, saj gre za najširšo obliko informiranja na nekem področju. S tem knjižnica promovira svoje okolje, svoje delo in preverja strokovnost delovnih postopkov, vzpodbuja raziskovanje in ohranja identiteto pokrajine. Navsezadnje tako tudi omogoča kontrolo in preverjanje svojega dela. Povezujemo se z drugimi institucijami koroške krajine in gostujemo s svojo razstavno dejavnostjo v različnih krajih. Vsako leto se

odločamo za številne domoznanske razstave, s katerimi želimo opozoriti na številne pomembne domačine in prispevati k ohranjanju kulturne dediščine Koroške. Prav tako so razstave bogat vir domoznanskih informacij in dokumentov (monografije, katalogi, brošure, slikovno gradivo, ki ob tem nastanejo).

V letu 2001 smo pripravili 8 večjih tematskih domoznanskih razstav:

Črna na Koroškem v glasilih (ob kulturnem prazniku v knjižnici Črna);

Koroški Krjavelj: Blaž Mavrel (v Koroški osrednji knjižnici na Ravnah);

Občina Ravne na Koroškem v besedi in sliki (v prostorih občine Ravne);

Ksaver Meško in Šentanel (v župnišču Šentanel in v prostorih občine Prevalje ter na Selah – v

informacije posreduje bibliotekar v domoznanskem oddelku in pri tem uporablja vse možne razpoložljive vire, ki so na voljo v našem oddelku (dokumentacijski katalog, biografski register, biografski leksikon, drobne tiske, rokopise, fototeko, računalniško bazo COBISS, internet ...).

Na tem področju prav tako poteka sodelovanje s sorodnimi ustanovami in z različnimi uporabniki, raziskovalci in institucijami. Skupaj smo namreč izposodili na dom 91 enot redko dostopnega gradiva iz domoznanske zbirke (predvsem monografske publikacije in fotografije). Gradivo izposojamo predvsem medbibliotečno ostalim knjižnicam v slovenskem prostoru, društvom, kulturnim ustanovam, dijakom, študentom, raziskovalcem in drugim.

Posebno pozornost knjižnica posveča zbiranju **drobnih tiskov**: plakatov, vabil, turističnih

"KADAR MI DRAVA NAZAJ POTEČE, KOROŠKI JAZ DOMOVINA POREČEM"
Prireditev ob 80-letnici Janka Messnerja v Koroški osrednji knjižnici Ravne 13. 12. 2001
 (Foto: arhiv Koroške osrednje knjižnice)

Meškovi spominski sobi);

Franjo Golob (v Koroški osrednji knjižnici na Ravnah);

Mitja Šipek: 75-letnica rojstva (v Koroški osrednji knjižnici na Ravnah);

Koroški fužinar: 50 let (v Koroški osrednji knjižnici v okviru prireditev: »Trijančilo mu je redko, zvonilo večkrat«);

Janko Messner: ob 80-letnici rojstva (v Koroški osrednji knjižnici na Ravnah).

V domoznanskem oddelku posredujemo številne zahtevnejše in splošne informacije, saj imamo letno povprečno 1500 uporabnikov. V letu 2001 smo posredovali 157 analitičnih in 212 splošnih informacij, kar pomeni skupaj 369 informacij. Analitične

prospektov, zemljevidov, ki se pojavljajo na območju koroške krajine in zamejske Koroške. Lani smo pridobili 446 naslovov in 583 izvodov drobnih tiskov, kar skupaj pomeni 1029 izvodov gradiva.

Le-teh zaradi neustreznosti programov v sistemu COBIB še ne vnašamo v bazo, jih pa sortiramo in hranimo v posebnih mapah. Drobni tiski pomenijo prav tako zanimiv in pomemben vir informacij.

Fototeka je prav tako ena izmed posebnih dejavnosti domoznanskega oddelka, ki vsebuje bogato zbirko fotografij, razglednic, diapozitivov. Skupaj smo v letu 2001 pridobili 595 kosov fotografij, 259 kosov negativov in 31 kosov negativov na CD-romu. Od tega smo inventarizirali 153 fotografij, 124 kosov negativov, kar je skupaj 277 kosov.

Uredili in popisali smo fotografsko gradivo iz Felaherjeve zbirke: vsega skupaj je urejenih **1393** kosov fotografij.

V okviru domoznanskega oddelka obdelujemo tudi **rokopisno gradivo**. To so številne dragocenosti, dokumenti, rokopisi, korespondenca, zapuščine. V posebnih trezorjih, kjer so dragocenosti varovane pred škodljivimi zunanjimi vplivi, hranimo številne rokopise Franca Ksaverja Meška, Prežihovega Voranca, Andreja Šusterja Drabósnjaka, Ljube Prennerjeve, Blaža Mavrela, Avgusta in Alojza Kuharja, Janka Kotnika in še mnoge druge. V rokopisni zbirki hranimo tudi dragocene in redke knjige ter tiske, kot so: Dalmatinova Biblija (1584),

Zapuščina Luke Kramolca obsega **3** škatle gradiva, ki je razporejeno takole: korespondenca **105** enot, razne izjave, potrdila **15** enot, dovolilnice za natis pesmi **33** enot, pisma s priloženimi rokopisi **28** enot, časopisni izrezki, plakati **11** enot, korekture in knjižne izdaje s popravki **14** enot, **16** naslovov knjig, rokopisov in beležk **24** enot ter starih knjig in redkosti **4** kosi.

Artoteka je stalna zbirka slikarskih in kiparskih del. Umetniška dela, katerih lastnik je knjižnica, predstavljajo posebno zbirko – artoteko. V letu 2001 smo bibliografsko obdelali **124** umetniških del, zapisi pa so del vzajemne baze slovenskih knjižnic COBIB. Popisali pa smo tudi **82** originalnih umetniških del

Razstava ob 60-letnici smrti slikarja Franja Goloba v Koroški osrednji knjižnici Ravne (17. 9. 2001–8. 10. 2001) (Foto: arhiv Koroške osrednje knjižnice)

Valvasorjevi Slava vojvodine Kranjske (1689) in Topographia Archiducatus Carinthiae (1688), Megiserjeva Annales Carinthiae (1612), ter številne druge dragocenosti.

Leta 2001 smo pridobili **26** kosov novega rokopisnega gradiva. Najpomembnejši med njimi je vsekakor **Tinjski rokopis**. Gre za pesmarico iz leta **1839**, v kateri je zbranih **90** besedil, pesmi, z nabožno vsebino brez napevov in not iz slovenske Koroške v Avstriji. To je zajetna knjiga, vezana, s trdimi platnicami iz lepenke in z usnjeno prevleko voglov, v usnjeni hrbet pa je vtisnjen naslov **PIESMI ZELIGA LETA**.

Bibliografsko smo obdelali zapuščino **Franca Ksaverja Meška in Luke Kramolca**.

V zapuščini Ksaverja Meška smo zbrali skupaj **15** škatel gradiva, od tega je korespondence **1200** enot, tipkopisov Meškovih del **51** enot, rokopisov **32** enot, knjig **64** naslovov, fotografij **54** kosov in ostalega gradiva **273** enot.

Teda Kramolca (grafike, skice, akvareli).

KOROŠKI BIOGRAFSKI LEKSIKON v elektronski obliki je novejši projekt. Predstavlja začetek izgradnje digitalne knjižnice in je dosegljiv na spletni strani <http://www.rav.sik.si>. Zasnovali smo ga že leta 1999 ob 50-letnici knjižnice. Najprej smo ga oblikovali kot predstavitev nekaj znamenitih domačinov z naslovom Koroški obrazi.

Potrebe bralcev so bile osnova za nadaljnji razvoj gesel. Domoznanska zbirka in lokalna bibliografija sta izčrpen vir za ustvarjanje sekundarnih oz. terciarnih dokumentov, kakršnega predstavlja leksikon. Zanj smo se odločili tudi zato, ker veliko pomembnih domačinov – Korošcev ni zajetih v Slovenskem biografskem leksikonu.

V letu 2001 smo pripravili **17** novih gesel in jih bomo dodali že obstoječim **32** geslom, ki smo jih prav tako dopolnili in razširili. V okviru tega projekta pridobivamo tudi portrete, fotografije pomembnih Korošcev.

MUZEJ NISO LE ZBIRKE

POMEN IN VLOGA PEDAGOŠKEGA DELA IN DELA Z OBISKOVALCI V KOROŠKEM MUZEJU NA RAVNAH NA KOROŠKEM

Lilijana Suhodolčan

Obiski muzejev in galerij so oblika izobraževanja, ki spodbuja osebni razvoj posameznika in sooblikuje njegov odnos do tradicije in lastne identitete. Samo poznavanje in pravilno vrednotenje lastne dediščine in kulture sta pogoja za razumevanje fenomena kulture v celoti. Odgovorno vlogo in poslanstvo pri uresničevanju tega cilja imajo vse muzejske stroke, ki s svojim delom neposredno predstavljajo vez med ustanovo in širšo javnostjo.

Koroški muzej s stalnimi zbirkami na gradu Ravne je bil ustanovljen kot splošni muzej leta 1953. S stalnimi postavitvami – metalurško, železarsko zbirko Muta, rudarsko, gozdarsko in lesarsko zbirko, etnološko zbirko, lapidarijem, skansnom, Forma vivo, Prežihovo bajto – spominskim muzejem pisatelja Lovra Kuharja – Prežihovega Voranca in etnološko zbirko v Črni ohranja in predstavlja gospodarsko in kulturno zgodovino Koroške.

Z bogato razstavno dejavnostjo soustvarjamo kulturni utrip na širšem področju. Leto 2000 je bilo za Koroški muzej prelomno. Slovensko muzejsko društvo mu je podelilo Valvasorjevo priznanje za popularizacijo premične in nepremične kulturne dediščine na Koroškem.

Razvoj informatike in vsesplošna globalizacija sta vnesla v muzeje in galerije, kjer hranimo, varujemo, zbiramo, dopolnjujemo, dokumentiramo, raziskujemo in prezentiramo gradivo, ustvarjalni nemir in težnjo po spreminjanju oblik, metod predstavitev in izobraževanja, vsekakor ob upoštevanju pogojev in ciljev posameznih muzejev. Kako pestro konceptualno paleto muzejev in programov premore Slovenija, nam

pričata izdaji knjižic Pedagoški programi v slovenskih muzejih in galerijah, Ljubljana 1999 in Pedagoški programi v slovenskih muzejih in galerijah 2001/2002.

Pri oblikovanju programov in načrtovanju dela z obiskovalci ne moremo slediti univerzalnemu ključu, temveč se dejavnost zastavlja dolgoročno, vzporedno s projekti in programi ustanove.

Število obiskovalcev se v Koroškem muzeju na Ravnah na Koroškem iz leta v leto povečuje. Glavnino obiska predstavljajo šolske skupine, ki prihajajo iz različnih koncev Slovenije in iz domače okolice. Porast le-teh je v pomladnih mesecih (april, maj, junij) in v začetku šolskega leta (september, oktober). Klasična vodstva pa so osnovni načini dela s šolskimi skupinami in skupinami odraslih obiskovalcev. Tudi drugače vsem obiskovalcem Koroškega muzeja omogočamo strokovno vodstvo po stalnih zbirkah, saj so le-te zasnovane tako, da potrebujejo posredovanje dodatnih informacij vodičev. Večji odstotek samostojnih ogledov evidentiramo na Prežihovi bajti – spominskem muzeju Prežihovega Voranca.

Posebno skrb namenjamo delu z domačo šolsko populacijo v osnovnih in srednjih šolah, za katero najpogosteje pripravljamo dodatne oblike dejavnosti in ji omogočamo prost vstop. S pripravo programov in z vključevanjem predšolskih skupin v dejavnosti muzeja posredno seznanjamo, navajamo in tudi v obliki igre vzgajamo najmlajšo publiko. Generacije spremljamo vsa leta osnovnošolskega izobraževanja in predstavljamo dopolnitev učnega programa v delu, kjer spoznavajo domače okolje. Nekoliko več priprav zahtevajo vodstva domačih šolskih skupin, saj le-te prihajajo v muzej pogosteje in za svoje delo uporabljajo tudi delovne liste.

Vendar "muzejsko izobraževanje" ni le podaljšana roka inštitucionalnega izobraževanja, temveč temelji na dostopnosti in odprtosti ter poskuša v slehernem posamezniku obuditi tisti del njegove osebnosti, ki teži k vedno novemu spoznavanju in potrebi po nenehnemu nadgrajevanju že znanega.

Pedagoško delo in delo z obiskovalci v Koroškem muzeju bi po obsegu lahko strnili v:

- klasična vodstva po stalnih zbirkah muzeja
- pripravo delovnih listov
- prirejanje delavnic ob muzejskih in likovnih razstavah
- pripravo predavanj in posvetov
- mentorstva (pomoč pri raziskovalnih in seminarskih nalogah)
- aktivno sodelovanje s posamezniki in celotno regijo
- aktivnosti na področju čezmejnega sodelovanja

nam je ponudila prostor za ustvarjanje. Skupina devetih učencev in treh mentorjev iz osnovnih šol v Mežici, Prežihovega Voranca in Koroški jeklarji je ustvarjala v glini. Skupina se je zbrala 15. novembra 2001 v Likovnem salonu na ravenskem gradu. Po ogledu razstave so udeleženci kasneje na OŠ Koroški jeklarji vtise, nove ideje in lastno ustvarjalnost prenesli v glino, s pomočjo katere so zaživeliki in pravljica bitja iz mitov in legend ter Epa o Gilgamešu. Nastalo je devet kipov: Faraon, Torzo, Humbaba, Mati, Gilgameš, Alenčica, Urška, Ptič in Zeld, ki so zdaj na razstavi v hotelu Krnes v Črni na Koroškem.

V izdelkih je moč čutiti ustvarjalni tok energije in prepletanje znanj, kar nam omogoča, da postanejo doživljanje, ustvarjanje in spoznavanje lastne kreativne sile steber in jamstvo osebne rasti vsakega posameznika.

Skupina učencev, ki je ustvarjala na kiparski delavnici

(Foto: arhiv Koroškega muzeja)

Med dejavnosti in aktivnosti muzeja že vrsto let uvrščamo delavnice, ki dopolnjujejo in se tematsko navezujejo na razstave Koroškega muzeja v razstavišču Likovni salon na Ravnah na Koroškem. Pomen delavnic je v ustvarjalnem in kreativnem vzdušju v skupini in je hkrati dragocena izkušnja ter oblika sodelovanja med posamezniki oz. šolo in muzejem. Odprtost in dostopnost sta pristop in način komuniciranja, ki nam ponujata možnost vzajemnega razumevanja in učenja.

Ob razstavi Stojana Batiča "Slovenski umetnik sreča Gilgameša" leta 2001 smo v Koroškem muzeju pripravili kiparsko delavnico, namenjeno šolski mladini vseh osnovnih šol v Mežiški dolini. Z veseljem smo sprejeli povabilo Osnovne šole Koroški jeklarji in likovne pedagoginje Irene Černovšek, ki

Seznam udeležencev in mentorji:

Osnovna šola Mežica:

- mentor **Stojan Brezočnik**
- **Aleš Orlač, Jošt Krivec in Boris Drug**

Osnovna šola Koroški jeklarji:

- mentorica **Irena Černovšek**
- **Petra Večko, Marina Tkalcič in Špela Peruš**

Osnovna šola Prežihovega Voranca:

- mentorica **Bronislava Gajšek**
- **Ina Fedler, Dragana Todič in Enea B. Gajšek**

PET LET PREŽIHOVE USTANOVE

prof. Stane Vrtič

Leta 1995 je Klub Korošcev v Ljubljani dal pobudo za ustanovitev Prežihove ustanove in leto za tem so jo ustanovitelji na svoji ustanovni skupščini v Kotljah tudi formalno ustanovili. K ustanovitvi so pristopile skoraj vse tedanje koroške občine, gospodarska družba iz Ljubljane in posamezniki iz Ljubljane in Koroške ter slovenske koroške organizacije iz Celovca.

Poglaviti namen, zapisan v ustanovitvenem aktu, je, poleg spodbujanja kulturnih dejavnosti ter ohranjanja kulturne dediščine, predvsem štipendiranje nadarjenih študentov s Koroške, ki žive v slabih gmotnih razmerah.

Tako bosta letos in prihodnje leto dva štipendista ustanove že končala univerzitetni študij. Študentka letos na Pravni fakulteti v Ljubljani in drugo leto štipendist ustanove na Filozofski fakulteti v Mariboru. Poleg tega je ustanova financirala zaključek študija študentki na Filozofski fakulteti v Ljubljani in nudila finančno pomoč nadarjenemu študentu glasbe z Leš nad Prevaljami, ki zaradi gmotnih težav ni mogel pokriti stroškov študija in bivanja na Dunaju.

Ob 20-letnici Prežihove bajte je ustanova prispevala finančna sredstva za revitalizacijo eksponatov v njej. Ob 50-letnici pisateljeve smrti je v dogovoru z Društvom koroških likovnikov v Kotljah organizirala in finančno podprla likovno kolonijo. Sodelovala je tudi pri nekaterih drugih kulturnih akcijah in predlogih za državna odlikovanja za pomembna kulturna dejanja na Koroškem.

Donacije in drugi denarni prispevki za delovanje ustanove so pretežno zbrani v Ljubljani. Le ravska občina vsako leto nameni nekaj denarja za njeno delo. So pa z donacijami ustanovi sodelovali tudi posamezniki, med drugimi tudi osebje slovenjgraške bolnišnice ter drugi in celo družina iz Mežice, ki živi v daljni Avstraliji.

Danes, ko se na žalost vedno več ljudi otepa z revščino, bodo doberdelne ustanove, kakršna je med njimi tudi naša, morale, poleg drugih dejavnosti, vsekakor pomagati tudi družinam, ki zaradi brezposelnosti in drugih okoliščin nimajo sredstev za šolanje svojih otrok. V tujini je mreža takih in podobnih ustanov dokaj razširjena in imajo v družbi pomembno socialno korektivno vlogo.

Ko smo bili pri nas že trdno prepričani, da se je samorastnikom odprla pot v lepše življenje, že spet slišimo njihove matere, kako pripovedujejo svojih otrokom o veri v lepšo prihodnost. Kar nekam tuja se zdi ta ugotovitev, a na žalost postaja vse bolj domača med mnogimi družinami. Brezposelnost razjeda človekovo dostojanstvo, in ljudi je sram govoriti o tem, da nimajo dela. Res so možnosti za dodaten zaslužek boljše, kot so bile nekoč, a mnoge to fizično in psihično izčrpa.

Predsedstvo upravnega odbora oziroma uprave je pred petimi leti prevzel takratni župan ravske občine gospod Maks Večko in jo uspešno vodi od njene ustanovitve.

Upamo, da bomo kljub težavam v delovanju ustanov oziroma fondacij v naših sedanjih družbeno-ekonomskih pogojih, ko država kljub številnim pobudam za primernejšo davčno ureditev za delovanje teh ustanov še ni nič storila, uspešno nadaljevali delo. Ustanove so torej še vedno prepuščene lastni iznajdljivosti, kako si pridobiti donacije in druge finančne vire za svojo dejavnost.

Jeranova 22a, 1000 Ljubljana

Prežihova ustanova nima plačanega sodelavca, in je vse delo opravljeno na prostovoljni podlagi. A dejstvo, da smo lahko že obeležili peto obletnico kar uspešnega delovanja ustanove, pove, da vztrajnost in volja še nista usahnili. Vendar pa bo v prihodnosti treba, če bo hotela ustanova uspešno nadaljevati delo, razmisliti morda tudi o kadrovski okrepitvi, če se bodo pogoji delovanja ustanov v naši družbi izboljšali.

Pričakujemo, da si bo Prežihova ustanova tudi na Koroškem pridobila večjo naklonjenost. Njeno delovanje ne nazadnje predvsem vzpodbuja pisateljevo izročilo, ki korenini v zvestobi koroškim ljudem in slovenstvu.

"Nikogar se ne sme izdajati, najmanj pa samega sebe"

Nagovor akademika dr. Matjaža Kmecla na prireditvi ob 5-letnici Prežihove ustanove

(24. novembra 2001 v sejni dvorani upravne zgradbe železarskih družb na Ravnah na Koroškem)

Ne bi bili zadosti spoštljivi do Prežihovega spomina in najgloblje rane v njem, če se ne bi spomnili, da je to jesen

koroški deželni referent, ki je hkrati deželni glavar, sklenil ukiniti nekaj nadaljnjih dvojezičnih šol. Prežih je o tedanji ponemčevalni utrakvistični šoli pisal večkrat, zmeraj z jezo, in oče je doma skoraj ponorel, kadar je tudi Voranček prinesel domov kak sadež protislovenske vzgoje. Koroški deželni referent je šole ukinitel zato, ker da ni dovolj otrok, ki bi se zanimali zanjo; tudi zaradi njihovih staršev in seveda v dobro preostale dece. Pred sto leti so se stvari dogajale natanko enako, nič se ni spremenilo, samo šol z nekaj malega slovenščine je v deželi zdaj še precej manj.

Prežih piše, kako so učitelji v njegovem času "vedno znali poduk slovenščine urediti tako, da je bila slovenska ura na koncu šolskega dne. Otroci so bili že izmučeni, mnogim se je mudilo domov na pašo, zato se ponavadi ni izplačalo držati slovenske ure. – Ob vsaki priložnosti so govorili šolarjem, da naj se pridno uče nemškega jezika, ker le ž njim si bodo lahko kruh služili po svetu, zakaj s slovenskim jezikom se nikamor ne pride. Ta stalna, neutrudljiva propaganda, ki so jo ... vodili, je seveda morala roditi sadove ..." Nič dvojezičnega ni ostajalo za njo, kulturno pogorišče, samo "gosposka" enojezičnost; izpred let se ob tem lahko pospomnimo prostodušno divjaškega gesla, da ne bo na Koroškem poprej miru, preden ne bo eden od obeh narodov iz dežele za zmeraj zginil. Takšna je bila tudi rdeča nit koroške deželne politike zadnje poldrugo stoletje. Kar je baladno in o čemer je tudi pisal Prežih, pa je to, da smo Slovenci sami iz svoje grizaste majhnosti pri teh rečeh, ne da bi v resnici hoteli, dobro pomagali. Znana je na primer neka Prežihova pritožba, da so ljubljanske slovenske oblasti ob plebiscitu slovenskim socialdemokratom oz. (predstalinskim) komunistom zaplenile nekaj deset tisoč propagandnih letakov, s katerimi so koroško delavstvo hoteli vabiti, naj glasujejo za Jugoslavijo. Iz "razrednih" razlogov, zdeli so se nevarni; niso marali morebitne "rdeče" Koroške. Mogoče malo tudi iz deželne komodnosti, saj je znano, kako zelo so se morali truditi Prekmurci, da so jih Kranjci sprejeli med Slovence in kako je ljubljanski referent za prehrano, Prežihov umetniški tovariš Ivan Tavčar, tožil, da bo težko prehranal že Štajerce, kako hudo šele da bo, če se na skupno slovensko prehrano obesijo še Korošci. S tem pa je avstrijska velikonemška socialdemokracija dobila popolnoma prazen prostor za svojo propagando med delavstvom in potem bržkone tiste glasove, ki so odločili plebiscit; pa veliko jih niti ni bilo treba, saj je znano, kakšen je bil rezultat.

Osnovna shema avstrijskega in tudi našega odnosa do Koroške se v sto in več letih ni spremenila niti malo; pravzaprav se je samo v partizanskem času; po Svinji planini in Karavankah je raztresenih na stotine patetičnih grobov borcev, ki so se med veliko drugo vojno bojevali za drugačno Koroško, Slovenijo in Evropo. Tudi tako imenovani "svinčni režim" je še kazal kar kaj skrbi, čeprav tudi zmeraj manj; svobodna in neodvisna država Slovencev pa se je končno bolj ali manj uspešno otesla tega "bremena", ugledni in znameniti Slovenci hodijo zdaj raje igrati tenis in golf tja gor; pa vendar ne s Slovenci in tudi z avstrijskimi demokrati ne. Srečko Kosovel je nekaj let po plebiscitu zapisal, da je bilo tisto oktobrsko glasovanje

največja blamaža, kolikor smo si jih kdajkoli v zgodovini zakuhal; kdaj pa kdaj bi se lahko kdo spomnil nanj.

Ne bi uglasil tega našega shoda tako zelo politično, če se ne bi plebiscitna in poblebiscitna politika, ki je bila tudi Prežihova najhujša obsedenost, tako zelo potuhnjeno, cinično in vztrajno vlekla še v današnji čas združene, zvezdičaste Evrope in če ne bi dvojezičnih šol ukinjali iz popolnoma enakih razlogov kot takrat – in šole so samo zunanje znamenje tistega, kar se godi spodaj, skrito; kemiki bi rekli indikator. Povrhu so že takrat rjavi domobranski "demokrati" majorju Jonesu razlagali svojo modernost in obljubljali Slovincem kulturno avtonomijo, zdaj pa tudi ni njihovega glavnega moža sram govoriti, da so s svojo politiko do slovenske skupnosti na Koroškem lahko zgled "Evropi".

Sliši se aktivistično, toda vse te besede govorim s spominom na Prežiha in njegovo naročilo; svojo najboljšo pripoved, vsaj po moji presoji, je napisal o plebiscitu in slovenskih usodah v njem; tudi nasloviti jo je hotel **Plebiscit**, pa so ga menda ljubljanski literati pregovorili, da bi bilo **Požganica** bolje. Literarna zgodovina je do tega romana od njega dni zadržana; najprej se ji je zdel malo preveč romantičen za čas, ko je slovenski literaturi vladal trdi socialni realizem in ko je bilo treba pozivati k revoluciji; potem zaradi prehudega "nacionalizma"; in na koncu tudi zato, ker je roman po načinu svoje narejenosti za naše razmere malce nenavaden, saj je nebiografski, – Močivski Petruh, s katerim se je v njem bralec še najlaže enači, pade že na sredi teksta in pred bralcem se tisti hip odpre širom, gluhi prostor koroške zavoznenosti, nekakšne usodne zgubljenosti; malce občutljivejša duša ga poslej bere kot nekakšno spraševanje slovenske vesti, kot zgodbo o "siromašnem, zaničevanem rodu", ki zgublja eno do usodnih bitk – mučno, celo nadležno branje, vendar nadvse močno.

Ve se, s kolikšno pripadnostjo in zvestobo se je Prežih s svojih evropskih popotovanj vračal na Koroško; bila je zmeraj spet njegova prva in zadnja misel. Saj je o drugih krajih tudi pisal, toda pisal je reportaže; o Koroški je pisal poezijo. Ve se, kako je kot komunist po vojni reševal Mohorjevo družbo, tudi zato, ker je bila tako sijajen koroški prispevek k vseslovenskosti; kako ni hotel s svojega samotarskega Preškega vrha in kako je hotel biti po vseh svetovljanskih blodnjah pokopan pod Uršljo goro. – Mislim si, da je predvsem to njegovo koroško-slovensko bistvo, ta njegova globoka zvestoba, vgrajena v našo ustanovo, in zato jo zdajle omenjam. Zato sem spregovoril tudi o današnji šolski dvojezičnosti, čeprav je celo samo še beden ostanek spredstoletnega utrakvizma, ki je tako zelo spodžigal Prežihovo jezo; navzven je mogoče sijajnejši in modernejši, v resnici je gnezdo posledic, ki jih kaže zadnje ukinjanje dvojezičnih šol na Koroškem. Ovit je v enako retoriko, in kar je hujše, v njem tiči enaka intriga.

Ko je mali Voranc po navodilih iz šole nekega pastirskega jutra na samotni poti pozdravil tujega gospoda **Guten Morgen**, mu je ta odvmil **Dobro jutro, gospod**, da je postalo pastirčka v dno duše sram. Sram se mu je sprevrgel v katarzo, ki jo z vsem svojim delom poslej sporoča dedičem: treba se je spoštovati in nikogar se ne sme izdajati, najmanj pa samega sebe.

UNIVERZA ZA TRETJE ŽIVLJENJSKO OBDOBJE NA KOROŠKEM

Za dejavnejšo vključitev starejših v socialno okolje

Besedilo in fotografija: Polona Poberžnik

Korošci, zlasti tisti iz Mežiške doline, že kar pogovorno radi rečemo, da so naši kraji "bogu za hrbtom", da se tu nič ne dogaja, da je dolgčas, da smo prikrajšani za dobrate (vele)mestnega življenja. Tako je na kulturnem področju, pa tudi na področju izobraževanja in vključevanja v različne družbene/družabne aktivnosti.

Andragoško društvo Koroške – Univerza za tretje življenjsko obdobje (ADK – U3O) ali na kratko kar Univerza (njen sedež je na Ravnah) si od lanskega leta prizadeva razširiti študijsko ponudbo za starejše odrasle in upokojence na Koroškem ter ustvariti izobraževalno mrežo, ki bi bila razpeta med občinami Mežiške doline in občino Dravograd. Na ta način želi Univerza presekat s pesimistično (inertno?) miselnostjo Korošcev ter v svoje vrste privabiti čimveč radovednih posameznikov in posameznic, željnih socialnih stikov in izobraževanja na področjih, ki so jih v svojem dosedanjem življenju zanemarjali. Da bi bilo njihovo vključevanje v izobraževalni proces čim enostavnejše, teži Univerza k temu, da bi izobraževanja potekala v različnih krajih, v skladu s povpraševanjem.

Kaj je Univerza za tretje življenjsko obdobje in kako koristi starejšim?

Univerzo lahko definiramo kot prostovoljno, neprofitno organizirano izobraževalno gibanje, namenjeno starejšim odraslim ali ljudem v tretjem življenjskem obdobju. Namenjena je ljudem, ki so se v prehodnem obdobju, zaznamovanem z upokojitvijo, znašli pred novimi izzivi in vprašanji, med katerimi so tudi takšna, ki jim povzročajo nemalo zadreg: kako si zgraditi novo identiteto, strukturirati čas, prepoznati in uresničiti lastne interese, vzdrževati ali obnoviti socialno življenje ...

Vloga Univerze je, da ljudem pomaga pri razrešitvi teh vprašanj. To lahko stori tako, da jih vključi v svoje izobraževalne oblike, pri čemer upošteva raznolikost interesov posameznikov, njihove želje in sposobnosti. Prav zato je tematski razpon Univerze skorajda neomejen, saj v njenem okviru najdejo prostor najrazličnejša področja: od psihologije, sociologije, filozofije, do umetnostne zgodovine, ročnih del, novinarstva, ekologije,

astronomije, rodoslovja, matematike ... Univerza je torej odprta za predloge posameznikov, od števila interesentov pa je odvisno, ali bo določena tema dobila svojo "domovinsko pravico" v okviru dejavnosti Univerze.

Podobno kot Univerze, ki so se v zadnjih osemnajstih letih pojavile drugod po Sloveniji, je zasnovana tudi Univerza, ki naj bi zapolnjevala potrebe Mežiške doline in občine Dravograd. Izobraževanje pod njenim okriljem je prostovoljno, poteka pa predvsem v majhnih skupinah, ki jih imenujemo bodisi študijska skupina ali študijski krožek. Čeprav gre za učenje in spoznavanje novih vsebin, študij ne poteka na klasičen, šolski način. Ni strogega učitelja, ne redovalnice in ocen, kaj šele duhamornih predavanj! Delo v skupinah je sproščeno, vanj se enakopravno vključujejo vsi udeleženci, ki se z mentorjem dogovarjajo o poteku dela, o vsebinah in ciljih, ki jih želijo doseči.

Poleg študijskih skupin in študijskih krožkov se študenti Univerze v študijskem letu, ki traja od oktobra do maja, srečujejo tudi na predavanjih, razstavah, ekskurzijah, okroglih mizah ...

Ključne značilnosti, ki privabljajo starejše na Univerze drugod po Sloveniji in za katere upamo, da bodo pritegnile tudi Korošce, so torej prilagojeni izobraževalni programi, upoštevanje želja in ambicij starejših ljudi, pristni socialni stiki, ki jih oblikuje skupina v sodelovanju z mentorjem in animatorji, in s tem povezana vključitev v širše socialno okolje. Na ta način starejši dlje časa ostanejo mladi, aktivni in neodvisni, počutijo se koristne, skrbijo za svoj osebni razvoj in se vključujejo v aktivno reševanje lokalnih žgočih problemov, predvsem pa se posvečajo študiju vsebin, ki jih zanimajo. Kot se je izkazalo, je to močna motivacija za resno in predano delo! V tem pogledu je ponudba Univerze dobrodošel dodatek k siceršnjim izobraževalnim možnostim (denimo v okviru društev upokojencev) na Koroškem.

Učinki Univerze na širše okolje

Dejavnosti Univerze pa niso povezane le s starejšimi, ampak tudi s širšim okoljem. Po eni strani gre lahko za reševanje lokalne problematike (denimo s pomočjo

rezultatov raziskovalnega dela znotraj študijskega krožka) in za spodbujanje lokalnega razvoja. S študijem ne le lokalnih tem, ampak tudi občin, namreč dosežemo, da se neko področje celostno razvija: ne le lokalnost in ne samo globalnost, temveč prepletanje obojega je tisto, kar lahko daje produktivne rezultate.

Po drugi strani vključevanje starejših v Univerzo ustvarja novo, pozitivnejšo podobo o tej starostni skupini, kar gotovo vpliva tudi na prihodnjo družbeno vlogo starejših, na to, kako se bodo do njih obnašali mlajši, kako plodne, pa tudi kako humane bodo medgeneracijske povezave.

Skupina nemščine na Prevaljah

Prva študijska skupina, ki je v tem študijskem letu delovala na Prevaljah, je skupina, ki se je učila nemščino. V njej so se enkrat na teden srečevale večinoma upokojenke s Prevalj, nekaj članic pa je bilo tudi mlajših ali pa so prihajale iz drugih krajev. Ključna značilnost, po kateri se je skupina ločila od drugih, je bila, po besedah mentorice,

Za uspešen zaključek prvega študijskega leta so se članice skupine odpravile na ekskurzijo na avstrijsko Koroško, kjer so v praksi pokazale, kaj so se med letom naučile.

Vztrajnost skupine se kaže v njenih načrtih, da jeseni nadaljuje z delom v nadaljevalni stopnji.

Aktivnosti v pomladanskem semestru in načrti za jesensko obdobje

Poleg študijskega krožka nemškega jezika, ki so ga celo leto redno obiskovale študentke na Prevaljah, je Univerza za letošnje pomlad pripravila program različnih študijskih dejavnosti v krajih Mežiške doline in Dravogradu. K sodelovanju je želela privabiti ljudi različnih interesov – računalništva, plesa, filma, likovne umetnosti, matematike. Zaenkrat deluje le začetna skupina angleščine na Prevaljah. Verjetno pa lahko upamo, da bo novo šolsko leto na Univerzo privabilo še več ljudi, ki si bodo v okviru njenih študijskih dejavnosti krajšali dolge jesensko-zimske dneve. Da bi

Članice študijske skupine na Prevaljah, študentke nemščine

profesorice Erne Kožar, ta, da so bile udeleženke izjemno delovne in zagnane: "Bistvena razlika v primerjavi z mlajšimi študenti je v tem, da so starejše udeleženke maksimalno motivirane. V svojih dolgoletnih izkušnjah ne pominjamo tako delovne skupine."

Kot je povedala članica skupine Rozalija Vogel, je bilo za uspešnost njihovega dela pomembno sproščeno vzdušje v skupini in spoznanje, kako veliko se lahko študentke (kljub začetnemu dvomu) še naučijo. Delo je bilo namreč prilagojeno njihovim sposobnostim. Jerici Gačnik in Pavlini Pratnaker pa se je zdelo še posebej pomembno dejstvo, da je prav vsaka izmed udeleženk sodelovala, se oglašala in spraševala – da se nobena ni počutila izločena iz skupine.

to uresničili, na Univerzi že razmišljajo o programu za študijsko leto 2002/2003, z veseljem pa pričakujejo tudi predloge morebitnih interesentov. Med novostmi, ki jih pripravljajo, sodijo teme s področij zgodovine, umetnostne zgodovine, zeliščarstva, skrbi za zdravo telo, sociologije, psihologije ...

O natančnem programu Vas bo Univerza obvestila s pomočjo medijev in animatorjev v posameznih krajih, dodatne informacije pa lahko dobite tudi na telefonski številki 82 20 631. Sicer pa velja, da ste na Univerzi dobrodošli vsi, ki bi radi razširili svoje znanje, obogatili svoje socialno življenje in uživali v novih aktivnostih!

OD GLEDALIŠKE USPEŠNICE DO ZGOŠČENKE S KOROŠKIMI PESMIMI

Uspešno delo Kulturnega društva Prežihov Voranc v letu 2001

Miroslav Osojnik

Preporod gledališke dejavnosti

Moja generacija je šele začela drgniti šolske klopi, ko so v domačem kulturno-prosvetnem društvu na dotrajanem gledališkem odru že dajali na ogled Cankarjeve Hlapce, Tavčarjevo Cvetje v jeseni, Puškinovega Kamnitega gosta, Trevesovo Don Juanovo pismo in še kaj. Ko smo bili srednješolci, smo nestrno čakali, da smo smeli v kulturni dom na ogled Molierovih Učenih žensk, komedije Barasha in Moorea Cvetje hvaležno odklanjamo, Williamsove Steklene menažerije in lokalne uspešnice – operete Radovana Gobca Hmeljska princesa.

Vmes so bili, kar je za vsako ljubiteljsko dejavnost normalno in opravičljivo, tudi padci in krize, gledališniki pa so vedno znova zmogli dovolj volje in pozitivne energije, da so se zbrali in nadaljevali z lepim kulturnim izročilom.

Za zadnjih deset let je še posebej veljalo, da je ravenski amaterski oder v krizi. Premik na bolje se je dogodil v lanskem letu. Nekaj gledaliških navdušencev je začelo študirati komedijo sodobnega hrvaškega avtorja Mira Gavrana "Pacient doktorja Freuda". Lahkotno igriva komedija jim ni bila najbolj pri srcu, zato sta jo Miran Kert in Vojko Močnik začela krojiti in jo priredila v antidramo oziroma v dramo absurda. 20. april 2001 je bil že določen za premiero novega gledališkega dela, ko je ravenska občina želela, da bi z njo sodelovali že na prireditvah ob občinskem prazniku, in tako so gledališča željni krajani lahko videli prvo izvedbo antidrame "Diktator je diktator" že v sredo, 11. aprila 2001, v ravenskem kulturnem domu.

Obisk je presegel vsa pričakovanja, saj je bila dvorana nabito polna. Spontan aplavz po vsakem dejanju je bil najboljši dokaz, da je igra gledalce "zagrabila"! Kulturni dom je bil poln tudi ob uprizoritvi že prej načrtovane premiere. Povpraševanje

po vstopnicah je bilo tolikšno, da so igralci privolili še v eno uprizoritev takoj naslednjega dne. Tudi na tretji zaporedni predstavi ni bil noben problem napolniti 207 sedežev ravenske dvorane.

Gledališko uspešnico je zrežirala profesorica Silva Sešel, scenografijo je zasnoval dipl. arh. Borut Bončina, tehnična oprema je delo Marjana Arceta, avtor glasbene opreme v živo pa je Damjan Zih, ki je s svojimi songi napovedoval dogajanje v naslednjih dejanjih. Inspicijentka je bila Mateja Šumnik, v treh dokaj enakovrednih vlogah (čeprav je največ smeha sproščala pojava Mirana Kerta v vlogi diktatorja!) pa so se predstavili Vojko Močnik kot Freud, Miran Kert kot Adolf Hitler in Katja Podhovnik kot njegova ljubica Helga.

Koroška uspešnica je bila uprizorjena tudi na 40. Linhartovem srečanju v Ljubljani, kamor se je uvrstilo le pet najboljših stvaritev slovenskih amaterskih odrov. Tako je takrat pet "izbranih" komentiral republiški selektor Miha Trefalt: "Poglavitna opažanja, ki izhajajo iz ogleda 43 predstav, bi lahko strnili v naslednjo ugotovitev: Tudi med letošnjo gledališko ponudbo so prevladovala preverjena komedijska besedila, ki se v želji po večji odmevnosti med občinstvom niso mogla izogniti aktualizaciji ali lokalizaciji za vsako ceno, četudi takšni posegi niso bili vedno potrebni ali upravičeni ... Pri kriterijih za izbor predstav, ki sem jih uvrstil v program sklepnega srečanja, so me vodila načela, ki izhajajo iz notranje konsistentnosti in umetniške validnosti predstave kot kompleksne stvaritve, predvsem pa zadovoljive igralske kreacije prav vseh nastopajočih. V program festivala sem zato uvrstil naslednje predstave: Župančičevo tragedijo Veronika Deseniška v izvedbi Šentjakobskega gledališča Ljubljana, Brechtovo enodejanko Malomeščanska svatba (Gledališka skupina Drzne in lepi, KD Stična), McDonaghovo dramo Lepotna kraljica Leenana (Gledališka skupina PD Horjul), Möderndorferjevo komedijo Vaja zboru (Gledališka skupina KD Ivan Kaučič Ljutomer) in

priredbu Gavranove komedije Pacient dr. Freuda v izvedbi Gledališke skupine KD Prežihov Voranc z Raven na Koroškem."

V letu 2001 je odmevna koroška gledališka uspešnica doživela devet uprizoritev, deseto pa na začetku letošnjega leta in s tem dodala bogat prispevek h kulturni podobi domačega kraja.

Zgoščenka Koroškega okteta s koroškimi narodnimi pesmimi

Koroški oktet je zvezda stalnica Kulturnega društva Prežihov Voranc. Kje je že tista davna jesen leta 1960, ko so pevci prvič zapeli pred domačim občinstvom! Sledila so tri desetletja uspešnih nastopov

pesmi, med katerimi le ena sama, "Kako bom ljubila", po izvoru ni koroška. Pevci so jo želeli vključiti na zgoščenko, saj jo je Slavko Mihelčič leta 1969 priredil ter posvetil takrat mlademu oktetu in torej pevcem pomeni drag spomin in trdno vez z vsemi oktetovskimi generacijami. Navezanost in spoštovanje med generacijami pevcev pa se zrcalita tudi v skupnem posnetku Kramolčeve harmonizacije pesmi "Moj pobič je furman". Ta pisan koroški šopek je resnično nastal iz ljubezni do petja in koroške ljudske pesmi, zato je tudi namenjen vsem, ki s to pesmijo živijo in jo radi poslušajo!

V Kulturnem domu na Ravnah smo 40-letni jubilej Koroškega okteta in izid zgoščenke počastili v petek, 7. decembra 2001. Program koncerta je bil v resnici slavnosten! Županja Občine Ravne na Koroškem, gospa Ivana Klančnik, je v svečanem govoru utemeljila oktetov lep jubilej. Vseh štirideset let je

Vse generacije pevcev Koroškega okteta (Foto: Aleksander Ocepek)

doma in v tujini. Vmes so bile tudi krize; zadnja takoj po proslavi 35-letnice delovanja. To je bil tudi začetek enoletnega premora, ki so ga prekinili ob strokovni pomoči umetniške voditeljice profesorice Tanje Krivec. Pred njimi je zrasel nov cilj: posneti koroške pesmi, ki jih je oktet vedno najraje prepeval in po katerih je tudi najbolj znan.

Izdelek (zgoščenka in kasete) z naslovom "Dečva nabira brančur" je izšel jeseni lanskega leta. Odseva izkušnje ter poglobljeno pevsko znanje in je vzpodbudno vodilo za nadaljnje delo in kulturno poslanstvo Koroškega okteta. Na njem je šestnajst

pevcem minilo v trdem delu na vajah in v številnih nastopih. Kje vse razen v domači dolini in regiji so naši pevci gostovali? Naj omenimo samo Pliberk, Šmihel, Dobro vas, Celovec, Globasnico in Vogrče v Avstriji; Brno, Bistrice, Ždar, Prago, Krilovo, Studene in Plzen v takratni Češkoslovaški; Čačak, Trstenik, Kraljevo, Oplenac in Arandželovac v Srbiji; Probištip, Tetovo in Berovo v Makedoniji ter Landskrono, Göteborg in Halmstad na Švedskem.

V skrbno pripravljenem programu so ob Koroškem oktetu nastopili še: Mladinski orkester Glasbene šole

Ravne na Koroškem pod taktirko Jožeta Lesjaka, naša plesna prvaka Lena in Matic Pavlinič, ugledna gostja slovenska pevka Elda Viler, moderatorka pa je bila Anne Marie Valentar.

V štiridesetih letih je v oktetu pelo 39 pevcev, na svečanem koncertu pa so se ljudem predstavili: Mirko PRAPERTNIK, Oto ODER (na zgoščenki še Zvonko ERJAVEC!), Jože PLOHL, Mirko GERDEJ, Mirko ROŽEJ, Marjan DIRNTIŠ, Milan TUŠEK in Edo OSOJNIK. Vsi, z izjemo enega, ki vsa ta priznanja že ima, so prejeli tudi Gallusova priznanja in Vorančeve spominke.

Oktetov jubilej sta opazili tudi medijski hiši Radio Alfa Slovenj Gradec in VTV Velenje in ob letošnjem kulturnem prazniku javnost seznanili z delom in s pridobitvami ravnenskih pevcev.

Omeniti je treba tudi pomemben podatek, da so naši pevci sami poskrbeli za več kot tretjino sredstev, ki so bila potrebna, da sta zgoščenka in kasetna sploh lahko izšli. Za to so hvaležni številnim sponzorjem in glavnemu pokrovitelju Občini Ravne na Koroškem, ki je z dotacijo za snemanje omogočila, da je akcija sploh lahko stekla. Ko je bilo treba organizirati sklepno dejanje – slavnostni koncert, sta bili občinska in društvena blagajna prazni ... Takrat so pevci segli v lastne žepa in brez pomišljanja sami pokrili strošek vabil in zloženek ob slavnostnem koncertu!

Ko so v letošnjem letu namesto dveh pevcev, ki sta prenehala peti, v oktetu dobili čova glasova, je bilo tako ali tako treba misliti na nakup novih koncertnih oblek, za katere se v občinski blagajni (kljub že nekajletnim napovedim v društvenih delovnih načrtih) nikoli ni našlo sredstev, pa so pevci pogoltnili še zadnji požirek pelina in sami naročili ter plačali iz svojega še nujno potrebna koncertna oblačila ....

Vsem pevcem, njihovemu izjemno aktivnemu predsedniku Mirku Prapertniku in umetniški voditeljici profesorici Tanji Krivec je treba ob njihovem lepem jubileju in še lepšem uspehu – izdaji koroških pesmi na zgoščenki in kaseti – iskreno čestitati z upanjem, da bodo, kljub omenjenim težavam in nesolidnemu odnosu nekaterih občinskih svetnikov do ljubiteljske kulture, s petjem nadaljevali in še dolgo razveseljevali koroška pevka srca!

Prizadevni harmonikarji

Harmonikarski orkester je bil ustanovljen leta 1982. V prvih letih delovanja še nismo mogli vedeti, ali se bo skupina izkristalizirala v kakovosten in obstojen izdelek, naslednja leta pa so prepričljivo dokazala, da so na pravi poti, saj so igrali tudi na festivalu v italijanskem Saurisu in bili skoraj redni gostje finalnih srečanj Zlate harmonike v Ljubečni.

Harmonikarji gojijo in ohranjajo igranje na prostotonsko ali diatonično harmoniko – domačini ji rečemo "frajtonar'ca"! Pri načrtovanju svojega dela se

trudijo, da iz njihovega muziciranja vejejo izročilo naših prednikov – ljudskih godcev ter značilne skladbe iz naše polpretekle zgodovine in narodnoosvobodilnega boja.

Tudi v letu 2001 so bili naši harmonikarji pod vodstvom svojega vodje Lojzeta Rebernika skoraj na vseh prireditvah v Mežiški dolini in koroški krajini, ki so jih popestrili s svojimi polkami in valčki, za poseben uspeh pa si štejejo, da so jih kar dvakrat povabili v sosednjo Hrvaško in enkrat v Avstrijo. Konec junija 2001 so skupaj s pevkami ŽPZ Karantanija koncertirali v Hrženici, zadnjega avgusta pa so bili gostje na srečanju tamburašev in harmonikarjev v Ludbregu. Med zamejci na Koroškem so bili 15. avgusta lani, ko so nastopili na slovesnosti ob občinskem prazniku občine Gobasnica.

Največja želja naših »frajtonarjev« je, da bi letošnjo 20-letnico lahko proslavili z izidom svoje prve zgoščenke!

Oživljena folklorna dejavnost

V našem kulturnem društvu se lahko po dolgem času spet pohvalimo s petimi dejavnimi kulturnimi skupinami, saj sta v letu 2001 z vajami pričeli tudi otroška in odrasla folklorna skupina, ki ju vodita zakonca Tatjana in Peter Šumnik.

Otroška skupina se je lani prvič predstavila svojim staršem s programom, ki so ga naštudirali na vajah, v letošnjem letu pa se učijo ljudskih iger in plesov, ki jih lahko plešejo predšolski in mlajši šolski otroci.

Odraslo folklorno skupino je konec leta 2001 sestavljalo že 27 plesalcev in plesalk, harmonikar in vodja skupine. Predvidevajo, da se bo skupina še širila, ker se prijavljajo novi pari. Novopečena skupina je na povabilo ravnenskih upokojencev decembra lani že nastopila v Restavraciji Nama na Ravnah na Štefanovem plesu. Izvedla je venček najbolj znanih koroških plesov, nastopila pa je – seveda – v svojih »civilnih« oblačilih, saj tudi naši folkloristi ne vidijo druge možnosti za nabavo folklornih noš, kot da si jih plačajo iz svojega žepa. To pa bi bil v primerjavi z oblekami okteta neprimerno večji strošek!!!

Kljub vsemu, kar je metalo na ljubiteljsko kulturno življenje na Ravnah določene sence in zlonamerno slabo luč, lahko vseeno sklenemo, da je Kulturno društvo Prežihov Voranc v letu 2001 vzorno izpolnjevalo svoje kulturno poslanstvo in z minimalnim denarjem seglo skoraj do srednjih vej. Do zgornjih vej pa, na žalost, ne pomagata zgolj entuziazem in dobra volja, ampak občutne finančne injekcije, ki jih ljubiteljska kultura v ravnenski občini ne bo deležna vsaj še naslednjih deset, morda tudi dvajset let!

NAGRAJENCI OBČINE RAVNE NA KOROŠKEM ZA LETO 2001

Na svečani seji občinskega sveta Občine Ravne na Koroškem 11. aprila 2002 v Glasbenem domu so proglasili častnega občana in podelili nagrado in priznanja občine ter Klančnikova in Prežihova priznanja.
Objavljamo utemeljitve.

ČASTNI OBČAN JE POSTAL FRANC FALE

Franc Fale je gotovo eden tistih občanov, ki se je trajno zapisal v zgodovino kraja.

Ravenski železarni je načeloval deset let, v obdobju, ko je v svoji štiristoletni zgodovini doživela drugi najintenzivnejši razvoj in je v okviru tega razvoja prvič preseгла nekatere meje, ki so veljale do takrat:

1. Izkoriščajoč dane razmere gospodarjenja se je uspela prebiti med najuspešnejše kolektive v državi, med železarnami pa je nesporno dosegla prvo mesto. Ni šlo samo za številčno rast podjetja – s 3400 na 5100 zaposlenih in dvig tonaže proizvedenega jekla, ampak predvsem in tudi za kvalitetne premike, ki jih lahko strnemo v usmeritev k višji stopnji obdelave jekla (v tem času so nastali današnji Noži) in k dvigu pomena znanja v proizvodnji. Naj zapišemo, da je ob uvajanju računalniško podprte proizvodnje v tem času ravenska jeklarna, kot prva v Evropi, uvedla z računalnikom podprto krmiljenje proizvodnje jekla.

2. S širitvijo na druge lokacije je železarna, bolj kot kadarkoli prej, dejansko postala podjetje državnega pomena. Z današnjimi merili bi se lahko reklo, da je, ob vseh dislociranih podjetjih, takrat nastajal na Ravnah holding in temu primerno je bilo prepoznavno tudi ime Železarne in Raven v širši državi.

3. Po kosmatem dohodku na prebivalca so Ravne dosegale drugo mesto, takoj za Občino Ljubljana Center. Ob teh kazalcih je bila izražena v tem času tudi skrb za osebni in družbeni standard zaposlenih. Zgrajenih je bilo okoli 1150 stanovanj,

polovica v blokovni in polovica v individualni izgradnji, zgrajeni so bili nova šola in športno-rekreativni objekti.

Ob razglasitvi za častnega občana sta Francu Faletu čestitala Milan Škafar, predsednik komisije za mandatna vprašanja, volitve, imenovanja in priznanja, ter županja Ivana Klančnik.

(Foto: Fotostudio Ocepek)

Franc Fale je bil in je še polno vključen v življenje kraja. Bil je župan, republiški in državni poslanec. Na noge je pomagal postaviti Koroški aeroklub, bil je predsednik sveta Koroške osrednje knjižnice in Koroškega muzeja. Likovna umetnost je njegova velika ljubezen, zato je oče ravskega Likovnega salona. Plod tega so bile tudi slikarske kolonije.

Poznamo ga kot zagovornika interesov železarjev in občanov Koroške.

Kljub 80-letnici življenja se kot član Civilne iniciative Ravne še vedno vključuje v reševanje problematike v interesu železarjev.

NAGRADO OBČINE JE DOBIL PIHALNI ORKESTER ŽELEZARJEV RAVNE

Ravenski godbeniki bodo v letošnjem letu praznovali 100-letnico svojega obstoja. Gre za kolektiv, ki v zadnjem daljšem obdobju najbolj uspešno predstavlja ime našega kraja, tako doma kot v tujini. Pihalni orkester je na mednarodnih tekmovanjih

Kerkrade 1997 – zlato odličje s posebno pohvalo (z najvišjo oceno vseh dosedanjih slovenskih nastopov)

Kerkrade 2001 – zlato odličje v novo ustanovljenem umetniškem nivoju tekmovanja

Na vseh državnih tekmovanjih, ki se jih je orkester udeležil, je vedno osvojil zlato odličje.

Pihalni orkester železarjev Ravne je sestavni del našega vsakdana, saj nas na svoj način spremlja tako v veselju kot žalosti.

Prvi maj brez budnice godbenikov ne bi bil prvi maj in božično-novoletni čas bi brez orkestrovega odzivnega tradicionalnega koncerta ne bil pravi praznik.

V orkestru sodeluje veliko mladih, ki skupaj z njim rastejo, se razvijajo in pridobivajo delovne navade. Mnogi se odločijo tudi za nadaljevanje šolanja na glasbenih šolah in akademijah. Vzgojna in socialna vloga orkestra je pri njihovem razvoju neprecenljive vrednosti.

Pihalni orkester je tudi uspešen organizator

V imenu Pihalnega orkestra železarjev Ravne je nagrado občine prevzel Zdravko Plešivčnik, predsednik njegovega upravnega odbora.

(Foto: Fotostudio Ocepek)

prejel naslednja odličja:

Kerkrade 1978 – zlato odličje

Kerkrade 1989 – dvoje zlatih odličij (za koncertni program in korakanje)

Ostrava 1996 – zlato odličje

glasbenega abonmaja. S tem poskuša ravenski publiki predstaviti kvalitetne umetnike, ki imajo podobno poslanstvo, ter ponuditi ljudem različne glasbene prireditve, jih s tem izobraževati in dvigati kulturni nivo.

PRIZNANJA OBČINE SO PREJELI:

MIRKO GORINŠEK

Mirko Gorinšek je predsednik sveta Krajevne skupnosti Strojnska Reka. S svojim odnosom do dela, z organizacijskimi sposobnostmi, vztrajnostjo in z osebnim vzorom je dokazal, da se lahko tudi s skromnimi finančnimi sredstvi veliko naredi.

V sodelovanju z občino in s krajanji so bili obnovljeni Mladinski dom in športna igrišča, prenovljena je bila knjižnica v Mladinskem domu ter postavljena ograja okrog igrišč. Prizadeval si je tudi za komunalno ureditev kraja, kjer so bila opravljena naslednja dela: napeljava javne razsvetljave, dokončanje pločnika, postavitvev hitrostnih ovir, asfaltiranje nekaterih odsekov, postavitvev ekoloških otokov v naselju in okolici ter pripravljala dela za izgradnjo pešpoti.

Aktivno je sodeloval pri izvedbi humanitarne akcije za družino Klavž. Njegove organizacijske sposobnosti in ustvarjalnost je bilo čutiti na vseh kulturnih in športnih prireditvah v krajevni skupnosti.

Krajanji posebej cenijo njegov prijazen in spoštljiv odnos do vsakogar, njegov posluš za njihove težave ter stalno pripravljenost za pomoč.

Poln življenjske energije najde vedno prijazen nasmeh in tolažilno besedo.

PROSTOVOLJNO GASILSKO DRUŠTVO KOTLJE

Prostovoljno gasilsko društvo Kotlje je nastalo leta 1923. Ustanovili so ga domačini Kotuljci. S prostovoljnimi delom so zgradili začasno orodišče, s prispevki ustanoviteljev pa so nabavili prvo motorno brizgalko, kasneje pa so s prostovoljnimi delom in prosjačenjem pri kmetih za les postavili današnji stari gasilski dom, ki pa je postal premajhen, zato je v njih tlela želja po izgradnji novega. Temeljni kamen za nov dom so položili junija 1997. Veliko delajo prostovoljno. Dela se udeležuje okrog 120 članov, nekateri so darovali že več kot 100 ur prostovoljnega dela.

Poleg gradnje pa ne zanemarjajo gasilske dejavnosti. Da imajo zelo izvežbane enote, dokazujejo nastopi na štirih mednarodnih, veliko državnih, regijskih in občinskih tekmovanjih. V kraju pomagajo vsem organizacijam in društvom, pomembno pa je njihovo delo z mladimi. Prihodnje leto praznujejo 80-letnico društva. Njihov cilj ob jubileju je otvoritev novega gasilskega doma.

OSNOVNA ŠOLA KOROŠKI JEKLARJI

Konec leta 1978 so sredi Javornika zgradili novo šolo, ki so jo poimenovali Osnovna šola Koroški jeklarji. Ob ustanovitvi je bila to celodnevna osnovna šola. Za izvorno organizacijo celodnevnega bivanja otrok je dobila republiško priznanje, ki ga je osvojilo le šest šol v Sloveniji. V letošnjem šolskem letu pa že izvajajo tudi program devetletne osnovne šole v 1. razredih.

OŠ Koroški jeklarji je v četrtni skupnosti Javornik-Šance edina ustanova, ki je središče kulturnega in športnega dogajanja. Vsa leta se aktivno vključuje v življenje kraja in se odziva na pobude, ki prihajajo iz drugih ustanov na Ravnah, na Koroškem in v Sloveniji.

Učenci so veliko uspehov dosegli na šolskih in državnih tekmovanjih iz slovenščine, matematike, fizike, angleščine in tako postali dobitniki bronastih, srebrnih in zlatih Cankarjevih, Vegovih, Štefanovih in drugih priznanj.

Kulturne prireditve, ki jih organizirajo učenci in delavci šole za starše in krajanje, so vedno kakovostne in odmevne. Šola je tudi prostor, kjer so nastopali mnogi znani pevci.

Tesno sodeluje tudi z Društvom prijateljev mladine Koroške in se aktivno vključuje v njihove akcije. Pri tem je zelo aktivna plesno- gledališka skupina, ki zadnja leta s svojimi predstavami razveseljuje mlade gledalce v kraju in zunaj njega.

Ko so na šoli ustanovili turistični krožek, so začeli učenci svojo šolo, občino Ravne na Koroškem in celo Koroško predstavljati širši Sloveniji. Krožek je namreč v okviru tekmovanj Turizmu pomaga lastna glava osvojil kar nekaj priznanj Turistične zveze Slovenije (bronasta, zlata), lani pa je na državnem tekmovanju prejel najvišje priznanje za raziskovalno nalogo Vorančeva pot včeraj, danes, jutri, za desetminutni prizor z istim naslovom in zlato priznanje za razstavo ter tako postal državni prvak.

Učenci so državni prvaki v Veseli šoli, lokostrelstvu, gimnastiki, atletiki, odbojki. Posebno uspešna je bila njihova navijaška skupina Čenče, ki je postala državni in evropski prvak.

Osnovna šola Koroški jeklarji z ustanovami v kraju in širše sodeluje tudi prek različnih literarnih in likovnih natečajev ter pripravlja likovne razstave v kraju in drugje.

Še veliko bi lahko povedali o njihovem delu. Vse naštetje aktivnosti so dokaz, da šola s četrtno skupnostjo in krajem živi ter dela.

PODELJENA SO BILA TRI KLANČNIKOVA PRIZNANJA:

ZLATO JOŽETU LEČNIKU

Jože Lečnik je začel soditi odbojcarske tekme leta 1974. Leta 1978 se je uvrstil na lestvico najboljših sodnikov takratne skupne države Jugoslavije. Leta 1983 je v Sofiji opravil izpit za mednarodnega sodnika. Sodniška pot ga je vodila skoraj po vseh kontinentih. Sodil je na mnogih svetovnih, evropskih in balkanskih prvenstvih, štirikrat je bil med sodniško elito, ki je sodila na svetovnih prvenstvih. Od leta 1994 do 1998 je nosil naziv "sodnik FIVB", kar je najvišje priznanje svetovne odbojcarske federacije. V sezoni 1999/2000 je bil edini evropski sodnik, ki je bil izbran za sojenje Ameriškega pokala v Braziliji.

Sodil je tudi na domačih ligaških tekmovanjih in naučil večšine sojenja odbojcarskih tekem veliko mladih odbojcarskih sodnikov na Koroškem, od katerih sta danes dva mednarodna sodnika. Bil je vzor sodnikom s svojim obnašanjem ter z velikim čutom za pravičnost. Pridobil si je ogromno športnih prijateljev širom sveta. S piščalko se je družil dolgih 27 let ter v tem času odsodil 1199 tekem. V svoji dolgi sodniški karieri ni izključil niti enega igralca, kar dokazuje njegov izjemen pristop k vlogi odbojcarskega sodnika. Njegov prispevek k ugledu Slovenije in mesta Ravne na Koroškem je velik.

SREBRNO PLAVALNEMU KLUBU FUŽINAR

Plavanje ima na Ravnah dolgoletno tradicijo. Začetki segajo v dvajseta leta prejšnjega stoletja, do takrat, ko so v Guštanju zgradili ob Kotulji letni plavalni bazen. Tu so se mladi in stari učili plavati in kmalu začeli tudi trenirati in tekmovati. Leta 1965 je bil dograjen zimski plavalni bazen. V tem letu so v klubu pričeli sistematično delati z najmlajšimi in že po nekaj letih postali eden najuspešnejših jugoslovanskih klubov. Fužinarjevi plavalci so začeli osvajati državne naslove, postavljati republiške in državne rekorde ter nastopati za državno reprezentanco.

V plavalnem klubu skrbijo skupaj s pristojnimi organizacijami in šolami za plavalno opismenjevanje predšolske in šolske mladine. Pod strokovnim

vodstvom trenerjev in vaditeljev plavalnega kluba vsako leto splava veliko otrok.

V letu 2001 so vse starostne kategorije plavalcev osvojile na zimskih in letnih prvenstvih 11 zlatih, 21 srebrnih in 21 bronastih medalj.

Skupen cilj vseh plavalnih delavcev in plavalcev je vedno bil in je športna vzgoja ter promocija ravenskega športa in kraja doma in v svetu.

BRONASTO ROMANU BREZNIKU

Roman Breznik je največji zagovornik tradicionalnega karateja v Sloveniji. V Karate klubu Ravne je začel trenirati leta 1976. Vse od leta 1991 je profesionalni trener karateja. Črni pas 1. DAN je osvojil leta 1983 v Celju. Tekmovati je začel leta 1978 in je v obdobju do leta 1990 osvojil številne naslove – od regijskega do republiškega in državnega prvaka. V letih 1987–1990 je bil redni član jugoslovanske državne reprezentance, s katero je osvojil v borbah na 5. svetovnem prvenstvu tradicionalnega karateja v Peruju 2. mesto in srebrno medaljo na evropskem pokalu v Milanu, prejel je tudi plaketo Športne zveze Slovenije.

V samostojni Sloveniji je kot član tradicionalnega karateja Slovenije sodeloval na štirih evropskih in treh svetovnih prvenstvih in se vedno uvrstil med 5. in 12. mestom.

Roman Breznik od leta 1997 redno zastopa Slovenijo na vseh kongresih evropske in svetovne federacije tradicionalnega karateja. Opravil je sodniški izpit evropskega nivoja za vse karate discipline. Izpopolnjeval se je pri najbolj priznanih mojstrih karateja. Posebno skrb je posvečal delu z mladimi. Kot pobudnik in uresničevalec številnih idej si je pridobil velik ugled doma in v tujini.

PREJEMNIKI PREŽIHOVIH PRIZNANJ SO:

ZLATEGA KOROŠKI FUŽINAR

Prva in druga številka Koroškega fužinarja sta izšli skupaj 29. novembra 1951. Publikacijo, ki je imela takrat podnaslov Glasilo guštanjskih železarjev, je začel izdajati upravni odbor Železarne Guštanj.

Glavni urednik glasila je že takrat zasnoval uredniški koncept in svojski profil glasila. Sklenil je,

da morajo s Fužinarjevih strani dihati predvsem znani domači obrazi, kmetje in domača pokrajina s svojimi starosvetnostmi med Peco in Uršljo goro vse do obronkov Pohorja, kajti tudi od tam so se ljudje vozili na "šiht" v ravensko "fabriko", vmes pa lahko v vsaki številki nasuje tudi prgišče bolj zahtevnih strokovnih besedil, vezanih na našo železarno, le-te pa omili z značilnimi zanimivimi fotografijami iz obratov naše železarne in mežiškega rudnika. Vsaka številka je vsebovala tudi precej člankov iz naše zgodovine, med te članke pa je urednik natresel že zdavnaj minule obraze nekdanjih muzikantov, ljubiteljskih igralcev in pevcev, telovadcev in odbojkarjev Sokola, prvih fabriških delavcev, leških in mežiških knapov, starih kmečkih in delavskih porok, birm in krstov, pa tudi padlih borcev, spomenikov in znamenj, cerkev in kapelic ...

Glasilu je torej vseh petdeset let izkazovalo izreden posluš za lepo besedo ter za življenje domačih ljudi in utrip krajev med Peco in Uršljo goro in pa zavest, da je treba delovnemu človeku ponuditi poleg materialnih dobrin tudi duhovno hrano.

Ravenska občina je bila vedno znana po svojem živahnem kulturnem utripu, del tega utripa pa je tudi izhajanje Koroškega fužinarja, ki nam to dogajanje dokumentira in ohranja za prihodnje rodove, hkrati pa dodaja nove usmeritve, pomembne za razvoj kraja in celotne doline.

Koroški fužinar je torej vseh petdeset let opravljal pomembno kulturno poslanstvo in hkrati zapolnjeval veliko vrzel na Koroškem. Precej je namreč krajev in področij v Sloveniji, ki bolj ali manj redno izdajajo svoje zbornike in podobne publikacije. Mežiška dolina in tudi širša Koroška takega zbornika vse do leta 1995, ko je začel izhajati Koroški zbornik, nista imeli, ga pa je zelo uspešno nadomeščal Koroški fužinar in s tem zgovorno dokazoval pomen in namen svojega kulturnega poslanstva.

SREBRNEGA KOROŠKI OKTET

Pred 43 leti so se štirje pevski prijatelji, ki so imeli izbrušen posluš in veselje do petja, samorastniško zbrali in poskusili zapeti po svoje. V jeseni 1960 so pevci že prvič zapeli pred domačim občinstvom, še istega leta so na prvem občinskem tekmovanju "Pokaži, kaj znaš" na Prevaljah zmagali. Kmalu so se jim pridružili še drugi štirje pevci in iz kvarteta je nastal Koroški oktet. Formalno so svoje druženje potrdili na ustanovnem sestanku okteta marca 1961.

Koroški oktet se je hitro priljubil ljudem, zato so ga sprejeli za svojega. Ob številnih vajah in uspešnih

nastopih na proslavah in drugih kulturnih prireditvah so dočakali svoj prvi koncert.

Oktet so v tem obdobju vodili umetniški vodje: Viktor Krivec, Jože Petrun, Jože Leskovar in Tone Ivartnik, sedaj pa oktet vodi profesorica Tanja Krivec.

Bogata in plodna je bera okteta v štiridesetletnem obdobju. Nastopali so po Sloveniji in bivših republikah Jugoslavije. Dobrodošli gostje so bili v zamejski Koroški, pot pa jih je zanesla tudi v Češkoslovaško in na Švedsko. Oktet je v tem času mnogo snemal za Radio Maribor, Radio Ljubljana in Radio Celovec. Novembra 2001 je izšla njihova zgoščanka in kasetna z naslovom "Dečva nabira brančur". Ta pisan šopek koroških pesmi je nastal iz ljubezni do petja in koroške ljudske pesmi, namenjen pa je vsem, ki s to pesmijo živijo in jo imajo radi, kot jo ima rad Koroški oktet.

BRONASTEGA GLEDALIŠKA SKUPINA KD PREŽIHOV VORANC

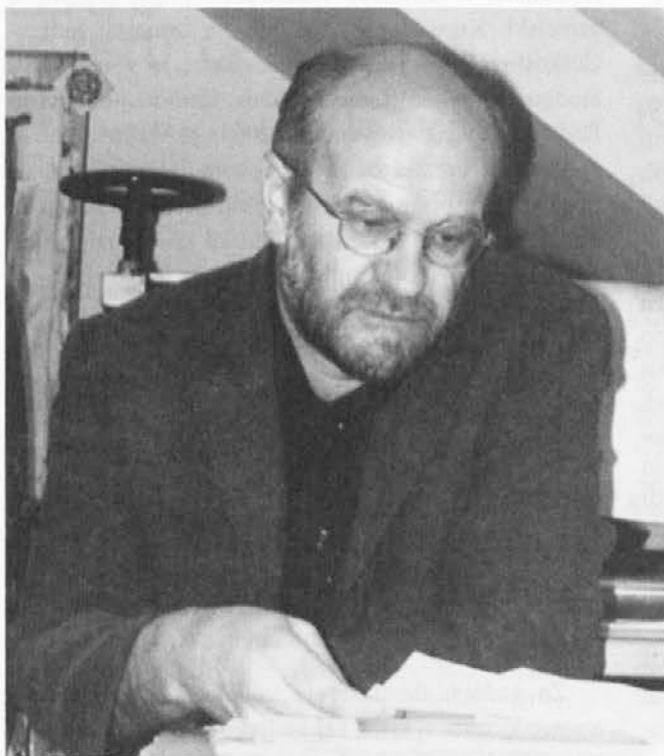
Za zadnjih deset let je veljalo, da je ravenski amaterski oder v krizi, saj se ljubiteljski gledališčniki niso mogli zediniti, da bi zbrali toliko volje in postavili na oder novo gledališko uprizoritev.

Positivni premik se je zgodil predlani, ko je nekaj gledaliških navdušencev pod vodstvom režiserke profesorice Silve Sešel začelo študirati komedijo Mira Gavrana Pacient doktorja Freuda. Lahkotna komedija jim ni bila najbolj po volji, zato sta jo Miran Kert in Vojo Močnik začela prirejati, da je dozorela v antidramo. S tako prirejeno Gavranovo komedijo so bili gledališčniki končno zadovoljni in so začeli po intenzivnih vajah v začetku lanskega leta načrtovati njeno krstno uprizoritev. Prvo izvedbo drame absurda so gledališča željni krajanji lahko videli 11. aprila 2001 v ravenskem kulturnem domu. Obisk in odziv gledalcev sta presešla najdrznejša pričakovanja. Doslej se je zvrstilo že deset ponovitev.

Gledališko uspešnico so oblikovali naslednji sodelavci: režirala je Silva Sešel, scenografija je delo dipl. arh. Boruta Bončina. Tehnična oprema je izpod rok Marjana Arceta, glasbena spremljava pa je plod kantavtorja Damjana Ziha. Inspicijentka je bila Mateja Šumnik, v dokaj enakovrednih vlogah pa so se predstavili Vojo Močnik kot Freud, Miran Kert kot Adolf Hitler in Katja Podhovnik kot njegova ljubica Helga.

UMETNIK KOT ČLOVEK

ALI ČLOVEK KOT UMETNIK

Stojan Brezočnik v svojem ateljeju

(Foto: Zlatka Strgar)

Portret slikarja in grafika Stojana Brezočnika

Simona Javornik

"Človekova duša je zmožna vsega – ker je v njej vse, vsa preteklost, kot tudi vsa prihodnost. Kaj je navsezadnje to? Veselje, strah, žalost, vdanost, pogum, besnenje, kdo ve? – a resnica – resnica, s katere je snet plašč časa – ... S to resnico se mora /človek/ srečati z lastno resnično snovjo – z lastno prirojeno močjo."

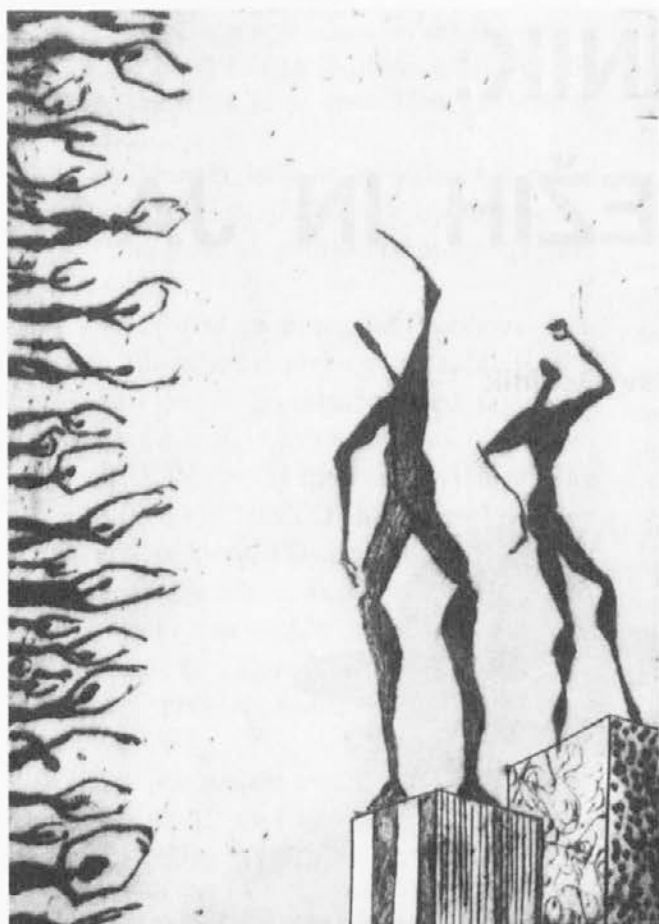
(Joseph Conrad: Srce teme)

Ideja o tekstu, ki bi strokovno opredelil umetniška dela koroškega slikarja in grafika Stojana Brezočnika, pravzaprav ni nova. O njegovem umetniškem ustvarjanju je bilo že dosti napisano, vendar pa nikoli do sedaj pisci

niso združili osebne zgodbe z umetniško in je predstavili v likovnem portretu tega znanega koroškega umetnika. Na nek način se zapis v likovnem delu spremeni v izvlečke iz osebnega dnevnika vsakega posameznega ustvarjalca, v čustva in strasti, ki zaobsegajo vso širino človekovega izraza, od sreče do melanholije, veselja, obupa, sočutja – vse to pa tvori popoln portret umetnika.

Stojan Brezočnik se je rodil v Slovenj Gradcu leta 1954. Korpus del, ki jih je začel ustvarjati že pred dobrimi tridesetimi leti, razvojno zaokrožen v celoto, razkriva raznoterost umetnikovega značaja. Brezočnikovi kompleksnost in širina se kažejo v širokem umetniškem ustvarjalnem polju (po katerem se giblje kot umetnik od slikarstva do grafike) in v pripravljenosti širiti pridobljeno

Stojan Brezočnik: "Na ogledu", 2001/2002, suha igla, 17,7 x 12,7 cm (motiv na vabilu na razstavo)

znanje in lastne ustvarjalne izkušnje med mladino skozi poklicno pot likovnega pedagoga.

Začetki likovne poti ustvarjalcev so pogosto povezani z intuitivnim in radovednim iskanjem lastnega izraza že v rani mladosti. Tako je Stojan Brezočnik v osnovni šoli v Dravogradu, pod budnim očesom danes že pokojnega učitelja in slikarja Mitje Schöndorferja, pripravil svojo prvo samostojno razstavo. V osnovni in srednji šoli se je Brezočnik iskal predvsem v barvah in slikarstvu. V želji razširiti svoje likovno znanje se je v letu 1975/76 vpisal na Pedagoško akademijo v Mariboru, kjer je leta 1979 tudi diplomiral. Med študijem je poleg slikarstva sledilo prvo ustvarjalno tipanje v smeri grafike, ki je kasneje postala njegov glavni likovni adut. V tem času je ustvaril cikel petdesetih črno-belih figuralnih linorezov, v katerih se je posvetil predvsem analizi figure, iskanju odnosov med črno-belimi površinami in osnovnemu raziskovanju materiala in tehnike.

V osemdesetih letih prejšnjega stoletja se je njegova osebna življenjska izkušnja tesno prepletla z umetniško. Zaključek študija, ustvarjena

družina, selitev na Ravne, zaposlitev na OŠ Črna in OŠ Mežica kot likovni pedagog – vse te spremembe so vnesle v Brezočnikovo delo nove kvalitete, predvsem v smislu vsebinskih poudarkov. Njegove figuralne grafike so postale eksistenčno nastrojene in so se lotevale čistih bivanjskih vprašanj. Kot sam pravi, je bilo porajajoče se življenje močan vzgib za njegovo ustvarjalnost, hkrati pa sta se pojavili zahteva po drugačni razporeditvi energije ter potreba po večji samodisciplini, predvsem kar zadeva likovno snovanje. Obenem pa je bilo obdobje osemdesetih in devetdesetih let namenjeno tudi likovno-formalnim razmislekom, skicirkam in študijam. Kot rezultat tega je nastopila sprememba v uporabi grafičnega medija, saj se je vedno bolj posvečal tehniki suhe igle. Inovativnost v novem pristopu je bila pogojena tudi z izkušnjami, ki jih je kot umetnik pridobil pri ukvarjanju z drugimi mediji.

Danes je Brezočnik tako grafik kot tudi slikar, ki pa se je v sodobnejših delih posvetil raziskovanju medija suhe igle. Njegovo ustvarjalnost v zadnjem desetletju zaznamuje izjemen kreativni potencial. Še vedno je rdeča nit njegovega ustvarjanja ostala človeška figura, ki pa je že v največjem grafičnem ciklu v devetdesetih *Slike z razstave* (1996) postala sredstvo za odgovore na čista likovna vprašanja (ploskev, tekstura in svetlotemni kontrast), v reševanje katerih pa je še vedno vpeta umetnikova subjektivna pripoved. Vzoredni cikel grafičnih listov je Brezočnik naslovil *Iz minevanja*. Z njim se vrača k naravi. Vsebinska podstat v suhi igli upodobljenih rož je minevanje navidezne barvitosti v podobi zunanje lepote in rojevanje nove kvalitete notranje, očem skrite poduhovljene lepote.

24. aprila je v Likovnem salonu na ravenskem gradu Koroški muzej Ravne na Koroškem odprl razstavo Stojana Brezočnika *Slike z razstave*, ki je logično nadaljevanje že omenjenega cikla z istim naslovom, s to razliko, da so najnovejše grafike vsebinsko in tudi likovno izčiščene, kar je zagotovo posledica Brezočnikovega zrelega umetniškega izraza. Razstava kot celota bo v letošnjem letu prenesena tudi v galerijo Mestnega muzeja Idrija in Loško galerijo Škofja Loka. S tem muzej v okviru redne dejavnosti opravlja svoje osnovno poslanstvo promocije Koroške in koroških umetnikov.

MILAN KAMNIK:

"PREŽIH IN JAZ"

Miroslav Osojnik

Milan
Kamnik –
fotografija
v
knjižici
z
besedili
pesmi
tretje
zgoščenke

(Foto:
Tomo
Jeseničnik)

Vsi ga poznamo, pa skorajda ne pišemo o njem. Pogosto pa ga potrebujemo. Da s svojo glasbo popestri kulturno prireditvev. Otvoritev razstave. Proslavo v čast kulturnemu prazniku. Gasilsko veselico. In še kaj ...

Vsi ga poznamo, saj ga slišimo skoraj vsak dan. Na Koroškem radiu. Na "Valu 202". Na Radiu Alfa. Na Radiu Radlje. In še kje ...

Včasih se pojavi tudi na nacionalni televiziji. Večkrat zapoje v razvedrilnih oddajah komercialnih televizij. Bolj redko sicer, a vendarle!

Bolj kot po kitari in obveznem širokokrajnem črnem klobuku je prepoznaven po svojem koroškem narečju. Samorastniško trmasto vztraja pri njem. Nobenemu TV-voditelju se ne pusti speljati v bazene pogovornega ali celo zbornega jezika. **"Koroščina je lepa,"** pravi, **"četudi je v Ljubljani v glavnem ne razumete!"**

Milan je že od leta 1979 član Kulturnega društva Prežihov Voranc. Kot član vokalno-instrumentalnega ansambla "Kora" se je takrat priključil ravnemu društvu. Fantje so popestrili proslave. Poživili so druge prireditve.

V širšem slovenskem prostoru so skupino takrat poznali kot DUO KORA. Njihova glasba je bila sodobna, krasil pa jo je specifičen glasbeni in idejni izraz.

V devetdesetih letih se je Milan kot pevec osamosvojil. Samostojna kariera je bila uspešna. A dokaj tiha glede na medijski pomp ljubljanskih uspešnežev!

V tem času so ga pritegnila Prežihova dela. Ponovno jih je začel prebirati in začel iz njih črpati snov za svoje skladbe. Med prvimi je uglasbil dve pesmi, ki so jih navdihnili Prežihovi junaki: JIRS IN BAVH (po Prežihovi noveli Jirs in Bavh) in SVETNEČI GAŠPER (po Prežihovi noveli Pot na klop). Ob teh je na njegovi prvi samostojni zgoščenki še nekaj pesmi v koroškem narečju: Pacl g'r na ojgn, V Libeličah, Rad 'mam pir, Koroška fara (ljudska). Pesmi so izšle na Kamnikovi prvi zgoščenki DOLINA SMRTI maja 1996.

Kamnik je v svojem značilnem slogu ustvarjal naprej. Na vsaki novi zgoščenki je dodal tudi enega ali nekaj Prežihovih motivov: LEVI DEVŽEJ (po Prežihovi črtici Levi devžej). Ob tej je na zgoščenki še nekaj pesmi v koroškem narečju: Ibržnik, Aubetn ded, Fršolnga, Grubanje (H Tonijo na pir). Pesmi so izšle na njegovi drugi zgoščenki IBRŽNIK marca 1999.

Prežihovi siromaki in drugi tragični liki so ga vse bolj obsedali. Postajali so vedno bolj pogosta snov njegovega glasbenega ustvarjanja: VODE PA NI (po Prežihovi noveli Vodnjak), SLOVENEK SEM (po Prežihovi črtici Dobro jutro), URŠLJI GORI (pesem, posvečena Prežihu in Uršlji gori). Ob teh sta na tretji zgoščenki še dve pesmi v koroškem narečju: Skurne besiede in Ferderban svet. Pesmi so izšle na Kamnikovi tretji zgoščenki JE ŠE KDO SREČNEJŠI KJE? septembra 2001.

Letos nameravata ravenska občina in Kulturno društvo Prežihov Voranc Milanu pomagati pri izidu četrte zgoščenke. Na njej bo posnetih deset tistih pesmi, ki jih je Kamnik priredil in ustvaril po delih našega pisatelja Lovra Kuharja – Prežihovega Voranca. Pomenljivi naslov "PREŽIH IN JAZ" pove vse! Kot zelo primerno dopolnilo bo na njej tudi nekaj tistih pesmi v našem narečju, ki se po motiviki tesno vežejo na Prežihovo ustvarjanje.

Na novi zgoščenki bodo torej predvidoma skoraj vsi, že prej navedeni posnetki, nova pa bo pesem "ŠLEKA PAC" (po Prežihovi črtici Potolčeni Kramoh), ki jo je Milan uglasbil nazadnje.

Kamnikova glasba ne pozna visoko donečih tem in prefinjenih izrazov. Sprenevedanje in leporečenje sta mu tuji. Kljub temu ima na vsakem koncertu dovolj poslušalcev, od najmlajših pa vse do najstarejše generacije Korošcev. To je dokaz, da njegova glasba ljudi prevzame! Preprosto: pri srcu jim je! Na njegovih koncertih mladi seveda ne plešejo. Ne, z užitkom mu prisluhnejo. Prisluhnejo mu, da ujamejo kanec narečnih starožitnosti, uglasbenih v njegovem specifičnem izrazu, ki mu kot laiki za glasbo ne znamo reči drugače kot "koroški country". Avtor posega po narurnem koroškem izrazju in v narečju izredno učinkovito izrazi tisto, kar želi. To pa so drobne ter velike stiske in težave pa tragika in nesreča preprostih malih ljudi. Ljudi, ki jih je življenje postavilo dobesedno "bogu za hrbet", na rob življenja. Ta rob pa je rezerviran za reveže, uboge otroke, sramežljivce, pijančke, čudake in vaške posebneže, skratka za odvečne ljudi – za "ibržnike"!

Pa še nekaj izdaja ta Kamnikov odnos: rad ima te preproste koroške ljudi, zato živi z njimi in ustvarja zanje. Kdo ve, koliko mladih je (nemara tudi čisto nehote!) s svojo glasbo osvestil, da so se globlje zazrli v svet Prežihovih junakov? Ni mu težko peti v živo, kar je danes za veliko "pevskih zvezd" prava muka. Ko sede na stol na odru, je v svojem elementu. In ko v že tradicionalni opremi s črnim klobukom kot "one man band" z akustično kitaro in ustnimi orglicami spremlja usodo Svetnečega Gašperja in drugih Prežihovih junakov, pred nami spet zaživijo usode Vorančevih likov. Ne samo v duhu, tudi v resnici slišimo kašljanje in preklinjanje zakrknjenega pijanca. Poslušamo kloktanje vode, ki je zalila nesrečnega Borovnika. Vidimo majhne sosedove "siroteje", ki se siti odmikajo po beli gazi v črno noč ... To je svet Prežihovih frat, globač, nicin in hudournikov. V malo bolj sodobni obliki nam ga je oživil naš koroški kantavtor.

Vsi, ki nam ni vseeno za svojsko kulturno podobo naše Koroške, zato pomagajmo Milanu, da bo izpeljal tudi ta svoj projekt. Koroška je in bo vedno le toliko naša, kolikor jo bomo poznali in kolikor jo bomo skušali razumeti!

V SPOMIN VZGOJITELJU KOROŠKIH GLASBENIKOV FRANCU MRAVLJAKU

Predanost in navdušenje nad čarobnim glasbenim napojem

Brane Širnik,
tajnik Pihalnega orkestra železarjev Ravne

Franc Mravljak (1919–2002)

Ko so se grški bogovi selili na Olimp, so menda vzeli s seboj glasbo; vzeli so jo, da bi jo imeli zase, ker je last bogov, ker je božanska. Vzeli so jo, da je ljudje ne bi oskrnili, le delček so jo pustili ljudem, da bi jih spominjala na nadnaravne cilje in da bi jih vsaj za trenutek iztrgala iz sivine dneva – da bi jih blagoslavljala.

In kdor sprejme njen blagoslov, kdor začuti njeno utripanje in valovanje, ga prevzame za celo življenje. Redkim je dano, da se z njo plemenitijo, še redkejši so oni, ki zmorejo z njo plemenititi druge ljudi. Med slednje mojstre se je uvrščal tudi naš veliki učitelj Franc Mravljak.

Pogosto naša življenja krojijo čudna naključja in kar nekaj se jih je zvrstilo tudi na Mravljakovi neizmerno bogati življenjski poti. Glasba je bila pri Mravljakovih doma, saj je oče že 6-letnemu fantiču napravil prvo harmoniko, iz katere je z nerodnimi prsti izvabil svojo prvo melodijo. Že pri osmih je prvič zaigral na "ta pravi" ohceti in od takrat je bilo melodij in inštrumentov, ki jih je obvladoval, čedalje več – tudi pri šoštanjski godbi, kjer je prvič zaigral 1938. leta. Po vojni se je morala družina odseliti in prišli so – kakšno naključje – v ta koroški kot, kjer menda še zemlja brunda po svoje. Najprej v Žerjav, nato v Mežico in v Guštanj, kamor ga je spet po naključju zvalil Jožko Herman, ki je na nekem snemanju Miklove Zale leta 1952 spoznal njegov talent in delovnost. Redki so bili muzikanti v tistih časih, še težje je bilo dobiti spodoben inštrument. Najtežje pa je bilo najti učitelja zanj. Franc Mravljak je postal prvi učitelj pihal v na novoustanovljeni glasbeni šoli in ni jih bilo malo, ki so šli skozi njegovo šolo ... se ga bali, ga občudovali in mu bili neizmerno hvaležni. In prav vsi, ki so vztrajali, so zapisali glasbo v svoja srca in svoja srca glasbi ...

In tako kot iz pradavnih časov so ti glasbeniki gojili ta nadnaravni dar, ga oblikovali in tako žlahtnega presejali naprej iz generacije v generacijo.

Biti muzikant je v tistih časih pomenilo odgovornost in čisto svojstven način življenja. Dopoldne "siht", popoldne pouk v glasbeni šoli, zvečer vaja orkestra ali vaja ansambla oziroma često oboje. Ter številni nastopi domala povsod, bodisi pri veseljih, svečanah ali žalostnih trenutkih. Samo z železno disciplino in neizmerno voljo je bilo možno povezati tisoč služb, ki jih je zahtevalo življenje čevljarja, železarja, mojstra vseh vrst popravil, klarinetista, saksofonista, arhivarja, gospodarja, učitelja, moža in očeta Franca Mravljaka.

Med tem pa je Hermanova godba rasla in se neslišno spremenila v orkester – Franc: nenadomestljiv solist na vseh vrstah klarinetov in saksofonov najrazličnejših oblik in tonalitet pa jo je zvesto in redno spremljal na vseh njenih službah. Tudi upokojen se je redno udeleževal vseh obveznosti in v očeh mu je do zadnjega žarela tista iskrica, ki je vsa leta netila neizmerno predanost in navdušenje nad čarobnim glasbenim napojem, ki mu ga je predavnimi leti vsadil njegov oče in s katerega sadovi se danes ponašamo vsi.

V imenu vseh generacij godbenikov, ki so Franca Mravljaka poznali in cenili, se mu zahvaljujem za njegov neprecenljivi prispevek pri vzgoji in izobrazbi koroških glasbenikov, za kar ga je z zlatim križcem pred nekaj leti odlikovala tudi mednarodna zveza godb.

Iskrena hvala tudi njegovi ženi, ki mu je vsa leta stala ob strani, in tudi zato je lahko bil toliko naš.

Hvala za pesem – zapomnili smo si jo!

Hvala za znanje – oplemenitilo nas je!

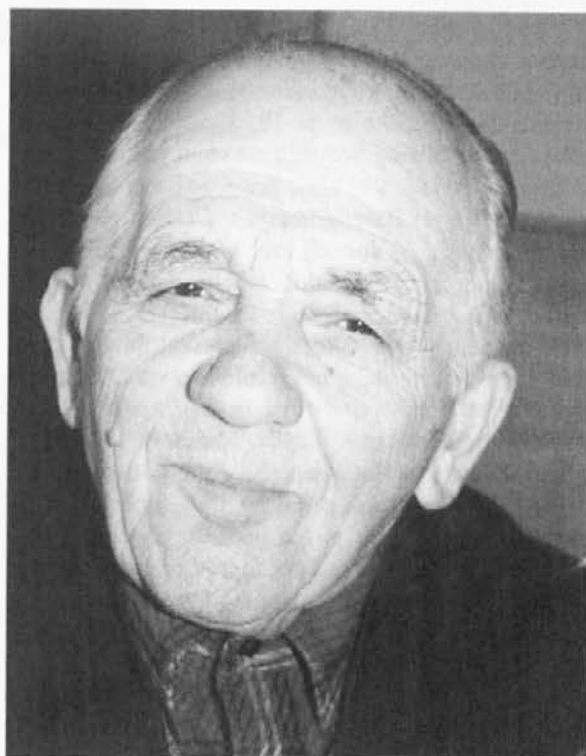
Hvala za izkušnje – so naš neprecenljivi zaklad!

Hvala za privilegij bogov!

NA OBISKU PRI STAROSTI PREVALJSKIH PLANINSKIH ODBORNIKOV FRANCU KEŠPRETU

"Med planinci mi je bilo vedno lepo"

Besedilo in fotografija:
Andreja Čibron-Kodrin

Ko sem sredi februarja letos obiskala **Franca Kešpreta**, se je ravno pripravljala, da se poda "na teren" pobirat članarino. V sobi, kjer na steni visi risba cerkve in planinskega doma na vrhu Gore, je urejal sezname članstva, nalepke, ki se namestijo v članske izkaznice, in letake z vabilom na občni zbor oziroma s programom izletov v letošnjem letu. Pred leti je znamkice prinesel več kot petsto članom Planinskega društva (PD) Prevalje, za kar je porabil okoli tri mesece. Potem je obsežne sezname "svojih" članov iz prevaljskih in ravenskih naselij ter iz Kotelj oddal drugim odbornikom in zadržal le manjši del – tudi letos je tako obiskal okrog 70 članov iz Mislinje, Slovenj Gradca in Dravograda.

Planinsko društvo Prevalje se po absolutnem številu članov že nekaj let uvršča na četrto mesto v Sloveniji. Tudi po številu planincev glede na število prebivalcev so bile Prevalje vedno za vzor: vsak četrti krajan oziroma krajanka sta vključena v društvo. V začetku leta 2001 je število članov že preseglo dolgo željeni cilj – 2000 članov in članic, letos pa se bo, po Kešpretovem pričakovanju, njihovo število gibalo okrog 1800. "Saj bi imeli še več članov, če ne bi bilo krize v ravenski železarni, če ne bi bila v težavah tudi prevaljska podjetja ... 'Izgubili' smo cele družine," pojasnjuje Kešpret in dodaja, da se je članarina v primerjavi z lanskim letom podražila za

več kot sto odstotkov in je nasploh previsoka. Še posebej, ker je mnogo članov bolj simpatizerjev kot dejanskih uporabnikov raznih popustov, ki jih članstvo v Planinski zvezi Slovenije (PZS) prinaša. Razmere dobro pozna, saj je zdaj predsednik komisije za razvoj članstva, katere glavna naloga je pridobivanje novih članov. Poskrbi tudi, da člani, ki so društvu zvesti 25, 40 in 50 let, dobijo priznanje; tiste najzvestejše društvo tudi pogosti. Ponosen je na udeležbo na vsakoletnem občnem zboru. "Ko je ura sedem zvečer, je dvorana že polna. Našega občnega zbora se udeleži od 300 do 400 ljudi. To pa je številka, ki jo dosežejo le še redkokje. Seveda pritegne tudi glasba, zabava se zavleče do jutra ..." Vseskozi je bil dober tudi odziv na razne društvene akcije, kar sogovornik pojasni takole: "Če društvo v redu dela, ni težav, vedno je mogoče pridobiti ljudi zanje."

Franc Kešpret je član upravnega odbora PD Prevalje že od leta 1957. V tem času je opravljal različne funkcije. "Kjer je bilo treba, tam sem pomagal, kolikor sem mogel," skromno dodaja in ne našteva podrobno svojih dosežkov. V glavnem je delal na gospodarskem področju, pri oskrbi planinskega doma na Uršlji gori, pomagal je tudi pri organizaciji izletov.

Odkar je pri prevaljskih planincih, se je v vodstvu društva zamenjalo pet predsednikov. Tako je lahko

spoznaval različne stile vodenja, njihove prednosti in pomanjkljivosti. **"Predsednik mora biti predvsem dober organizator,"** je prepričan Kešpret, saj le tako dobro delajo vsi odseki, odbor pa se redno sestaja. Dodaja pa, da sam ni nikoli imel ambicij, da bi postal prvi mož društva.

Franc Kešpret je bil najprej član Planinskega društva Črna oziroma njegove žerjavske podružnice. To je bilo še takrat, ko je stanoval in delal v trgovini v Žerjavu. Na Koroško se je 18. 12. 1921. leta rojeni Lokovičan iz bližine Šoštanja po vojni takrat preselil že drugič. Prvič je v te kraje prišel že decembra 1937. leta, ko se je pri Pucengruberju v Črni na Koroškem učil za trgovca. V domači kraj se je vrnil julija leta 1942 in se srečno izognil mobilizaciji v nemško vojsko, ki je bila razglašena le kak mesec kasneje. Na uradu za delu v Dravogradu je poiskal novo službo. Med vojno je tako delal nekaj mesecev na Dunaju, do aprila 1945. leta pa v avstrijskem kraju Poreče. Jugoslovansko vojsko je služil v Mariboru, v komandi zaledja 4. armade. Kot skladiščnik je bil odgovoren za mlevske izdelke. Po demobilizaciji je dobrih pet let živel v Žerjavu, nato pa se je z družino leta 1955 preselil na Prevalje. Na faro, kjer si je postavil hišo. Zamenjal je tudi službo. Upokojil se je kot vodja skladišč mehanskih obratov v Železarni Ravne. V tovarni je delal skoraj 28 let.

Franca Kešpreta je med planince zmamila njihova aktivnost – takrat so gradili kočo na Smrekovcu. To ga je pritegnilo, prineslo pa je tudi veliko veselja. Spoznal je tudi, **"da so planinci v glavnem pošteni ljudje, rodoljubi in narodnjaki"**. Tudi pozneje z obiskovalci Uršlje gore, kjer je pogosto dežural, ni imel problemov. Prepričan je, da **"kdor hodi v gore, hodi iz ljubezni do njih"**. Pravzaprav se je razjezil le enkrat samkrat, ko je nek možakar v sobo peljal tudi psa, potem pa skupaj z njim ušel skozi okno, da ne bi plačal prenočevanja. A lepših spominov je več kot slabih. Posebej še na društvene avtobusne izlete, na katerih so pogosto zapeli, da so bili "pravi užitek".

S planinci, ki se jim je pridružila tudi njegova žena, se je povzpел na veliko slovenskih vrhov, udeleževal se je tudi pohodov slovenskih železarjev, osvojil pa je nekaj avstrijskih vršacev. Z alpinizmom se ni nikoli ukvarjal, se je pa v njem poskusila njegova hči. Izleti v gore so se vsi srečno končali, čeprav ve Kešpret povedati kar nekaj napetih doživljanjev: kako so tri ure iskali domnevno izgubljeno izletnico, ki pa se je medtem domov odpeljala z avtobusom sosednjega društva; kako so pred "hudo uro" bežali s Stola, kjer je pred tem nekdo na vrhu na harmoniko odigral Po jezeru bliz' Triglavu; kako je obnemoglo in prestrašeno planinko pospremil s Kanina ...

Poglavje zase in polne adrenalina so bile tudi vožnje po strmi in slabi cesti na Uršljo goro. Kešpretu se je v spomin najbolj vtisnilo prevažanje peska za gradnjo prizidka, ko je moral šofer tovornjaka v strmini v nevihti ustaviti, da sta umaknila podrtu

drevje, nato pa s težkim in z namočenim tovorom na neurejeni cesti speljati. A mu je uspelo. So bile pa take oskrbovalne vožnje tudi prijetne. Še posebej, ko je iz avta opazoval gozdne živali. Nekoč celo divjega petelina in njegovo družino. Na vprašanje, ali je kdaj hotel postati lovec, pa Kešpret odgovarja, da nikoli, ker se mu živali smilijo. Je pa v planinskem domu večkrat srečeval lovec; spominja se mladega fanta, ki se je hvalil, da bo ustrelil gamsa, kar je dobro uro pozneje tudi uresničil in planince pogostil z nekaj litri vina. Tudi gorske rože je Kešpret vedno samo občudoval, le drobne bele "rožke", skrite med mahom, vrh Uršlje gore je nabiral za čaj in za obkladke za oči.

Kaj človeka motivira, da tako dolgo dela prostovoljno v društvu, kakšno poplačilo za to pričakuje? Franc Kešpret odgovarja: **"Nikoli nisem razmišljal o tem. V društvu sem delal, ker mi je bilo lepo. Prepričan sem, da so planinci pošteni in v redu ljudje."** Da bi mu bilo tudi ob osemdesetem rojstnem dnevu čim bolj prijetno, so mu planinski prijatelji, za katere Kešpret pravi, da so sami "fejst" ljudje, pripravili družaben večer.

Kešpretovo delo pa ni ostalo neopaženo tudi širšemu okolju. Je dobitnik bronastega, srebrnega in zlatega častnega znaka Planinske zveze Slovenije ter prejemnik priznanja Koroškega meddruštvenega odbora planinskih društev "za dolgoletno zvestobo planinski organizaciji, aktivnost pri razširitvi članstva, gospodarjenje ter opravljanje plemenite funkcije praporščaka". Lani pa mu je Občina Prevalje podelila zlato priznanje za šport, in sicer "za življenjski prispevek prevaljškemu planinstvu".

Ustvarjati pomeni dvakrat živeti!

Nobena stvar ne naredi človeka srečnejšega kot njegovo lastno prepričanje, da je naredil najboljše, ker je mogel.

Če se s tem strinjajo tudi ostali, je zadovoljstvo obojestransko!

(iz vabila na prireditve ob podelitvi nagrade in priznanj Občine Prevalje)

VOLINJAK

Moja srečevanja z njim in njegovo soseščino

Besedilo in fotografije: **Štefan Lednik**

Volinjak (886 m), hrib med Mežico in Lešami, zavzema v geografiji Mežiške doline prav poseben položaj. Med nižjimi hribi mu, v "zaplankanem" okolišu doline, revnemu z razgledi v dalj, upravičeno pripada sloves izjemnega in hitro dostopnega razgledišča. Od tu se namreč odpirajo širni razgledi na vse štiri nebesne strani. Proti jugu zaključujejo obzorja sprehajalca, prihajajočemu iz mežiške strani, hrbitišča Smrekovca, naprej kukajo za prednjimi grebeni Šumahovega in Pikovega vrha prepadne stene Raduhe, pod njihovim vznožjem opaziš tudi majhen del vršine Lučkega dedca nad Korošico v Savinjskih planinah, proti zahodu pa dominira mogočno pogorje Pece. Naprej od nje segajo pogledi v 100-kilometrsko daljave čez koroške ravnice proti Beljaku, mimo Osojščice in verige Krških Alp z najvišjim Eisenhutom, vse do Visokih Tur. Dobremu očesu je viden celo večni sneg na pobočjih tritisočaka Hochalmspitze. Naprej, čez obzorja proti Djekšam, pa štrle posamezni vrhovi Schladmingskih Nizkih Tur. Na severni strani se nad Šmarjeto in Strojno bočita Svinjška planina in Golica s svojimi radarskimi kupolami.

Vzhodno stran razgledov tvori obdravsko hribovje s Kozjakom, Pohorje s Kopami in Črnim vrhom, panoramo pa zaključuje Uršlja gora.

Volinjak pa omogoča dodatno tudi pogled v dno doline. Saj so od tod vidna – razen Žerjava in Črne – vsa njena krajevna središča: Mežica, Holmec, Šentanel, delček Prevalj okoli Dobje vasi, del Raven z Javornikom in seveda Leše s kotuljsko stranjo v ozadju.

To imenitno danost ima Volinjak pač zaradi središčne lege v dolini in nekako v centru polkroga, ki ga tvori dolina z Mežo, ko njen severni tok od Črne proti Mežici zavije pod Volinjakom na vzhod, proti Prevaljam in Ravnam.

O NEKDANJI IN DANAŠNJI UPRAVNI IN FARNI PRIPADNOSTI VOLINJAKA

Beseda Volinjak nekdaj ni označevala samo hriba s tem imenom, ampak tudi obstoj enako imenovanega naselja s svojimi hišnimi številkami. To je bilo dokaj

Razgled z Volinjaka na Podjuno in koroške gore

obsežno in je segalo od Praperja na leškem koncu čez ves hrib globoko navzdol na mežiško stran, vse do Meže pri t. i. Torčevi žagi.

Že za časa Marije Terezije in Jožefa II. zlasti pa pri uvedbi prvih katastrskih občin in pozneje tudi političnih občin, je razsvetljenska oblast težila k temu, da so upravna območja zaokroževali in jim postavljali bolj naravne meje, kot pa so jih imela tista še iz dobe fevdalnih razmer. Tako so približevali prebivalstvo bližnjim naravnim krajevnim središčem. Temu procesu se je prilagajala tudi cerkvena organizacija, saj je prevladovalo stališče, naj farani ne bi imeli – razen izjem – več kot dobro uro hoda k maši ali otroci k šolskemu pouku.¹⁰

Tako so leta 1861 prešla v naselju Volinjak iz prevaljske v mežiško faro naslednja posestva: Stovčnik, Libnik, Libnikova bajta, Pikalo, Studenčnik, Andrej in spodaj ob Meži Srotič ter Pernat (nekdanja kmetija nad Torčevo žago, opuščena že pred 2. svetovno vojno). Takrat je bila dodeljena iz prevaljske v mežiško faro tudi večina domačij naselja Plat. K taki odločitvi je menda precej pripomogel tudi poznejši škof Slomšek, ko je leta 1834 – tedaj še spiritual na celovškem semenišču – na počitniškem potovanju prenočeval pri svojem semeniškem soščolcu, mežiškem župniku Parianu. Drugi dan je nadaljeval pot na Uršljo goro in spotoma spoznaval težave faranov in duhovnikov zaradi dolgih in strmih farnih poti¹¹.

V procesu zaokroževanja občinskih okolišev leta 1937 je ozemlje prej navedenih posestev naselja Volinjak prešlo tudi po upravni plati iz občine Prevalje v občino Mežica². Plat pa je pripadel v območje občine Mežica že prej, leta 1850, ob ustanavljanju prvih občin. Leta 1937 je v katastrski občini Prevalje prišlo obenem do ukinitve dotlej samostojnega naselja Volinjak. Leški del s kmetijama Hermonko in Praper je bil priključen k naselju Leše, a je ostal v K.O. Prevalje, mežiški del pa je bil vključen v naselje Onkraj Meže in K.O. Meža Onkraj.

Na Volinjaku poteka meja med obema naseljema prav po vršnem grebenu. Geodetska točka vrha je na leški strani. Na vrhu se stikajo tudi posestne meje kmetij Pikalo in Stovčnik na zahodnem pobočju in Hermonko na vzhodni strani.

MOJI PRVI OBISKI VOLINJAKA

Prvič sem stopil na vrh menda leta 1929. Tedaj me je oče, sedemletnega, prvič vzel s seboj na daljši nedeljski sprehod. V mladosti živeč v Št. Janžu na Vinski gori in v Arji vasi, je oče, po prihodu v Mežico leta 1920, z zanimanjem skušal spoznavati novo okolje, kraj obdajajoče kmetije in ljudi, živeče na njih. V družini, s katero sem spoznaval hribovito mežiško okolico, je bil še dedi po materini strani, Anton Hribar, po rodu tudi iz Savinjske doline, in Ivan Škrubej st., kmečki sin iz Šentanela, sicer pa zvest

mežiški rudar, ki menda v vsej svoji delovni dobi ni izkoristil nobenega bolniškega šihta in ne zagrešil kakega "plavega".

Ob razgledovanju na vrhu smo obstali pod veliko skalo, stoječo malo navzdol proti poljanski strani. 4-5 m visoka gladka stena ne dovoljuje vzpona na vrh, so ocenjevali stari. Poleg tega pa se njeni stranici nevarno spuščata nekam daleč navzdol. Vendar Škrubej, tedaj v najboljših letih, le najde nekaj opor za noge in prijemov za roke. In že se večče zavihti prek izpostavljenega mesta na vrh. Po nekaj desetletjih stojim pod to skalo s svojima malima sinovoma. "Ati, ali prideš na vrh?" vprašata. Oklevam, ali bi poskusil. Tedaj se hipoma spomnim Škrubejevega podviga in njegovih ključnih prijemov. Korajža velja in uspelo mi je, fanta pa sta navdušena.

DVA NENAVADNA NARAVNA POJAVA NA VOLINJAKU

Od takrat sem stopil na Volinjak že velikokrat. Vendar v času do pokoja manj pogosto. Skoraj obvezno pa na vsako veliko noč. Menda zato, ker mi je bilo v spominu iz mladih let, tedaj živečemu tik pod zvonikom mežiške farne cerkve, romantično pritrkavanje in streljanje z možnarji. To pa je bilo pri nas v pretekli dobi prepovedano. V Podjuni pa so še streljali in ta narodni običaj sem lahko z Volinjaka nemoteno doživljal. Zanimivo mi je bilo videti, kako se je v Šmarjeti, v Libučah in v Šmihelu najprej vzdignil dimni oblak, čez nekaj sekund pa je še počilo.

V tistem času je ob nekem obisku Volinjak pokrivala snežna odeja. Ko prestopam po vrhu, ozrem majhno vrtačo, ki je začuda brez snega, pečine so obdane z vlažnim zelenim mahovjem in nekaj bilk miglja kot v lahnem vetru. Stopim v vrtačo in že me oblije puh toplega zraka, ki močno vre iz duplin. Vidim, da segajo očitno globoko v notranjost. Kasneje sem opazil še več takih duplin, iz katerih se v suhem mrazu, ko topel in vlažen zrak kondenzira, kadí kot iz dimnikov. Novembra in decembra 2001 sem nekajkrat meril temperaturo teh izpuhov. Pri zunanji temperaturi -2°C je znašala temperatura toplega zraka znotraj dupline $11-12^{\circ}\text{C}$. Drugič pa pri -4°C zunanjšega zraka okoli 11°C . Podoben pojav nam je, ljudem iz mežiške rudarske družčine, znan tudi iz vhodov v jame, v katerih znaša stalna temperatura zraka okoli 8°C . Pozimi pihlja iz jam topel zrak, v visokem poletju pa je ta vlek občutno hladen.

Zadnja leta je postal Volinjak kar hišna gora Mežičanov, Lešanarjev in Prevaljčanov. Udobna cesta ga je motoriziranemu izletniku približala še bolj, saj se lahko pripelje kar pod vznožje hriba na prav tako razgledno sedlo pri Hermonkovem križu – kapelici, umeščeni med dve stari lipi. Od tam vodi na vrh najkrajša steza. Turistični delavci so nedavno postavili

na vrhu hriba okusno izdelano omarico in jo opremili z vpisno knjigo ter žigom. Z alpinističnimi varovalnimi žicami so opremili – poprej za starejše ali otroke – neroden ali celo nevaren – prehod prek skalovja na posebno znamenito razgledno mesto. Vse pohvale vredno. Ta razgledna polica, blizu prej omenjene skale, je na temenu na vse strani izpostavljenega skalnega stolpa, ki se grezi prepadno navzdol na Pikalovo stran. Lahko bi se reklo, da predstavlja to razgledišče največji čar Volinjaka; pod tabo je vsa širna koroška ravan s svetlikajočimi se hišami in zvoniki naselij in oči se lahko pasejo po večini, v uvodu opisane, gorske panorame. Morda bi kazalo majhen in izpostavljen prostor tega razgledišča, zaradi naraščajočega obiska, nekoliko zavarovati vsaj z žično vrvjo.

Naj omenim ob opisu tega razgledišča še eno izkušnjo ali spoznanje. Pozno jeseni 2001 sem pogosto ždel tukaj in užival s pomočjo daljnogleda nad razgledi in njihovimi še vedno na novo odkrivanimi podrobnostmi. Nekega vetrovnega dne sedim na polici – klopici iz kolov, ki jo je nekdo položil vrh prejšnjega skalnega sedišča. Globoko pod mano rohni traktor pri Pikalu. Jaz pa ves čas čutim, da sedalo pod mano drhti oziroma se že kar zaznavno tresse. Občutek je, kot bi na slabo utrjenem cestišču ali na mostu tresljaje povzročal mimo vozeči težak tovornjak. Nato se usedem na skalo in tresljaji prenehajo. Na klopici pa se nadaljujejo tudi, ko je traktor utihnil. Sklepam, da so tresljaje najbrž povzročali sunki vetra, ki se je zaganjal v hribino s tako preklano in luknjičavo notranjostjo. Dalje sklepam, da je jakost tresljajev, ki jih na skali ni bilo zaznati, ojačala do razpoznavnosti le lesena klopca, kot vzvodje ali celo kot nekako resonančno telo.

Enako, kot daje močnejši zvok violini ali kontrabasu njuno leseno ogrodje. Nato se podam, kot že večkrat v prejšnjih letih, ob robu skalnih odlomov nad Pikalom vse do njihovega vznožja. Prečkam celo divje razdrapano pobočje, posejano z velikimi skalami. Po slabo vidni lovski stezi, speljani vijugavo med skalnimi bloki, namerjam nazaj na vrh od zahodne strani in mimo nekam skrivnostno delujočega lesenega križa, pritrjenega na drugi, globlji strani, v uvodu najprej opisane skale. Na poti naletim na dveh krajih na napol razpadli klopi. Usedem se na obe in tudi tukaj se sedalo opazno tresse. Tresenja pa ni zaznati, ko se usedem poleg klopi na skalo. Utrjuje se mi spoznanje, da morajo biti "temelji" tega dela Volinjaka nekam majavi, če že močnejši veter povzroča drhtenje hribine. Vprašanje ostaja odprto in morda zanimivo za podrobnejše raziskave geologov, jamarjev ob pomoči alpinistov, zlasti v povezavi z opisanimi zračnimi izpuhi in njihovim izvoru v podzemlju.

Da bi si na hitro nekoliko izpopolnil vpogled v geološko preteklost in zgradbo Volinjaka, sem segel po razpravi mežiškega geologa dr. Ivana Štrucla Stratigrafske in tektonske razmere v vzhodnem delu severnih Karavank³. V njej avtor podrobno opisuje t. i. severno narivno cono. Njen del tvori tudi 22 km dolgi odsek med Selami in Rehtom pod mežiško Gorno. Iz razprave je razbrati, da so v tem delu hribi Gorna, Jesenikov vrh, Volinjak in Kal nastali kot posledica nariva apnenčastih gnot na prejšnjo mehkejšo podlago miocenskih usedlin (op. pretežno ilovnata prst in glina) libuške, mežiške in leške premogovne kadunje. Prerez skozi Volinjak izkazuje, da je njegov vrhnji apnenčasti del visok le okoli 110 m. Ta pa leži na še tanjši miocenski podlagi in šele pod njo je osnovna paleozojska hribina tega predela – metamorfni

Opuščena hiša nekdanje kmetije Blaufus (Slikano leta 1990.)

skrilavec. Sledi "potrditev" moje laične domneve: Volinjak menda res ne leži na prav trdnih kamenitih temeljih?

Očitno je razčlenjeno zahodno prepadno ostenje Volinjaka, nekako slabo zlepljenih ali razklanih skalnih stolpov z odpadlimi razmetanimi skalnimi bloki v vznožju, posledica končnega delovanja pradavnih tektonskih premikov na tem delu zemeljskega površja. Nekaj kamenega drobirja tukaj pa je očitno tudi delo človeških rok pri napravljanju kamnitega gradiva za zidavo in kuhanje apna. Volinjak je dal kamen za vse zidane zgradbe bližnjih kmečkih domačij, pa tudi za znameniti Stoparjev železniški most. Svoje pa dodaja vseskozi in tudi še dandanes erozija.

Iz povedanega je mogoče zaključiti, da tudi "znameniti" kamniti most, položen čez globoko razpoko med skalovjem, ki vodi na opisano razgledno ploščad, ni kraški pojav, kakor ga označuje tabla, ki so jo pod mostom nedavno namestili (očitno v preveliki vnemi) turistični sotrudniki, ampak je le zanimiva posledica končnih premikov kamnitih gmot iz dobe nastajanja Volinjaka.

Žal drhtenja Volinjaka nisem mogel preverjati še kdaj, saj vse do oddaje tega spisa ni bilo več močnejšega vetra.

SPREHODI PO SOSEŠČINI VOLINJAKA

Vse več pohodnikov se podaja bodisi iz mežiške ali leške strani na pobočja proti Volinjaku in tudi na zanimivo 3-kilometrsko krožno pot okoli njega. Mežičani jo začnemo na križišču pred Pikalom ali pri Hermonkovem križu. Cesta vodi mimo kmetije Hermonko zložno navzdol do križišča nad leškima cerkvama. Skok do teh dveh cerkev, ogledovanje njunega mogočnega starinskega zidovja in razmišljanje o njunem, še vedno neraziskanem, rojstvu ter namenu gradnje pač, vedno znova, predstavlja posebno doživetje. Od tu vodi pot nad Praperjem, mimo opuščene domačije Blaufus do Stovčnika in naprej do Pikala, kjer se na naslednjem križišču "klobasa" konča. Vseskozi nas spremljajo prelepi razgledi v dalj in cesti bi zato lahko upravičeno nadeli ime "Panoramska pot okoli Volinjaka".

Ustavimo se malo pri dveh pomembnih, brez dvoma tudi zelo starih, domačijah Hermonko in Stovčnik. Pri Hermonku se sedaj pišejo Šumah, pri Stovčniku pa Hermonko. Kako je do menjave teh priimkov prišlo?

Po letu 1871, ko je rudarska družba Bleiberger Bergwerks Union iz Celovca prevzela večino, dotlej še razdrobljenih, posesti mežiških rudnikov, je ta pričela odkupovati kmetije v bližini tedaj odkritih rudnih nahajališč in tam naseljevati rudarje. Tako so odkupili

tudi kmetijo Igerčevo v Podpeci. Ta je ležala na črnjanski strani Šumahovega vrha, pod veliko kmetijo Šumah, po kateri je vrh tudi dobil ime. Pri Šumahu so se tedaj že pisali Osojnik, danes se pišejo Praper. Na Igerčevem posestvu pa je živela takrat družina po imenu Šumah. Njen rod je brzkone izviral iz gornje Šumahove kmetije. Takratni lastnik Igerčevega posestva je tega prodal mežiškemu rudniku in leta 1886 je Primus Schumach že vpisan v zemljiški knjigi kot lastnik Hermonkove domačije na Volinjaku.

Hermonkova posest se je tedaj raztezala okoli celega Volinjaka nad Praperjem in k njej je spadala tudi Blaufusova domačija, meječa na sosednjo Stovčnikovo. Dotedanji lastnik Hermonkovega, vpisan v zemljiški knjigi še leta 1875 kot Bartolma Hermanko, je ostal star in sam brez potomcev. Zato je rad prodal posestvo Šumahovim z Igerčevega. Sam pa se je preselil na Blaufusovo. Vendar tudi te manjše posesti osamljen ni več zmožl voditi. Poleg tega se je neuk in nepismen zapletel v spore glede poteka gozdne meje med Blaufusovo in Hermonkovo posestjo. V dolgotrajni sodni pravdi je porabil denar od prodaje in Blaufusovo je prišlo na boben ter bilo prodano na dražbi. Kupili so ga sosedi Stovčnikovi. Ti pa so denar za kupnino pridobili s prodajo dela svojega zemljišča, imenovanega "Amerika", na desnem bregu Meže. Prodali so ga sosedu prek Meže, tedanjemu lastniku veleposestva na Poljani, Johanu Pernatu. Ob tem je zanimiva ugotovitev, da obsega Hermonkovo posestvo v celku zemljišča vse od vršin Volinjaka do ravnice ob Meži nasproti Poljani, z višinsko razliko okoli 400 m.

In kako so pri Stovčniku prišli do priimka Hermonko? K njim se je že davno, ko so ostali brez moških potomcev, priženil Hermonkov sin Valentin. Ta je v katastru iz leta 1827 že vpisan kot lastnik Stovčnikovega posestva.

Po prevzemu Blaufusovega so Stovčnikovi v požaru leta 1907 poškodovana gospodarska poslopja opustili in podrli. Ostala je le še starinska stanovanjska hiša. Pred nekaj leti so podrli še to, že dalj časa nenaseljeno in propadajoče poslopje. Teren so zravnali, napravili tam travnik, o nekdanjih zgradbah pa ni več sledi.

Prednje posestne navedbe dokumentiram z izpisi iz zemljiškoknjizne dokumentacije. Prvi podatki iz leta 1827 so prepisani iz Franciscejskega katastra⁴, naslednji pa iz zemljiških knjig sodišča v Slovenj Gradcu.

Hermonkovo:

1827, št. 10 – Johann Hermanko
1875 – Bartolma Hermanko
1886 – Primus Schumach
1904 – Silvester Schumach
1962 – Ivan Šumah

Blaufusovo:

1827, št. 3 – Johann Hermanko – Plaufus

1875 – Bartolma Hermanko
 1898 – Franc Hermanko (op. že Stovčnik)
 1930 – Matevž Hermonko

Stovčnikovo:

1827, št. 4 – Valentin Hermanko Stoltshnigg
 1882 – Franc Hermonko (op. pri tem vpisu je priimek že spremenjen iz Hermanko v Hermonko)
 1902 – Matevž Hermonko

POSKUS OSVETLITVE NEKATERIH NEJASNOSTI ALI UGIBANJA O NJIH

Z Jakobom Hermonkom, današnjim "ta starim" Stovčnikom, sva se, odkar sva oba v pokoju, že marsikaj pogovorila, za kar poprej ni bilo časa ali priložnosti, čeprav sva stara znanca iz mladih let.

Največ sva govorila o njemu domačem Volinjaku in njegovih posebnostih, o sosedstvu okoli njega ter se medsebojno dopolnjevala. Nekaj nejasnosti pa mi je odkril tudi Albert Pratnekar, p. d. Pikalov Bertl, ki živi sedaj na Marholčevem na Bregu. Ob koncu raziskav in po razgovorih pri Hermonku sem spraševal še njega v želji, da bi se podatki v tem spisu preverili z več strani.

Mene so najbolj zanimali podatki o izvoru legende o žal ženah na Volinjaku, o obstoju nenavadnih hišnih imen Hermonko in Blaufus – v okolju s samimi slovenskimi imeni, o prevzemu priimka Hermonko pri Stovčniku, o izpuhkih toplega zraka na površju Volinjaka, o pomenu križa, pripetega na skalo pod vrhom, pa kje so lomili kamen za Stoparjev železniški most in še kaj.

Po Bertlнови vednosti, ki izvira še iz pogovorov s starim Hermonkom, Silvestrom Šumahom, so lomili kamen za Stoparjev most na zahodnem pobočju Volinjaka pretežno na Hermonkovem – poprej Blaufusovem svetu, tik ob meji s Pikalovim in Stovčnikovim. Klesali so ga na manj strmem svetu ob vznožju spredaj opisanih dveh skalnih stolpov. Od tu so v kvadre oklesane skalne bloke spravljali do kolovoza, ki vodi nad Blaufusom do ceste proti Praperju in Lešam. Še danes leže tukaj trije neporabljeni oklesani bloki. Zanimivo pa je, da so iz tamkajšnjega trdega belega apnenca oklesali tudi nekaj mlinskih kamnov. Ostanka dveh nedokončanih mlinskih kamnov, ki sta se pri klesanju prelomila, še pričata o tem. Nekaj kamna za Stoparjev most pa so menda klesali tudi v leškem pobočju Volinjaka nad Hermonkovo hišo. Vendar tamkajšnja pobočja danes ne kažejo posebnih sledi odkopov ali skalnih ran, saj so pretežno porasla. Je pa ostalo od prejšnjega dela nekaj kamenja in en oklesan kvader. Ko so pred desetletji za neke gradnje na Lešah potrebovali kamen, so ga pobrali in nalomili v tem kamnolomu. Domačini

so opozorili delavce, naj pustijo pri miru kamnito klado, ki je edina še ostala tukaj za spomin. Sestra gospodarja, Hermonkova Micka, ki mi je pokazala, kod pridem do nekdanjega kamnoloma, je povedala, da so bili pri hiši ogorčeni, ker so to klado kljub svarilom odpeljali.

Ob vznožju velikega skalnega stolpa na severni strani vrha, ki sem ga opisoval že v uvodu in kjer se v bližini stikata stezi, ki vodita na vrh od Stovčnikove in Blaufusove strani, je pritrjeno v zavetju previsa stene manjše leseno znamenje – križ, ki priča, da se je tukaj moralo nekoč dogajati nekaj posebnega. Malo višje zeva v skalo razpoka, skozi katero se je še pred nekaj desetletji dalo spustiti navzdol v dokaj veliko duplino, kar manjšo sobo. Danes je viden le še zgornji del razpoke, spodnji pa je zasut, da v duplino ni mogoče več prilesti. Tudi iz te dupline in več manjših v okolici je v mrazu vel topel zrak in okolica je bila vsa zelena, brez snega. Nasprotno pa je v toplem poletju vel iz jame hladen piš. In v tej duplini je bilo menda davno nekdanj bivališče žal žena. O njih je po pripovedih domačinov prvi pisal nekdanji mežiški učitelj Vinko Möderndorfer v leta 1924 izdani knjižici Narodne pripovedke iz Mežiške doline. V spomin na žal žene so domačini postavili ob ustju votline lesen Marijin kip. Ko je prvi strohnel, so postavili novega. Čez leta je strohnel še ta, vendar ga niso več obnovili. Pač pa je nekdo nekoliko nižje pritrtil pod streho previsa večji lesen križ, ki je imel v sredini pritrjeno manjšo srebrnikasto ploščico. Tudi ta križ iz hrastovine je moral biti po oceni Bertlna star že okoli 100 let, saj se je od trohnobe že drobil. Zato ga je Bertl nekako pred štiridesetimi leti odstranil in pritrtil sedanjega. V sredino pa je pribil namesto prejšnje ploščice svetinjico. Mogoče pa je prvi križ spominjal tudi na nezgodo, ko je že davno, nižje spodaj, Jakovega pradeda doletela smrt pri spraviu kamna. Lahko pa tudi, da sta tako Marijin kip kot poznejši križ bila spomin na turške čase?

Vse opisano okolje se je moralo zdeti nekdanjim domačinom, tedaj še bolj podvrženim vraževerju, dokaj skrivnostno. Da niso tudi dandanes povsem zamrle pripovedi o žal ženah ter o nenavadnih pojavih na Volinjaku, priča tudi nov, tokrat keramičen kipec Marije, ki ga je lansko jesen nekdo "samoiniciativno" s cementno malto prilepil v naravno nišo omenjene skale. Morda so nenavadni izvori toplega zraka v zimskem mrazu, s svojimi kvišku se dvigajočimi in migetajočimi meglicami, davne obiskovalce, drvarje, napravljalce kamenja, lovce, pastirje poleg začudenja tudi prestrašili. In so praznoverno videvali v njih prosojne podobe plesočih skrivnostnih ženskih bitij. Pa je v prenašanju govorice o tem, iz roda v rod, nastajala legenda o dobrih vilah, žal ženah, ki imajo tukaj svoje domovanje.

Znabiti, da je to odmaknjeno in težje dostopno mesto služilo v času turških vpadov tudi kot zatočišče okoliških prebivalcev. Saj je Jaka omenjal govorice iz ljudskega izročila, da naj bi bilo nekje blizu Blaufusa

skrivališče za mlade fante, da jih ne bi Turki ujeli in odpeljali s seboj za janičarje. Turki, ki so leta 1474 prvič pridrveli čez Jezersko in Železno Kaplo na Koroško ter se vračali prek Slovenj Gradca, so morda tedaj ali v treh poznejših vdorih do leta 1480 s kako manjšo enoto oplenili tudi Leše. Izročilo ve povedati, da je turški konjenik prijezdil do cerkve na Lešah in ko je konj stopil na cerkveni prag, se je kamen pod težo vdal, da je ostala v njem sled kopita.

So se pa ob opisani duplini dogajale v bližnji preteklosti še druge, bolj "realistične" zgodbe. Partizani so imeli ob njej svojo terensko postojanko. Ležišče so si napravili pod duplino na dnu previsne skale, da je bilo zaščiteno pred padavinami. Tukaj sta se v letu 1944/45 precej zadrževala tudi terenska partizana Jože Pudgar iz Mežice in Franc Žak s Prevalj. Ko je kazalo na izdajo postojanke, sta se prestavila na varnejše mesto v gozdu med Stovčnikom in Libnikom. Z oskrbo sta imela kar srečo, saj so v bližini živeli Jožetovi sorodniki –

Stovčnikovi. In ko smo že ravno pri partizanščini.

Dva Jakova brata sta padla v partizanih. Starejši Filip na Mlinarskem v Bistri, mlajši Jožef na Svinjski planini. Jaka pa je moral v nemško vojsko. Nek oficir se je čudil, od kod pri njem, Slovcu, nemški priimek. Trdil je tudi, da bi se njegov priimek moral pravilno glasiti Hermanko (pač od imena Herman) in pa da ta priimek izvira iz južne Tirolske. Tudi eden prvih mariborskih aktivistov in žrtev osvobodilnega gibanja leta 1941, inž. Hermanko, izvira iz Stovčnikove rodbine. Bil je sin Štefana Hermonka, brata Jakovega deda.

Še o zanimivem poteku meje tukaj. Skala s križem in duplino stoji na Hermonkovem svetu, sosednja z razgledno teraso pa je Pikalova. V strmem kaminu med njima teče posestna meja, ki nižje spodaj tvori tromejo s Stovčnikovo posestjo.

O opisanih izpuhih zraka na več mestih površja Volinjaka ostaja odprto in potrebno razlage zanimivo dejstvo, da je njihova temperatura za cele 3° C višja od tiste v notranjosti mežiškega rudnika. Ta zrak pač mora nekje nižje v notranjost hriba najprej priti, se tu ogreti, nakar ga naravni vlek – toplega in lažjega, kot

v dimniku, povleče navzgor. In kje je kurišče tega toplega zraka? Geologi so ugotovili, da leži pod apnenčasto 110 m visoko zgradbo hriba sloj miocenske podlage, ki pokriva spodnjo skrilavo osnovo. Nadalje se mi ponuja naslednja razlaga: v tem miocenskem sloju ali pod njim gotovo leže tudi plasti premoga, tako kot leži premog tudi v libuškem Podkrajju, pod Mežico in pod Lešami. In v ta premog vdira ponekod skozi razpoke – prelome zunanji zrak.

Jakob Hermonko, p. d. Stovčnikov Jaka (v januarju 2001)

Premog v stiku z zrakom oksidira, kar predstavlja najnižjo stopnjo izgorovanja organskih snovi. In pri tem se sprošča iz premoga toplota. Ta toplota ogreva miocensko podlago, ta pa zrak v poroznem Volinjaku?

Ko sem o tej domnevi pripovedoval Pikalovemu Bertlnu, mi je povedal, da je pod Volinjakom v resnici premog. Blizu Pikalove domačije prečka cesta, ki pelje proti Stovčniku, majhen potok. Pod cesto je grapa potoka precej razširjena in erozija je v brežini odkrila plast premoga. Pikalovi so ga pričeli že v času stare Avstro-Ogrske odkopavati in pri tem napravili celo dva rova, daljši je bil globok okoli 20 m. Delo pa je bilo težavno in se očitno ni izplačalo, zato so ga opustili. Otroci pa so še dolgo brskali po pobočju in nosili domov kose premoga, ki so ležali po nasipih pred rovoma. Premog je imel, enako kot mežiški in leški, precejšnjo kurilno vrednost in je dajal veliko toplote. Vhoda v rov sta še vidna.

Ko sem Stovčnikovemu Jaku opisoval nastanek in geološki sestav Volinjaka, opisan v študiji dr. Štrucla, in obstoj bolj ilovnate podlage vrha, je omenil še eno zanimivost. Ravno pod vrhom so na približno enaki višini studenci dobre pitne vode: pri Blaufusu, pri

Stovčniku, pri Pikalu, pri Studenčniku in pri Hermonku. Spomnil se je opazovanj in merenj teh vodnih tokov v času vrtnanja znamenitega vodnega rova Mežica-Prevalje do leta 1964. Rudarski strokovnjaki, ki so vodili gradnjo, so se pač bali – tedaj geološka študija dr. Štrucla še ni bila narejena –, da bi zaradi rova vodo morda potegnili iz teh studencev v globino. Tako, kakor se je to dogajalo v apnenčastem svetu okoli Podpece. In bi kmetije ostale brez vode. Vendar se to ni zgodilo, kar je verjetno preprečila spodnja nepropustna podlaga hriba.

O ENIGMI LEŠKIH CERKEV

Za leški cerkvi je zapisano, da so ju zgradili v drugi polovici petnajstega stoletja. Žal v nobenem doslej znanem zapisu ni navedena vsaj približna letnica zidave. Niti ni znano, kdo je bil pobudnik za gradnjo, kdo je bil zaščitnik, patron, financer. Kdo je bil "projektant" in mojster pri gradnji? In zakaj dve tako veliki in lepi cerkvi druga poleg druge, v tedaj tako odmaknjenem in majhnem kraju? Ali sta dve cerkvi posledica tekmovalnosti ali prestiža med dvema gospodoma? Ali pa je njuna gradnja izraz volje istega gospoda in neke njegove posebne zahvalnosti ali upanja?

Pravzaprav je čudno, da nihče od avtorjev, ki so kar precej pisali o teh cerkvah, ni skušal s strokovnimi raziskavami razrešiti uganke o pobudah za njun nastanek in posebnostih pri gradnji. Vsi zapisi se zadovoljujejo le s ponavljanjem že znanih, skopih podatkov iz starejših virov.

Tudi novejši izčrpni strokovni opisi cerkev in njune opreme po umetnostnozgodovinski plati niso mogli postreči z novimi odkritji o nastanku in graditeljih. V njih se omenjajo le, na slikarijah ali na opremi, vpisane letnice njihovega nastanka, ki pa so okoli 100 let mlajše od časa domnevne gradnje. Pa bi bil končno že čas, da bi pristojni v dolini, s pomočjo Ministrstva za kulturo, pridobili izkušenega strokovnjaka, ki bi se podal v arhive in skušal najti kakšen dokument o namenu in gradnji tega pomembnega slovenskega kulturnega spomenika. Saj vendar ni mogoče, da bi o njem nikjer ne bilo ničesar zapisanega. Po moji sodbi bi se morda našlo kaj v arhivski zapuščini pliberškega gospostva, ki se sedaj nahaja v Koroškem deželnem arhivu v Celovcu. In pa v arhivu benediktinskega samostana v Št. Pavlu v Labotski dolini, kjer hranijo starejše arhivalije samostana v Dobrli vasi, nekdanjega glavnega cerkvenega žarišča južne Koroške.

Sam bi ob tej priložnosti dodal nekaj svojih laičnih domnev, ki se nanašajo na gradnjo leških cerkev. Apnenčasti kamen za zidanje obeh cerkev brez dvoma izvira iz kamnolomov na Volinjaku. V zidovju je sicer tudi nekaj skrilavih vložkov. Okvirji oken, izklesani iz mehkejše kamenine, ki je tukaj ni, so bili gotovo

izdelani nekje na današnjem avstrijskem Koroškem. Sem so jih bržkone pripeljali v manjših kosih, ki so jih sestavili in zlepili šele na mestu gradnje. Neposredno vodenje gradnje je gotovo bilo zaupano izkušenim mojstrom, ki pa jih naša okolica najbrž ni premogla in so tudi prišli od drugod. Napravljane kamna, kuhanje apna, pripravo lesa, prevoze, obsežna težaška in pomožna zidarska dela so gotovo opravljali s tlako domačini. Teh pa na samih Lešah ni bilo dovolj. Zato so morali pomagati tudi okoličani iz tedaj zelo obsežne prevaljske fare.

Pri razmišljanju o pojavu imena Hermonko in Blaufus, ob pohodih okoli Volinjaka in mimo leških cerkev mi je šinila v glavo misel, kaj če se je kateri od omenjenih tujih zidarjev iz Koroške ali drugih dežela cesarstva pisal tako. Pa se je med gradnjo, ki je morala trajati več let, tukaj udomačil, se oženil na Hermonkovo in Blaufusovo ter domačiji dal svoje ime? Ko sem si nekoč ogledoval debelo zidovje ter starinsko notranjost starega dela zapuščene Blaufusove hiše z velbi in s črno kuhinjo, sem ocenjeval, da mora biti zgradba stara okoli 500 let. To pa je ravno toliko, kot sta stari tudi leški cerkvi. Družini Hermonko in Blaufus sta gotovo živeli v tesnem sosedstvu, najbrž pa sta bili tudi v sorodu, saj je Blaufusovo prišlo pozneje v lastništvo Hermonkovih. Zanimivo bi bilo pogledati stare popise faranov prevaljske fare ali popise prebivalcev pliberškega gospostva, popise posestev z navedbo dajatev v urbarjih in v pozneje nastajajoči katastrski dokumentaciji ter ugotoviti, kdaj se ti dve imeni prvič pojavita v zapisih. Tudi to bi morda lahko bila ena od opornih točk pri določanju datumov dogajanj okoli leških cerkev.

Viri in literatura

¹ Dr. Fran Kovačič, Anton Martin Slomšek. Služabnik božji, knezoškof Lavantinski. Družba Sv. Mohorja, Celje 1934, poglavje "Drugo počitniško potovanje leta 1834", str. 106.

² Službeni list Kraljevske banske uprave Dravske banovine, št. 83, 16. okt. 1937, str. 789.

³ Dr. Ivan Štrucl, Stratigrafske in tektonske razmere v vzhodnem delu severnih Karavank. Zbornik Geologija. Razprave in poročila, letnik 1970, 13. knjiga.

⁴ Arhiv Slovenije Ljubljana. Franciscejski kataster 1827, K. O. Prevalje.

Štefan Lednik, Mežica 1994. O podobi in preteklosti kraja ob njegovi 840-letnici. Mežica 1994.

"V POLITIČNEM OZIRU JE NAPREDNO USMERJEN"

Karakteristike delavcev v letih 1949–1950

Marjan Kolar

V letih 1949–1950 je tekla prva petletka obnove, posodobitve in povečanja tovarn v Jugoslaviji. Novi vrednostni sistem socialistične revolucije v družbi, ki je pometel z mnogimi starimi pojmi, je bilo še vedno treba utrjevati, poleg tega pa je resolucija Informbiroja zahtevala dodatno preverjanje politične usmerjenosti oziroma zanesljivosti ljudi.

Pisanje karakteristik (političnih ocen) za državljane je bilo takrat nekaj vsakdanjega. Karakteristika je spremljala srednješolca na univerzo, rekruta k vojakom, skupaj s spričevalom (diplomo) in z življenjepisom je morala biti priložena vsaki prošnji, pa naj je šlo za zaposlitev ali stanovanje. Dobra karakteristika je človeku odpirala vrata, slaba mu jih je zapirala; lahko tudi za dolga desetletja.

Ministrstvo za industrijo v Beogradu je želelo imeti podrobne podatke o vodilnih in vodstvenih delavcih po tovarnah. (Za direktorje so jih pisali celo vsako leto na novo.) Po tovarnah so zato konec leta 1949 in v začetku leta 1950 na veliko izdelovali karakteristike za vodilne in vodstvene delavce od obratovodij do delovodij, ministrstvu pa so jih poslali 23. maja 1950.

KARAKTERISTIKA JE OZNAČILA ČLOVEKA STROKOVNO IN POLITIČNO

Ljudem, ki so bili v tovarnah zadolženi za pisanje karakteristik, je bil v veliko pomoč obsežen vprašalnik, enak za vso državo. Prva faza je bila torej izpolnjevanje tega vprašalnika. Vseboval je 26 vprašanj, ki so imela do 5 možnih podvprašanj. Vprašanja so se vrstila tako:

- stan
- premoženjsko stanje
- družinski člani (njihovo premoženjsko stanje, kje so zaposleni, koliko zaslužijo)
- s kom živi vprašanec v skupnem gospodinjstvu
- kje živijo drugi člani družine in s čim se preživljajo
- katere šole in tečaje je opravil, kdaj, s kakšnim uspehom
- katere tuje jezike obvlada (v kakšni meri)
- druge veščine
- za katera dela je usposobljen, v čem je specializiran
- ali se ukvarja z znanstvenim delom (študije, izumi, inovacije, racionalizacije)
- kraji dosedanjega službovanja
- služenje vojske (kdaj, kje)
- udarnik? racionalizator?
- pohvaljen, odlikovan, nagrajen
- kaznovan, za kaj
- ali je bil v inozemstvu
- koga od bližnjih sorodnikov ima v tujini, od kdaj
- življenjepis

Te vprašalnike so izpolnjevali posamezniki, ki so tudi jamčili za točnost odgovorov, medtem ko so se pod karakteristike podpisovali: direktor tovarne, personalni referent in sekretar partijske organizacije. Karakteristika je vsebovala odgovore na naslednja vprašanja:

- izobrazba
- delovna uspešnost
- organizacijske sposobnosti
- mesečni zaslužek
- politična usmeritev in politična dejavnost
- politična usmeritev med obema vojnama
- odnos do NOB
- odnos do dela – delavcev
- osebna morala

- za kakšno delo je (ni) usposobljen
- zdravstveno stanje

Karakteristika je človeka torej označila strokovno, politično in splošno. (Varstvo osebnih podatkov je bil seveda neznan pojem.)

"RADI NEPRAVILNEGA PRISTOPA K MASI NIMA UTRJENE AVTORITETE"

V tovarni, ki je štela tisoč delavcev, je bila splošna podoba vodilnih ljudi takšna:

Med 11 šefi obratov in služb sta bila po izobrazbi dva industrijska inženirja, trije višji tehniki, dva komercialista, višji industrijski poslovodja in trije poslovodje. Osnovne plače so imeli od 4200 do 5500 din, k temu pa je treba prišteti še premije, morebitne honorarje, osebne dodatke in dežurstva, kar je zneslo skupaj do največ 12.500 din na mesec. (Direktor je imel plače 6.800 din.)

Po politični pripadnosti so bili trije člani Komunistične partije (KP), 8 pa članov Osvobodilne fronte (OF); od teh so bili ocenjeni eden s "prav dobro", dva s "slabo", pet z "dobro". Članov KP politično niso ocenjevali.

Medtem ko je bil eden od politično slabo ocenjenih označen kot strokovno srednje sposoben, je bil drugi opisan kot strokovno zelo sposoben, dober organizator, odločen in pri delu zelo produktiven. Nasprotno pa je bil en član KP opisan kot strokovno premalo sposoben, s slabo prakso, slab organizator, ki pa se pri delu znajde in je iniciativen.

Visoko so bile ovrednotene: strokovna in organizacijska sposobnost, samostojnost, primeren odnos do dela in delavcev ter prizadevnost in avtoriteta.

Negativne so bile oznake:

- politično ni aktiven
- življenje ima usmerjeno malomeščansko
- v množičnih organizacijah ne deluje
- na delavce in okolico nima političnega vpliva
- do NOB med vojno je bil pasiven
- na delavce gleda zviška, konservativno
- "radi nepravilnega pristopa k masi nima utrjene avtoritete"

Nekaj primerov karakterizacij:

"Dober strokovnjak, pri delu si zelo prizadeva, moralno neoporečen, politično neopredeljen, neaktiven, v masovnih organizacijah ne sodeluje, političnega vpliva na svojo okolico nima. Ima vse pogoje za napredovanje."

"Strokovno sposoben, nima organizacijskih sposobnosti in avtoritete, je precej samostojen.

Politično neopredeljen, neaktiven, v masovnih organizacijah ne sodeluje.

Pri delu si zmerno prizadeva. Je domišljav, drugače odkrit in pošten, toda sebičen. Moralno je neoporečen.

Položaju vodje še ni popolnoma dorasel."

"Srednje sposoben, slab organizator, ni preveč iniciativen.

Politično neopredeljen in zelo hlapčevski, ni aktiven. Politična preteklost v stari Jugoslaviji je bila omahljiva, vedenje med okupacijo hlapčevsko.

Pri delu si prizadeva, moralno je neoporečen.

Na svojem položaju ne ustreza povsem zaradi premajhne operativnosti in prevelike birokracije."

Za enega od vodilnih mož v železarni, člana KP, ki so mu priznali strokovne sposobnosti in "veliko zanimanje za znanstveno delo", so istočasno zapisali:

"Njegove organizacijske sposobnosti so povprečne. Ni zadosti odločen ... Odnos do delavcev sicer dober, vendar način včasih odbijajoč in neposrečen."

Izučenemu obrtniku so dali naslednjo karakteristiko:

"Strokovno je srednje sposoben, dober organizator, precej avtoritativen, manj samostojen, odločen. Posebnih uspehov nima.

Politično: član KP in vseh ostalih masovnih organizacij. Politično zelo aktiven, zelo predan, izredno aktivno sodeluje v vseh masovnih organizacijah. Ima dober in pozitiven političen vpliv na delavce in okolico."

Nasprotni primer:

"Strokovno sicer ustreza za to delo. Politično je pasiven, usmerjen malomeščansko, v javnem političnem življenju ne sodeluje. Nima pogojev za politični razvoj, zato pa tudi ne za sedanji položaj."

ENAKA MERILA ZA ČLANE IN NEČLANE KP

Pri karakteristikah delavcev na nižjih položajih sta razen direktorja, sekretarja KP in kadrovskega referenta podpisana še predsednik sindikalne organizacije in obratovodja. (Opazna skupna značilnost: delavci, stari 40 let in več, so bili pogosto politično neaktivni ali nezainteresirani).

Nekaj primerov:

"Za časa okupacije je bil prisilno mobiliziran v nemško vojsko, sedaj sodeluje pri LMS (mlad. organizacija, op. pisca). Pri delu se trudi, ima do delavcev dobre odnose. Ima možnost, da se dvigne na višji položaj."

Drugega obsodijo:

"Politično je pasiven, usmerjen malomeščansko, v javnem političnem življenju ne sodeluje. Nima pogojev za politični razvoj, zato tudi ne za položaj, na katerem je zdaj."

Naslednji:

"Politično je neaktiven, ima malomeščanske lastnosti, v javnem političnem in družbenem življenju ne sodeluje. Za svoje delovno mesto ustreza, ker je ostali kader slab."

Nekdo, ki je bil med obema vojnama docent na univerzi, je dobil oceno:

"Strokovno: dober teoretik, toda brez prakse, slab organizator, srednje iniciativen, do podrejenih ne preveč avtoritativen ... Najbolj bi mu ustrežal položaj stalnega predavatelja na šolah."

Naprej:

"Politično se ne udeležuje, je pa idealist."

Tudi član KP je lahko dobil porazno karakteristiko.

Prvi:

"Naloge izvršuje nevestno, nedosledno in površno. Nesamostojen. Pripravljen prevzeti vsako nalogo, a nikdar nobene do kraja ne izvede."

Kakor v službi, tako je tudi pri izvrševanju partijskih nalog nedosleden in malomaren."

Drugi:

"Je član KP ter je v isti organizaciji prav tako mrtev, neokreten, nedosleden in nerevolucionaren kakor v službi."

Na funkciji, ki jo ima, ne odgovarja in bi odgovarjal v manjši funkciji upravnega značaja."

Kljub zelo slabim lastnostim pa je član KP lahko tudi ustrežal:

"V političnem pogledu je član KP, nesamostojen in kolebljiv. Kakor v službi tako je pri izvrševanju partijskih nalog nedosleden in malomaren. V masovnih organizacijah je zelo slabo aktiven."

Na položaju, ki ga zavzema, odgovarja."

Edini primer direktne obsodbe:

"Delomrznež, čuta odgovornosti nima, zelo malomaren, naloge in direktive ignorira. — Ker se njegov odnos do dela kljub večkratnim opominom ni spremenil, zanj ni drugega izhoda, kakor da se ga pošlje na prisilno delo."

Nadaljnji primeri:

"V političnem življenju je član KP, član vseh masovnih organizacij, kjer je pripravljen na aktivno sodelovanje, a prav posebno v izrednih kampanjskih akcijah na terenu."

"V političnem življenju je popolnoma neaktiven in pasiven ter do političnega dela absolutno nezainteresiran in nedostopen. Ima pa do istih organizacij pravičen in neškodljiv odnos. V ostalem je discipliniran član FLRJ."

"V političnem oziru je skoraj kulaško nastrojen."

"V političnem oziru je napredno usmerjen, neaktiven v političnih masovnih organizacijah, priznava pa KP vodilno vlogo."

Ni manjkalo tudi (nehotenih?) humorističnih utemeljitev nedejavnosti:

"V političnem oziru je malo buržoazno nastrojen, nedostopen, neaktiven ter ima včasih do masovnih organizacij, predvsem v pogledu odnosa do prostovoljnega in udarniškega dela, nepravilen odnos. Svojo neaktivnost in nepripravljenost sodelovanja v

masovnih organizacijah opravičuje s tem, ker se v celotnem svojem prostem času bavi s filatelistiko."

Vernost je imela negativen političen predznak:

"V političnem oziru je napredno usmerjen, nacionalno zaveden, sicer versko nastrojen, čemur je predvsem vzrok premočan vpliv s strani njegove žene kakor tudi staršev od žene."

"V strokovnem oziru je izredno sposoben, klerikalno usmerjen."

Bil bi zaradi strokovnih in organizacijskih sposobnosti primeren za višji položaj, vendar zaradi politične opredeljenosti manj."

Ocena dveh finančnih manipulantk:

"Marljiva, vztrajna, točna in požrtvovalna. Politično se nikjer ne udeležuje, ker je precej versko usmerjena."

"Marljiva, vztrajna, bistra, toda včasih malo preveč domišljava, visoko leteča in drzna."

Nekatere karakteristike vsebujejo tudi zabavne vložke, npr.:

"V zdravstvenem oziru je zdrav."

"V zdravstvenem oziru bojuje na kroničnem obolenju na črevesju."

"V zdravstvenem oziru je z ozirom na starost šibkega zdravja ter poln revmatizma."

"V političnem oziru ima v sebi sicer malo nagona do šovinizma, kar pa nima nezdravih posledic."

KARAKTERISTIKE SO OGLEDALO ČASA

Ljudje, ki so pisali karakteristike, strokovno za to delo niso bili usposobljeni, saj so imeli le srednjo ali nepopolno srednjo izobrazbo. To pomanjkljivost so nadomeščali s predanostjo KP, katere člani so bili vsi. Pošteno so se trudili, da bi bili čim bolj objektivni, seveda pa so pri tem uporabljali politična merila, ki so bila pri nas v veljavi prva leta po 2. svetovni vojni.

Skupna značilnost teh karakteristik je, da pri ljudeh zelo visoko vrednotijo dobro strokovno delo, organizacijske sposobnosti ter dober odnos do dela in delavcev. Na političnem področju največ šteje članstvo v KP, sledi pa članstvo in aktivnost v množičnih organizacijah ter pozitiven politični vpliv na sodelavce.

Politično negativno je bila ovrednotena pripadnost veri in pasivnost na političnem področju. Olajševalna okoliščina je bila kvečjemu velika dejavnost pri fizikuri (športu).

Nekajkrat je jasno poudarjeno, da delavec zaradi neustrezne politične usmeritve nima možnosti za napredovanje, res pa je lahko tudi strokovno sposoben človek, čeprav nepartijec, dobil pozitivno karakteristiko, kakor je komunist lahko dobil negativno (čeprav redkeje).

Tako lahko povzamemo, da v tej tovarni takrat čarovnic sicer niso lovili, karakteristike pa vseeno jasno dokumentirajo način mišljenja in vrednostni sistem tistega časa.

NEVARNOSTI KAJENJA

Tobak je škodljiva droga

Davorin Benko, dr. med.

UVOD

V nenehnem hitenju in pomanjkanju časa ter stalnem stresu se vse več ljudi zateka v različne razvade, ki pospešujejo in pogojujejo številne kronične bolezni, kot so: rak, bolezni srca in ožilja, spremembe kosti in sklepov, prekomerna telesna teža, sladkorna bolezen in številne druge. Vse te kronične bolezni so danes poglavitni vzrok obolevnosti, umrljivosti in invalidnosti ter slabše kvalitete življenja obolelih in njihovih svojcev.

Med najpogostejše razvade prištevamo kajenje, prekomerno pitje alkoholnih pijač, nezdravo prehrano, telesno neaktivnost, stres. Ko se odločamo in ko iščemo lažni izhod iz naših stisk v posameznih ali več razvadah, se ob tem vse premalo zavedamo škodljivih vplivov na naše zdravje.

V prispevku bom opisal zgodovino kajenja z bolezenskimi posledicami, ki jih kajenje povzroča.

Borba proti uporabi tobaka je zelo težka, tako na državnem nivoju (vpliv na državni proračun) kot na nivoju posameznika, saj ljudje težko opustijo razvado, ki je tako hudo vkovana v način razmišljanja vsakega posameznika, na drugi strani pa povzroča enako močno odvisnost kot heroin ali kokain.

Zaradi posledic kajenja trpi vsa družba, najbolj prizadete skupine pa so otroci, ženske in nekadilci. Cena zasvojenosti s tobakom je velikanska za posameznika, njegove svojce in celotno družbo.

ZGODOVINA TOBAKA

Evropska zgodovina tobaka se začne z izkrcanjem Krištofa Kolumba leta 1492 na enem od otokov blizu Kube. Med darili, ki jih je dobil, so mu domačini dali nenavadne velike posušene liste neznane rastline. Zanje so bili ti listi dragoceni in darilo je bilo znamenje spoštovanja. Na otoku so Španci videli, kako so si Indijanci liste zvijali, prižigali zvitke in vdihovali dim. Domorodci so tobak uporabljali za "pitje" dima. Kadilna cev, v kateri so bila posušena

zelišča, je bila na eni strani prižgana, z druge strani pa so sesali in vdihovali dim. Tako so se opijali, uspavali in se po drugi strani na ta način tudi zavarovali pred utrujenostjo. Kolumbovi mornarji so tobak in navado kajenja prenesli v Španijo ter na Portugalsko. Proti vzhodu Evrope pa se je tobak pričel širiti predvsem po zaslugi Jeana Nicota, francoskega poslanika na portugalskem dvoru. Po njem je tobačna rastlina dobila ime *Herba nicotiana*, njen glavni alkaloid pa nikotin. Nicote je okrog leta 1560 poslal nekaj primerkov te rastline Katarini Medičejski, materi takratnega francoskega kralja. Ob tem je poročal o veliki zdravilni moči te rastline in ji priporočal njuhanje v prah zdrobljenih tobačnih listov. Tobak so takrat imeli za rastlino, ki zdravi vse bolezni. Novica o veliki zdravilni moči tobaka se je hitro razširila. V Anglijo je leta 1586 sir Francise Drake prvi prenesel kajenje v obliki kajenja pipe. Na ta način je kajenje prešlo v angleško visoko družbo. Ob koncu 16. stoletja je prešel tobak v Turčijo, nato se je razširil še na Bližnji vzhod in po celotnem Balkanu.

Kmalu po razširitvi tobaka in z njim kajenja po Evropi so se pričeli pojavljati in oglašati razni pisci, ki so nasprotovali rabi tobaka kot vsesplošnega zdravila in njegovi uporabi za omamljanje. Eden glavnih nasprotnikov je bil angleški kralj Jakob I., ki je že leta 1604 kajenje opisal kot "za oči nagnusno navado, ki je zopna za nos, škoduje možganom in je nevarna za pljuča". V 17. in 18. stoletju so se kadilne navade ljudi bistveno spremenile. V Španiji in na Portugalskem so večinoma kadili cigarete, v Angliji, Nemčiji in na Nizozemskem pa pipe. Šele v času Napoleonovih vojn, ko je prišlo do stikov med angleškimi vojaki in španskimi običaji, se je kajenje cigaret razširilo tudi po Angliji. Ostali Evropejci so se naučili kaditi cigarete od Turkov in Rusov med krimsko vojno leta 1854. Od takrat dalje se je kajenje cigaret hitro razširilo po celem svetu. Prav cigareta, v papir zaviti tobak, je z možnostjo inhaliranja tobakovega dima omogočila množično uživanje tobaka.

Ves čas širjenja kajenja po Evropi ter ostalem svetu so številne vlade kolebale med dolžnostjo opozarjanja na škodljivost kajenja in med prednostjo, da s tobačnim davkom krijejo del državnih izdatkov.

KAJENJE ŠKODUJE ZDRAVJU

Z razvojem znanosti v začetku 19. stoletja je bilo možno natančneje proučiti strupene snovi v tobakovih listih. Vse farmakološke in toksikološke raziskave so ugotovile izredno strupenost nikotina, niso pa prav nič vplivale na porabo tobaka v 19. ter v 1. polovici 20. stoletja. Tobačna industrija se močno razvije, z nastankom filmske industrije okoli leta 1940 pa se pojavijo tudi prve reklame, ki so prikazovale tobak kot vir užitek.

V letu 1950 se pojavijo prve raziskave o škodljivosti tobaka, okoli leta 1960 pa je bilo izdelano prvo znanstveno poročilo o tem, da kajenje verjetno škoduje zdravju.

Šele 17 let kasneje se pojavijo na škatlicah cigaret opozorila o njihovi škodljivosti za zdravje.

Tudi Slovenija je oktobra leta 1996 sprejela zakon o omejevanju uporabe tobanih izdelkov, ki omeji razširjenost kajenja in njegove škodljive vplive na nekadilce. Prvi del tega zakona govori o prepovedi kajenja v javnih ustanovah, vse restavracije in lokali morajo imeti prostor za nekadilce, ki je ločen od prostora za kadilce. Prepovedana je tudi prodaja tobaka osebam, mlajšim od 15 let, na vsakem zavojčku pa mora biti opozorilo: Minister za zdravstvo opozarja: Kajenje je zdravju škodljivo. Prepovedano je neposredno in tudi posredno reklamiranje tobaka in tobanih izdelkov, razen nekajdnevnega oglaševanja novih cigaret.

Na podlagi natančnih znanstvenih analiz je danes mogoče reči, da je v tobaknem dimu več tisoč različnih kemičnih spojin v plinastem, tekočem stanju ali v obliki mikroskopskih delcev. Eni izmed najnevarnejših sta nikotin ter ogljikov monoksid. Poleg tega se v cigaretinem dimu nahajajo še katran, aldehidi, žveplov dioksid ter številne druge kemične snovi, ki škodljivo delujejo na naše zdravje.

Nikotin je brezbarvna vodotopna spojina, je močan strup, ki v majhnih količinah deluje pospešujoče, v velikih količinah pa zavirajoče na možgane, dihanje, prebavo in delovanje srca. Vedno povzroči določeno stopnjo odvisnosti, abstinenčna simptoma pa sta najpogosteje nemir in razdražljivost.

Naslednja škodljiva snov v tobaknem dimu je ogljikov monoksid, ki zmanjšuje količino kisika, ki jo dobivajo organi in tako povečuje možnost nastanka bolezni. Sodi k tistim sestavinam cigaretne dima, ki že na nerojenega otroka vplivajo negativno.

Katran je suh, nerazredčen, breznicotinski kondenzat dima, ki nastaja pri kajenju. Vsebuje več sestavin, med katerimi so mnoge karcinogene.

Poleg teh treh najpomembnejših škodljivih sestavin je cigaretini dim mešanica več kot 4000 različnih snovi. Med njimi jih je precej farmakološko aktivnih, strupenih, povzročajo nastanek mutacij in raka. To so različni predstavniki poliaromatskih in heterocikličnih

ogljikovih hidratov, nitroz aminov, aromatskih aminov, aldehidov in neorganskih sestavin (predvsem težkih kovin). Vse te posamezne sestavine različno vplivajo na človekov organizem samostojno ali v kombinaciji z drugimi kemičnimi substancami, ki nastajajo pri zgorevanju tobaka.

Raziskave ugotavljajo, da ima tobačni dim dve obliki: glavni dimni tok (dim, ki ga kadilec inhalira in nato izdihne) in stranski dimni tok (ki se širi od izgorevanja cigarete). Slednji vsebuje več zelo drobnih delcev, ki prodrejo globoko v pljuča. Nekadilci, ki so izpostavljeni temu dimu, so izpostavljeni tudi istim nevarnostim kot kadilci — govorimo o pasivnem kajenju.

S kajenjem so dokazano povezane bolezni srca in ožilja (srčni infarkt, nenadna srčna smrt, bolezni perifernega ožilja), bolezni dihal in rakave bolezni.

Tobak letno pomori več ljudi kot najhujše epidemije. Spada med tiste droge, ki nimajo nobene zdravilne vrednosti, povzročajo pa odvisnost, in je zelo škodljiv, vendar je kljub temu dostopen v prosti prodaji.

90 % mladoletnikov kljub temu, da so seznanjeni s posledicami kajenja, začne kaditi že v adolescenci. Na njihovo odločitev za kajenje vplivajo dejavniki v okolju, družbeni dejavniki, osebni dejavniki ter znanje in stališča ter prepričanja o škodljivosti tobaka. Sam proces razvoja nekadilca v kadilca gre skozi različne faze (pripravo, eksperimentiranje, privajanje, vzdrževanje in odvisnost). Ločimo različne kategorije kadilcev, ki se lahko med seboj tudi prekrivajo. Tako poznamo kadilce zaradi užitka, kadilce zaradi zmanjšanja napetosti, kadilce zaradi navade ter odvisne kadilce. Prav slednji se najtežje odvadijo kajenja. Poleg aktivnih kadilcev poznamo tudi pasivno kajenje. To izpostavljanje nekadilcev sestavinam stranskega dimnega toka je posledica dveh virov: neposrednega izdih kadilca in posredno nastalega dima zaradi izgorevanja konice cigaret. Zlasti slednji vsebuje večjo vsebnost potencialno nevarnih plinjenih sestavin in je izvor približno 85 % dima v sobi s kadilci. Običajno je ta cigaretini dim razredčen v večji prostornini zraka tako, da so ponavadi pasivni kadilci izpostavljeni manjši količini in drugim sestavinam kot aktivni kronični kadilci.

Ob tem je pomembno, da so kronični kadilci prilagojeni škodljivim učinkom stalnega in ponavljajočega se vpliva kajenja na njihov srčno-žilni sistem, medtem ko pasivni kadilci teh obrambnih mehanizmov nimajo. Tudi pri pasivnih kadilcih so znanstveno dokazane zmanjšane možnosti prenosa kisika v srce ter pospešena ateroskleroza s svojimi posledicami na perifernem žilju, srcu, možganih ter ostalih organih. Številne študije kažejo na zanesljivo povezanost pasivnega kajenja s povečanim tveganjem za srčno-žilni zaplet, srčno smrt in pljučnega raka. Pasivno kajenje vpliva tudi na zdravje otrok staršev kadilcev, zlasti če kadita oba. Ti otroci zbolijo pogosteje zaradi vnetij zgornjih dihal, za pljučnico ali astmo v primerjavi z otroki, ki imajo starše nekadilce.

RAK KOT POSLEDICA KAJENJA

Največji karcinogeni učinek tobaka je na tkiva, ki so neposredno pod vplivom cigaretne dima, nekatere sestavine cigaretne dima pa delujejo le na posamezne organe. Znani so seštevajoči se učinki kombinacije tobaka z alkoholom ter drugimi snovmi na razvoj raka.

Kajenje cigaret je glavni vzrok za razvoj pljučnega raka, ki ga neposredno povezujejo s kajenjem pri 90 % obolelih moških in 80 % obolelih žensk. Tveganje za nastanek pljučnega raka je pri obeh spolih neposredno povezano s številom pokajenih cigaret in trajanjem kajenja.

Kajenje je povezano tudi z rakom ustne votline in žrela (v kombinaciji z uživanjem alkohola), glasilk, požiralnika, želodca, trebušne slinavke, materničnega vratu, ledvic, sečevoda in mehurja ter je vzrok tretjine vseh smrti zaradi raka.

BOLEZNI SRCA IN OŽILJA

Kajenje je eden izmed poglavitnih vzrokov za aterosklerozo, še zlasti v kombinaciji s povišanim krvnim tlakom ter povišanimi krvnimi maščobami.

Učinki kajenja na srce in žile so številni. Najpomembnejši med njimi so okvara notranje plasti žile (nastanek ateromatoznih oblog), krčenje žile (posledica slabša prekrvavitev organov), pospešeno lepljenje krvnih ploščic (povečano nastajanje krvnih strdkov) ter vpliv na viskoznost krvi. Prav tako kajenje povečuje srčni utrip, dviguje krvni tlak, povzroča motnje srčnega ritma, vpliva na sestavo krvnih maščob in na presnovo nekaterih zdravil.

Kadilci imajo približno 70 % večje tveganje za srčni infarkt oziroma smrt zaradi ishemične bolezni srca. Imajo zmanjšan pretok krvi skozi možgane, možganska kap je lahko do 3 x pogostejša kot pri nekadilcih. Tveganje se večja premočrtno s številom dnevno pokajenih cigaret. Ugotovljeno je, da imajo kronični kadilci obsežnejše aterosklerotične spremembe na vseh žilah.

Kajenje povzroča prehodni porast krvnega tlaka, prav tako ima kronično kajenje za posledico višje povprečje krvnega tlaka, kar lahko pripelje do hipertenzije z njenimi posledicami na tarčnih organih (oči, srce, možgani, periferne žile ...). Trajno kajenje zmanjšuje tudi učinkovitost nekaterih zdravil, ki jih uporabljamo za zdravljenje povišanega krvnega tlaka.

Opustitev ali zmanjšanje dnevno pokajenih cigaret izboljšuje prognozo teh bolnikov.

BOLEZNI DIHAL

Kajenje je daleč najpomembnejši vzrok kroničnih bolezni dihal. Pojavljajo se spremembe v velikih in malih dihalnih poteh, pljučnih mehurčkih, v pljučnih žilah, oslavljen je imunski sistem. Je najpogostejši povzročitelj kronične obstruktivne pljučne bolezni pri moških in ženskah. Prav tako kadilci pogosteje zbolijo zaradi akutnih vnetij zgornjih in spodnjih dihal, pogosteje imajo pljučnice, pojavijo se trajne motnje v pretoku zraka. Zaradi tega se pri nekaterih kadilcih pojavi potreba po trajnem zdravljenju s kisikom na domu. Tudi tu opustitev kajenja postopoma zmanjša tveganje za smrtnost zaradi kronične obstruktivne pljučne bolezni, s prenehanjem kajenja pa se prepreči tudi nadaljnje poslabšanje bolezenskega stanja.

VPLIV KAJENJA NA NOSEČNICO IN PLOD

Število spontanih splavov je pri kadilkah večje kot pri nekadilkah, enako velja tudi za mrtvorjene otroke in zgodnjo smrt novorojenčkov. Otroci kadilk imajo nižjo porodno težo. Pri ženskah, ki prenehajo kaditi med nosečnostjo v prvih treh do štirih mesecih, se zmanjša tveganje za novorojenčka, prav tako se porodna teža približa na raven nekadilk. Otroci kadilk so bolj nagnjeni h kroničnim in k alergičnim boleznim, večje je tveganje za okužbe dihal.

ZAKLJUČEK

Kajenje povzroča vrsto zdravju škodljivih posledic. Tveganje za kajenje značilne zaplete se postopoma zmanjšuje po opustitvi kajenja, zato vsi tisti, ki kadite, takoj prenehajte kaditi, in to za vedno.

Vem — lahko je napisati ali izreči, izredno težko pa narediti — toda naredili boste najpomembnejši korak, ki ga lahko kot posameznik naredite na poti k izboljšanju svojega zdravja. Začnite razmišljati o spremembi, ki jo izvedite, in vztrajajte! Ponovno postanite nekadilec. Sebi in svojim najbližjim dokažite, da to zmorete.

KAJENJE – PRIDOBLJENA RAZVADA IN NEUMNA NAVADA

Beremo in poslušamo:

- da je tobak serijski morilec;
- da Svetovna zdravstvena organizacija ugotavlja, da kadi kar tretjina svetovnega zdravstvenega osebja;
- da se poraba cigaret v svetu drastično zvišuje;
- da vsako leto umre zaradi posledic kajenja več ljudi kot zaradi alkohola, trdih drog, aidsa, samomorov, umorov ali prometnih nesreč;
- da so najpogostejše bolezni, ki so povezane s kajenjem, bolezni srca in ožilja, rakave bolezni (pljučni rak), bolezni dihal.

V šoli učitelji — vzgojitelji dan za dnevno posredujemo otrokom informacije o škodljivostih kajenja. Opozarjamo jih na nevarnosti kajenja in poskušamo delovati z zgledom.

Mislím, da se lahko miselnost o kadilski navadi, razvadi in zasvojenosti s tobakom — cigareto preko otrok prenese na starše; da bo morda kdo izmed staršev kadilcev postal nekadilec.

Kako o tej pridobljeni razvadi in neumni navadi razmišljajo nekateri prežihovci?

Kašljanje, bolezen, RAK. Vse to so posledice kajenja. Na žalost se vse preveč mladih odloča za kajenje. Da bi si to lažje predstavljala, sem se za en dan postavila v vlogo pljuč.

Komaj se je zjutraj zbudila, slabo je tudi spala, že si je skuhalo močno črno kavo, ob njej pa si je prižgala cigareto in nato še najmanj tri. Mene je že s prvo skoraj zadušila. Tudi ko je kuhala kosilo, ni bilo nič bolje. Za kosilo ni bilo nič zdravega. Ob hitri hrani mi je postalo kar slabo. Popoldne, ko je prišla na obisk babica in ji je rekla, naj neha kaditi in se zastrupljati, so ji šle njene besede skozi ušesa. Bile so bob ob steno. Še naprej je kadila kot Turek, dokler ji ni zdravnik strogo prepovedal, ker je zbolela za rakom. Nato je naenkrat spremenila svoj način življenja in začela jesti zdravo prehrano. Nič več ni kadila, čeprav je bilo že prepozno, saj je bila bolezen že tu.

Tako sem doživela dan, ko sem se postavila v vlogo pljuč.

Tjaša Fužir, 5. a

▪ TOBAKOV KATRAN DRAŽI
SLUZNICO DIHAL.
ČE CIGARETE KADIŠ, Z NJIMI SE
MORIŠ.

Tadeja Bilogrevič, 5. a

▪ ZA SVET BREZ TOBAKA SE BORI
ZDRAVA PAMET VSAKA.
▪ SAM TOBAK JE ZDRAV, ČE JE
PRIPRAVLJEN PRAV.
ČE TOBAK BI ŽVEČILI, VELIKO
SMRTI BI PREPREČILI.

Mojca Roženičnik-Korošec, 6. a

Nam za pljuča zdravo ni kajenje,
Eno samo imamo le življenje.

Koliko ljudi na svetu kadi,
A jim cigareta sploh ne smrdi.
Doma pri nas nihče ne kadi
In se dobro počutimo vsi.
Mene to srčno veseli.

Sabina Mravljak, 6. a

Brez tobaka zdravo živeti je,
zato bolje je,
da nikoli poskusiš ga ne.
Za svet brez tobaka marsikaj se da storiti,
ampak dovolj dobre volje mora z naše
strani biti.
Svet brez tobaka lepši bo,
in vsakdo živel bo kar se da lepo.
Kajenje — to ni zdrava stvar.
Če ne kadiš,
raka ne dobiš
in lahko dolgo ter zdravo živiš.

Katja Kumprej, 6. a

KAJENJE je huda razvada, saj škoduje zdravju. Mnogi ljudje zaradi tega zbolijo za rakom in prehitro umrejo. Tudi dihanje v prostoru, kjer kadijo, je škodljivo za zdravje, hkrati pa postaneš pasivno zasvojen s cigaretami. Mnogi ljudje kadijo in si mislijo, da so frajerji, če pa nočeš vzeti cigarete, ko ti jo ponudijo, te zafrkavajo, da si prpa, boječek. Tako te premamijo in vzameš cigareto. To ni prav. Mladina se ne zaveda, da bo zato njihovo življenje krajše in manj kvalitetno.

Zala Oto, 5. a

Moja teta je precej dolgo kadila. Vedno, ko je prišla k nam na obisk, je kašljala in se slabo počutila. Uvidela je, da je vse to od cigaret. Spametovala se je in se odločila, da bo za nekaj časa kajenje opustila. Nadležen kašelj je ponehal in tudi počutila se je bolje. Od takrat naprej ne kadi več. Sama s seboj je zelo zadovoljna in zadovoljni smo tudi mi.

Špela Sklepič, 7. a

Kadim zato,
ker hočem biti frajer,
a pri tem ne pomislim,
da nisem eko frajer.

Ana Ranc, 6. b

Vsaka odraščajoča osebnost, ki cigareto
prižge,
mislí,
da pomembna je.
Cigareta kot taka da mlajšemu človeku
občutek veljaka.
Ljudje kadijo,
potem pa se čudijo,
zakaj zbolijo.
Nihče cigarete rad stran ne da,
dokler diagnoza rak ni postavljena.
Boljše cigareti se je odpovedat' in zdravo
živet',
kot pa življenje tvegat' in hitro umret'.
Vsakdo umreti enkrat mora,
to se ve,
a brez prižgane cigarete
se lahko živi dlje.
Če bi dolgoletnega kadilca vprašali,
kaj mlajšim ljudem želi,
gotovo rekel bi:
"Fantje, dekleta,
ne kadite mi!"

Špela Najrajter, 7. a

CIGARETA

mlade privlači in zastrupi.
Zato je bolje živet' brez cigaret,
da zdrav bi bil svet.

Dragan Djurić, 6. b

Čik, čik, čik – smrdljivi čik.
Čik, čik, čik – okrogli čik.
Čik, čik, čik – ubijalski čik.

Vlečeš, "ravhaš", čike 'maš,
v šolo hodiš,
čike v žepu 'maš.

Čik, čik, čik – on smrdi.
Čik, čik, čik – on duši.
Čik, čik, čik – ubija zdrave ljudi.

Rok Potočnik, 6. b

KADILEC IN NEKADILEC

K: Izvoli cigareto!
N: Ne, saj nočem še umreti! Poglej, kako
se kadi! Meni to smrdi.

K: Po čem? Nič ne smrdi, prav lepo diši.
Vsaj enkrat poskusi!

N: Jaz cigarete nočem, ti pa — kakor
hočeš.

Erika Pšeničnik, 6. a

Če ne kadiš,
tudi ne začni,
saj cigareta te v smrt spremeni.
Cigareta počasi in skrivno razjeda telo,
počasi in mučno pojeda te bo.

Nataša Vidovič, 5. a

Že iz pradavnine
rastlina tobak žene korenine.
V osnovni šoli že mnogi kadijo,
saj se prihodnosti ne bojijo.
Tisti, ki se raka bojijo,
tega dima ne gojijo.
Eno najboljših zdravil je to,
da cigarete nobene ne pokadiš
in vsak dan zdravo živiš.

Blaž Lečnik, 6. c

Moj stric je bil dolga leta kadilec, ko pa je
nastopilo novo tisočletje, se je odločil, da bo
tudi on spremenil svoj način življenja, da bo
nehal kaditi.

Dobro mu uspeva. Sam sebi se čudi, da mu
je to uspelo, saj je vedno mislil, da bo kadilec
vse življenje. Ponosen je na svoje dejanje in
svojo trmo, na svojo odločnost. Kadar je v
družbi kadilcev, se raje umakne med
nekadilce. Odkar ne kadi, je bolj zdrav in
srečnejši.

Katja Franc, 6. b

POGOVOR Z DEVETNAJSTLETNIKOM, KI REDNO KADI

▪ Kdaj in zakaj si začel kaditi?

Kaditi sem začel pri šestnajstih letih, ker so vsi moji prijatelji že kadili, jaz pa nisem hotel biti izjema.

▪ Kakšen je bil tvoj občutek, ko si poskusil prvo cigareto?

Nenavaden, sploh nisem občutil nobenega zadovoljstva.

▪ Zakaj potem ne nehaš kaditi?

Mislím, da ne morem nehati. Navadil sem se in brez cigarete že ne morem več biti.

▪ Si poskusil že kaj močnejšega od cigarete?

Da, ampak tega ne kadim redno.

▪ Kaj menijo o tvojem kajenju starši?

Na začetku sta bila ata in mama zelo jezna. Tudi kaznovala sta me večkrat in nisem dobil žepnine, da je ne bi porabil za cigarete. Sedaj sta malo popustila, a v naši hiši ne smem kaditi.

▪ Ali tvoji prijatelji še vedno kadijo?

Ha, ha ha! Število se je samo še povečalo.

▪ Ali meniš, da boš kdaj nehal? Se boš vsaj potrudil in naredil nekaj zase?

Verjetno ne. O tem ne razmišljam.

Boris Lazarević, 7. a

POZNAŠ NASLEDNJA DEJSTVA?

DOBRA

- Čim prenehamo kaditi, se začne naše telo čistiti.

- Čim dalj časa smo brez cigarete, tem bolj čisti smo in tem manj možnosti imamo, da zbolimo.

- Če smo kadili, se po desetih letih nekajenja tveganje za nastanek srčnega infarkta izenači s tveganjem tistih, ki niso kadili, tveganje za nastanek pljučnega raka pa se po teh letih razpolovi.

SLABA

- Če ste stari 30 do 35 let in pokadite 40 cigaret dnevno, si skrajšate življenje za 10 let.

- Ena pokajena cigareta nam življenje skrajša za 5 minut.

- Tri pokajene cigarete skrajšajo življenje prisotnemu nekadilcu/pasivnemu kadilcu za 5 minut.

Špela Rotar, 5. a

Vzemi cigareto, če hočeš hitreje umret.

Če ne boš je vzela,

življenje boš dalj časa imel.

Če kadiš, življenje s tem si kvariš,

poleg tega pa še pljuča daviš.

Ko kadiš, misliš, da si junak,

vendar na koncu izpadeš pravi bedak.

Če nočeš kaditi, postavi si pravilo:

"Kaj bi imel od tega,

da bi se mi iz ust kadilo?!"

Jure Šuler, 5. a

Kajenje je pridobljena RAZVADA

in po vrhu še neumna NAVADA.

Vse več mladostnikov kadi

in si s tem življenje greni.

Mnogi govorijo,

da zaradi slabe družbe kadijo.

Četudi družba slaba je,

ti cigareti lahko odrečeš se.

Namesto škatle cigaret na dan

pojdi raje na svež zrak vsak dan.

Ana Pisar, 5. a

Veliko je že bilo napisanega o KAJENJU. Škoduje zdravju, povzroča raka, s cigaretami onesnažujemo zrak ... Ljudje pa še naprej kadijo in s tem mučijo vse nas. Dovolj zgovorna sta podatka, da ena cigareta skrajša življenje za 8 minut in da 30 % kadilcev zbolijo za rakom. Veliko nekadilcev tudi zbolijo zaradi tega, ker morajo vdihavati dim, ki ga povzroča ta stvar, ki ubija ljudi in nam zastruplja zrak.

Mnogi strokovnjaki se trudijo, da bi kadilce spreobrnili. Na šoli imamo organizirana predavanja o škodljivosti kajenja, a vseeno na poti k pouku ali domov vidim najstnike, svoje vrstnike, ki kadijo. V avtomobilih sedijo vozniki s cigareto v roki, po blokih se zbirajo sosodje, da skupaj »kakšnega pokadijo«, ko si v restavraciji, se od sosodnje mize širi dim po vsem prostoru ...

Verjetno ta razvada nikoli ne bo izginila.

Veronika Budna, 6. a

Zbrala in uredila: Vanja Benko, mentorica literarno-novinarskega krožka na OŠ Prežihovega Voranca Ravne na Koroškem

POKROVITELJI

SLOVENSKE ŽELEZARNE
METAL • RAVNE d.o.o.
2390 Ravne na Koroškem • Slovenija

IKD, d.o.o.

Na šancah 80
2390 Ravne na Koroškem

SLOVENSKE ŽELEZARNE
NOŽI • RAVNE d.o.o.
2390 Ravne na Koroškem • Slovenija

ENERGETIKA
RAVNE d.o.o.

Koroška cesta 14
SI-2390 Ravne na Koroškem
Slovenija
Telefon: 02 / 82 21 131
Fax: 02 / 82 21 762

SLO-MEC
Osojnikova 26
2250 PTUJ

Styria
Vzmeti

Styria Vzmeti d.o.o.
Koroška c. 14 - 2390 Ravne na Koroškem - Slovenija
Tel.: +386(0)2 287 691 - Fax: +386(0)2 82 20 793, E-mail: ravne@styriagroup.com

TRANSKOR
PREVOZI - SERVIS - TRGOVINA

Prežihova
Ustanova
ustanova

**Varovanje oseb in
premoženja
Urejanje okolja**

VOgard d.o.o.

